

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SIRP VE TÜRK GÜNCEL OKUL TARİH KİTAPLARININ
KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Uros UGARKOVIĆ

Ankara 2017

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

SIRP VE TÜRK GÜNCEL OKUL TARİH KİTAPLARININ KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Uros UGARKOVIĆ

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Gökhan Erdem

Ankara 2017

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**SIRP VE TÜRK GÜNCEL OKUL TARİH KİTAPLARININ
KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: YRD. DOÇ. DR. GÖKHAN ERDEM

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Yrd. Doç. Dr. Serhat Ermen
Yrd. Doç. Dr. Gökhan ERDEM
Yrd. Doç. Dr. Atay Akdenizoglu

Tez Sınavı Tarihi 25.09.2017

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (15.09.2017)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

UBOS UGAR KOVİC

İmzası

Yorum G. Kovic

ÖNSÖZ

Çalışmamda katkılarından ve verdiği değerli destekten dolayı ilk danışman hocam Prof. Dr. İlhan Uzgel'e teşekkür ediyorum. Bölüm başkanı olarak işlerinin yoğunluğuna rağmen bana ve tez çalışmama değerli vaktini ayırması bu çalışmanın gelişimi için çok önemli olmuştu. İlhan Uzgel Hoca tezin bitirilmesinden önce görevinden ihraç edilmişti ve tezin nihai şeklini göremedi.

Danışmansız kaldığım anda bana güvendiği, destek verdiği ve beni kendi danışmanlığı altına aldığı için özellikle Yrd. Doç. Dr. Gökhan Erdem'e teşekkür borçluyum. Gökhan Erdem hocanın desteği ve danışmanlığı sayesinde tez yazma işini tamamlayabildim ve tezi başarıyla savunabildim.

Tezime ilgi gösterdiği ve değerli fikirler verdiği için staj yaptığım Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Balkanlar uzmanı ve hocam Mehmet Uğur Ekinci'ye de teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak, bana burs desteği sağlayarak Türkiye'de lisansüstü öğrenim görmemi mümkün kılan Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı'nın desteği olmaksızın bu çalışmanın bitmesi mümkün olamazdı.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

1. TÜRK TARİH KİTAPLARININ

İNCELENMESİ.....	13
1.1. Eski Türkler ve Slavlar.....	14
1.2. Osmanlıların Balkanlara Girişi ve Yayılmaları.....	16
1.3. Osmanlı Egemenliğinde Sırbistan.....	22
1.4. Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'nden Ayrılması ve Nedenleri.....	26
1.5. Balkan Savaşları.....	31
1.6. Birinci Dünya Savaşı.....	33
1.7. İki Savaş Arası Dönem.....	35
1.8. İkinci Dünya Savaşı.....	38
1.9. Soğuk Savaş.....	39
1.10. Yugoslavya İç Savaşı.....	43
1.11. Değişen Balkanlarda Yeni Türk Dış Politikası.....	47

II. BÖLÜM

2. SİRP OKUL KİTAPLARININ

İNCELENMESİ.....	52
2.1. Osmanlıların Balkanlara Gelişiminden Önce.....	53
2.1.1. Avarlar.....	53
2.1.2. Bulgarlar.....	54
2.1.3. Selçuklar.....	55
2.2. Osmanlıların Balkanlara Girişi ve Sırbistan'ın Fethi.....	56
2.2.1. Osmanlıların Balkanlara Girişi.....	56
2.2.2. Güçlü Osmanlı Devleti ve Bölünmüş Güçsüz Balkan Devletleri.....	57
2.2.3. Çirmen Savaşı ve Sonuçları.....	59
2.2.4. Kosova Savaşı ve Sonuçları.....	60
2.2.5. Sırp Despotluğu ve Sırp Devleti'nin Fethi.....	62
2.3. Osmanlı İmparatorluğu İçinde Sırplar.....	66
2.3.1. Osmanlı İmparatorluğu'nun Organizasyonu.....	66
2.3.2. Osmanlı İmparatorluğunda Sırplar.....	69
2.3.2.1. Göçler.....	69
2.3.2.2. Osmanlı İmparatorluğu'nda Kalan Sırpların Durumu.....	71
2.4. Osmanlı İmparatorluğu'nun Büyük Avrupa Güçleriyle Olan İlişkileri....	75
2.4.1. Venedik.....	76
2.4.2. Avusturya-Macaristan.....	76

2.4.3. Rusya.....	78
2.5. Sırp İsyanları ve Sırbistan'ın Bağımsızlığı.....	80
2.5.1. Birinci Sırp İsyanı.....	80
2.5.2. İkinci Sırp İsyanı.....	87
2.5.3. Bağımsızlığa Doğru.....	91
2.5.4. Osmanlı İmparatorluğu İçindeki Reformlar.....	97
2.5.5. Büyük Doğu Krizi ve Bağımsızlık.....	99
2.6. Sırp Devleti'nin Dışında Osmanlı İmparatorluğu'nda Kalan Sırplar.....	101
2.6.1. Eski Sırbistan.....	102
2.6.2. Bosna-Hersek.....	103
2.7. Balkan Savaşları.....	103
2.7.1. Birinci Balkan Savaşı.....	104
2.7.2. İkinci Balkan Savaşı.....	106
2.8. 20. Yüzyıl.....	106

III. BÖLÜM

3. TÜRK VE SIRP TARİH KİTAPLARININ KARŞILAŞTIRMALI

İNCELENMESİ.....	109
3.1. Osmanlıların Balkanlara Girişinden Önceki Dönem.....	110
3.2. Osmanlıların Balkanlara Girişi ve Sırbistan'ın Fethi.....	112
3.3. Sırpların Osmanlı İmparatorluğu İçindeki Durumu.....	118
3.4. Sırp İsyanı ve Bağımsızlık.....	127

3.5. Balkan Savaşları.....	130
3.6. 20. Yüzyıl.....	132
SONUÇ	138
KAYNAKÇA	143
ÖZET	151
ABSTRACT	153

GİRİŞ

Sırp-Türk siyasi ilişkileri iki ülke için de birincil önem taşıyor. Kafkasya ve Orta Doğu bölgelerinin yanında Balkanlar da Türk dış politikası için en önemli üç bölgeden biridir. Bu sebeple, Türkiye için coğrafi olarak bölgenin merkezinde bulunan, en kalabalık nüfusu olan, çevredeki ülkelerde büyük diasporası olan ve bölgede siyasi tarihe sahip bulunan Sırbistan ile ilişkileri büyük önem taşır. Bölgede siyasi ağırlığa sahip olmak isteyen Sırbistan için ise, bölgenin en büyük ekonomik, siyasal ve askeri gücü olan ve hem kendi sınırları içinde bulunan farklı bölgeler ve etnik-dini gruplar hem de yakın çevredeki devletlerin üzerinde büyük etkisi olan Türkiye ile ilişkiler birincil önem taşır. Bunun da ötesinde, Sırp-Türk ilişkileri daha büyük ölçekte bölgesel siyasi durumu şekillendirirler.

Araştırmamızda konumuz olan Türk-Sırp ilişkilerine gerçekçilik, liberalizm, kurumsalcılık, vs. değil, “inşaatıcılık” (*constructivism*) açısından yaklaşacağız. İnşaatıcılık, “Uluslararası İlişkiler” in içeride olduğu toplumsal bağlamına odaklanır ve özellikle kimlik ve inanış kavramları vurgular. Arkadaş-düşman, grup içi-grup dışı, adalet ve dürüstlük algısı bir devletin davranışının belirleyici bir etkenleridir”¹. March ve Olsen’e göre ise, bir devletin çıkarlarının maksimize edilmesine yönelik rasyonel bir şekilde kararları aldırın ‘sonuçlar mantığı’ yanında rasyonelliğin büyük bir ölçütte toplumsal normlarla karıştığı ‘uygunluk

¹ Anne-Marrie Slaughter, “International Relations, Principal Theories”, Wolfrum, R. (Ed.) **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, Oxford University Press, 2011, s.20.

mantığı' da vardır². Bir devletin nasıl hareket ettiğine, toplumsal normlar tarafından büyük bir ölçütte etkilenen “uygunluk mantığının” etkili olması, algı ve inanış kavramlarının önemini gösterir.

Dolayısıyla, bu yaklaşıma göre şu anda iktidarda bulunan kişiler ile bu kişilerin uyguladığı politikaların ve geçici olan diğer mevcut siyasi faktörlerin ötesinde, iki ülke arasındaki ilişkileri kökten şekillendiren etmen nedir, uluslararası ilişkiler neyin üzerinde temellendirilir? İki ülke arasındaki ilişkilerin temelinde bulunan en önemli faktör bir ülkenin diğer ülkedeki imajıdır. Başka bir deyişle, uluslararası ilişkileri belirleyen ölçüt bir ülkenin diğer ülkeyi nasıl algıladığıyla ilgilidir. Mevcut siyasi ilişkiler bu imajın ya da görüşün sadece bir yansımasıdır.

Devletlerin imajı özel olarak oluşturulmakta olup, devletin resmi eğitim sistemi birincil rol oynar. Her ülkedeki yeni nesil belli yaşa gelince devletin resmi eğitim sistemine dâhil olur ve ilk ile orta öğretim boyunca devlet tarafından onaylanan bilgiyi benimseyerek bulunduğu dünya hakkında bilinç kazanır. Öğrenim hayatı boyunca benimsenen bilgi bir kişinin dünya hakkındaki bilincinin temelidir. Bunun bir parçası da tarihtir. Bireyler öğrenimleri süresince devlet tarafından onaylanan tarih anlatımını benimseyerek bir tarihsel bilinç kazanır ve mevcut dünyaya ve onun içinde bulunan devletlere yönelik belli bakış açısına sahip olur.

Bu tezde Sırp ve Türk ilk ve ortaöğretim tarih kitapları karşılaştırılacaktır. İki devletin resmi tarih versiyonlarını kıyaslanarak, birbirleriyle ilişkilerinden bahsedildiğinde bir

² James G. March, Johan P. Olsen, **Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics**, The Free Press, New York, 1989, s. 160-162.

ülkenin diğer ülkenin tarih kitabında nasıl betimlendiği ve imajının nasıl ele alındığı ayrıntılı bir şekilde incelenmeye çalışılacaktır.

Yöntem olarak, konu ve amacına baktığımızda, araştırmamızın doğasının nitel olduğu bellidir. Bilgi elde edinilmesinde değindiğimiz tarih kitapları, yani ikincil kaynaklar kullanılacaktır. Araştırmada ders kitapları nesnel olarak, yazıldığı ve çocuklara okutulduğu şekilde ele alınacak; görüşme, anket, vs. gibi birincil kaynaklar araştırmanın amacıyla uyumlu olmadığından kullanılmayacaktır. Elde edilen bilgilerin işlenmesinde belgesel analizi, yani seçilen ikincil kaynakların içeriğinin analizi kullanılacaktır. Her iki taraftan kitaplardan elde edilen bilgiler kıyaslayarak, varılan sonuçlar tanımlayıcı ve açıklayıcı bir şekilde sunulacaktır.

Araştırmanın kapsamı üç unsur ile sınırlandırılmıştır:

Birincisi, sadece ilköğretim ve ortaöğretim kapsamında öğrencilere okutulan resmi tarih kitapları dikkate alınmış; ilköğretim ve ortaöğretim okullarında kullanılmayan ve daha derin, geniş kapsamlı, üniversitelerde kullanılan ya da farklı yazarların resmi olmayan ve devlet tarafından herhangi bir şekilde onaylanmayan tarih kitapları bu araştırmanın kapsamının dışında tutulacaktır. İkincisi, ilköğretim derken, sadece resmi ilköğretim okulları, ortaöğretim derken sadece araştırmaya en uygun olan genel ortaöğretim okullarında, Türkiye’deki “lise”lerde ve Sırbistan’daki “*gimnazija*”larda okutulan ders kitapları araştırma evrenine alınacak. Teknik ve mesleki ortaöğretim kurumlarında okutulan ders kitapları bu araştırmanın kapsamı dışında tutulacaktır. Üçüncüsü, seçilen kitaplar sadece Sırp-Türk ilişkileri açısından incelenecek ve sadece o konuyla ilgili unsurları dikkate alınacak; Sırp-Türk ilişkileriyle ilgili olmayan unsurlar dikkate alınmayacaktır.

Son olarak, kıyaslanan kitapların hangi kriterlere göre seçildiğinin ve onların diğer okul kitaplarına göre niye daha uygun bulunduğunun belirtilmesi gerekir. Türkiye’de Millî Eğitim Bakanlığı her yıl söz konusu öğretim yılı için kendisince onaylanan ilköğretim okullarında ve liselerde okutulacak ders kitaplarının listesini belirler. Bu listede hem Millî Eğitim Bakanlığı’nın hem de özel yayıncıların yayımladığı ders kitapları yer alır. Öğretim yılların büyük bir çoğunluğu için hem Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hem de birden fazla özel yayıncı tarafından yayımlanan kitaplar mevcuttur. Belli bir öğretim yılı için ya Millî Eğitim Bakanlığı ya da özel yayıncılar kitap yayımlamamış durumda sadece MEB’in ya da özel sektörün kitapları ele alacağız. Millî Eğitim Bakanlığı belirlediği listeyi kendi internet sayfasında bulundurur ve üstelik her öğretim yılı için hem kendi yayımladığı kitabı hem de özel yayıncıların birinin kitabını ücretsiz indirilmesi amacıyla sayfaya ekler. Mademki her öğretim yılı için birden fazla yayıncının kitabı mevcuttur, yayıncıların arasında hepsini temsil edecek olan en uygun bir yayıncıyı seçip onun kitaplarını kullanmak gereklidir. Tezde ders kitapların listesini belirleyen ve özel yayıncıların kitaplarını onaylayan Millî Eğitim Bakanlığı’nın kendi yayımladığı kitaplar ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belli bir öğretim yılı için kitap yayımlanmamış durumunda MEB tarafından önerilen ve kendi internet sayfasından ücretsiz indirilebilen özel yayıncıların kitaplarını kullanılacaktır. Ancak, özel yayıncıların çıkardığı kitapların Millî Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanması zorunlu olduğu için tüm kitapların içerik olarak temelde farklı olmadığını ve dolayısıyla örnek bir yayıncının ve kitabının seçilmesinin araştırmamızı olumsuz etkilemeyeceğini düşünmekteyiz.

Türk eğitim sisteminde, ilköğretim seviyesinde "tarih" adında ders olmadığı için, ona en yakın olan "sosyal bilgiler" dersi incelenecektir. Aynı nedenden dolayı, liselerin 12. sınıfının "Çağdaş Türk ve dünya tarihi" dersi kitabı da kapsama alınacaktır.

Sırbistan'da, Türkiye'de olduğu gibi, Millî Eğitim Bakanlığı ilköğretim okullarında ve liselerde okutulacak ders kitaplarının listesini belirler (Bu liste, Türkiye'de olduğu gibi her yıl değil, her dört yılda bir yenilenir). Ancak burada büyük bir fark vardır: Millî Eğitim Bakanlığı kendi ders kitaplarını yayımlamaz. Sırbistan'da o alanda uzmanlaşmış kamu şirketi, diğer tüzel kişiler ve yayıncılıkla ilgili girişimciler ders kitapları yayımlayabilir. Her yayımcı kendi ders kitaplarının onaylanması için Millî Eğitim Bakanlığı'na başvurur. Onaylanabilmesi için her kitabın belli bir standarda uyması ve onun içeriğinin komisyon tarafından uygun görülmesi gereklidir. Millî Eğitim Bakanlığı, standartlarına uyan ve komisyon tarafından onaylanan kitapları okutulacak ders kitapları listesinde bulundurur. Öyle ki, Türkiye'de olduğu gibi, her ders için birden fazla yayınevinin kitabı mevcuttur.

Sırbistan'daki ders kitaplarının yayınevlerinden bahsedildiğinde, ilk devlet tarafından kurulan ve devlete ait "Okul Kitapları Kurumu" (*Zavod za Udžbenike*) adındaki kamu kurumu akla gelir. Bu kurum, Sırbistan'ın en eski, en büyük ve en tanınmış ders kitabı yayıncısıdır. Yayımladığı kitaplar her daim Millî Eğitim Bakanlığı'nın listesinde yer alırken diğer özel yayıncıların kitapları listede yer almayabilirler. Dolayısıyla hem devlete ait olduğu, hem kitapları Millî Eğitim Bakanlığı'nın listesinde bulunduğu, hem de en büyük ve en tanınmış yayıncı olması nedeniyle, tezde Okul Kitapları Kurumu'nun kitapları kullanılacaktır. Fakat Türkiye örneğinde olduğu gibi, Sırbistan'da da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan kitaplar devlet tarafından ya da özel yayınevleri tarafından basılmış olsa dahi, içerik olarak aralarında temel bir fark olmadığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Araştırmamızda cevaplamaya çalışacağımız temel sorular şunlardır: Aralarındaki ilişkiler konusunda Sırp ve Türk tarih kitapları ve onların sunduğu tarih versiyonları farklı mıdır? Öyleyse, farklar ne kadar büyüktür? Sırp ve Türk yeni nesilleri konsensüse ve karşılıklı anlayışa götürebilen aynı tarih versiyonunu mu okurlar ya da ikisini birbirlerinden uzaklaştıracak ve aralarındaki anlaşmazlığı daha da derinleştirecek iki farklı tarih versiyonunu mu öğrenirler?

Bu aşamada, söz konusu iki tarih yazımının belli ölçüde farklı olduğunu tahmin edebiliriz. Bunun nedeni çok basittir. Her ülkenin eğitim sistemi, yurtseverliği uyandırmak ve ulusal birliği canlı tutmak amacıyla kendi mitlerini yansıtır ve kendilerini zaferlerde haklı ve mağlubiyetlerde kurban olarak gösterirken haricindekileri ise haksız ve ihlalciler olarak göstermeye çalışır. Bu durum birçok ülke için normal olarak kabul edilebilir ve Sırbistan ile Türkiye için de geçerlidir.

Türkiye'nin Balkan politikasını konu edinen kitapların büyük çoğunluğunda Osmanlıların bu bölgeyi yüzyıllarca idare ettiğini hatırlatırlar. Bazı eserlere göre Osmanlı dönemi Balkanların altın dönemi idi. Örneğin, Bülent Aras "Balkanlarda Türk Barışı" başlıklı makalesinde Balkanların Roma İmparatorluğu'ndan AB'ye kadar bütün büyük siyasi varlıklarının hep çevresinde olduğunu ve merkezi olmadığı için istikrara kavuşmadığını savunur. "Balkanlar'ın bu kaotik düzeninin tek istisnası Osmanlı dönemi oldu. Osmanlı yönetimi altında Balkanlar, imparatorluğun merkezi haline geldi. Bu dönemde Balkanlar'da istikrar ve refah tesis edildi"³. Bunun gibi, Türkiye'nin Balkan politikasından bahsederken yazarların çoğu ilk plana "Osmanlı mirasını" sürürler ve Türkiye'nin Balkan politikasının bu temel üzerinde kurulması gerektiğini savunurlar. "Osmanlı Mirası ve Türk Dış Politikası

³ Bülent Aras, **Balkanlarda Türk Barışı**, www.setav.org, 10.2.2010.

Üzerine” başlıklı makalesinde Nuri Yurdusev’in belirttiği gibi, “Bir Osmanlı mirasından bahsedilecekse, bunun Türkiye Cumhuriyeti için değil, Osmanlı sonrası ortaya çıkan bütün devletler için de söz konusu olması gerekir”⁴ ve bundan dolayı Türkiye’nin bölgedeki nüfuzu arttırmasının en iyi yollarından biri Osmanlı mirasına başvurmasıdır.

Bu fikrin en gelişmiş şeklini Ahmet Davutoğlu’nun “Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu” kitabında bulabiliriz. Davutoğlu, Türkiye’nin Balkanların merkezi olduğunu ve Balkanlarda kendi nüfuzunu Osmanlı mirasına başvurarak arttırması gerektiğini savunur. Ona göre, Türkiye’nin 1990’larda benimsediği karışmama politikası yanlış ve Türkiye’nin Balkanlarda reaktif, savunma politikasını yerine girişimci politika izlemesi gerekir. Davutoğlu’na göre, İstanbul’un savunması Adriyatik Denizi ve Saraybosna’dan başlar. Balkanlarda İslam kültürünün canlı tutulması gerekir. Türkiye’nin nüfuzunun arttırılmasında Balkanlardaki arkadaş toplulukları ve Osmanlı mirasından gurur duyan Arnavutlar ve Boşnaklar ve diğer Balkan ülkelerinin Müslüman azınlıkları anahtardırlar. Türkiye’nin Arnavutluk ve Bosna-Hersek’in güçlenmesine ve çoğu Hristiyan ülkelerin Müslüman azınlıklarının durumunun iyileştirilmesine yönelik çalışması lazımdır. Bu politika NATO ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) vasıtasıyla yürütülmelidir. Türkiye NATO’nun Balkanlardaki askeri misyonlarında yer almalı ve böylece bölgedeki varlığını güçlendirmelidir. Bunun yanında, bölgedeki müttefikleri olan Müslüman toplulukları güçlendirmek için İİT’de Balkanlardaki Müslümanların sorunlarını İslam dünyasının sorunları olarak göstermeye çalışırken İİT’ye üye ülkelerin desteği almaya çalışmalıdır⁵.

⁴ Nuri Yurdusev, “Osmanlı Mirası ve Türk Dış Politikası Üzerine”, O.B. Dinçer, H. Özdal, H. Necefoğlu, **Yeni Dönemde Türk Dış Politikası**, USAK yayınları, Ankara, 2010, s. 47.

⁵ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, İstanbul, 2014, s. 291-323.

Bu doğrultudaki görüşler Sırbistan'da büyük tepkilere neden olurlar. Bu yüzden Türk-Sırp ilişkilerini anlatan literatürün ana akımı iki ülke arasındaki ilişkileri “Yeni Osmanlılık” bağlamında anlatır. Türkiye'nin yürüttüğü yeni Osmanlı politikası tehdit olarak görülür. Yeni Osmanlılık'la ilgili ilk olarak 1995 yılında Miroljub Jevtić yazmaya başladı. Zamanla bu konu Sırp literatüründe belli bir ilgi uyandırdı. Günümüzde, Yeni Osmanlılık konusunda çalışan en ünlü yazarlar olarak Darko Tanasković ve Srđa Trifković ön plana çıkmıştı.

Darko Tanasković'in yazdığı ve Sırbistan'da Türkiye'nin dış politikası ve Sırp-Türk ilişkileri konusundaki en ünlü kitap haline gelen “Yeni Osmanlılık: Türkiye'nin Balkanlara Geri Dönüşü” kitabında, yazar Türkiye'nin bölgedeki Müslümanlara dayanan bu politikasını tehdit olarak tanıtır. Tanasković özellikle Ahmet Davutoğlu'nun “Stratejik Derinlik” kitabını örnek göstererek “Yeni Osmanlılığın” var olduğunu ispat etmeye çalışır. Ona göre, Türkiye'nin Bosnalı Sırp'ların aleyhine Bosna-Hersek'in merkezileştirilmesini ve Kosova'nın bağımsızlığı da dahil olmak üzere Arnavutları Sırbistan'ın aleyhine desteklemesi Sırp Devleti ve Sırp'lar için doğrudan bir tehdittir⁶. Srđa Trifković de aynı sonuca varır. “Yeni Osmanlılık Hareketi: Bölgesel Güç Olarak Türkiye”, “Yeni Osmanlılık Hareketi: Düşman İslamcı Gücü”, “Türkiye Hileleri Yine Kullanıyor” gibi makalelerde yazar Türkiye'nin revizyonist, irredantist politikalarının Balkanlardaki istikrar için zararlı olduğunu savunur⁷. Türkiye'nin Balkan Müslümanlarını, büyük Arnavutluk projesini, Kosova'nın bağımsızlığını, Sancak bölgesinin özerkliğini vs. desteklemesi „Sırbistan da dahil olmak üzere Balkanlar'daki Ortodoks ülkelerin çıkarlarına tamamen terstir“⁸.

⁶ Darko Tanasković, **Neoosmanizam: Povratak Turske na Balkan**, Službeni glasnik, Belgrad, 2011, s.91.

⁷ Srđa Trifković, **Neo-Ottomanism in Action: Turkey as a Regional Power**, www.balkanstudies.org, 7.2.2012.

⁸ *Idem*.

Sırbistan'ı tehdit eden bu politikaya tepki olarak Sırbistan'ın zayıf olduğu için güçlü bir müttefik bulunması önerilir. AB'ye üye olmak istemesine rağmen Sırbistan'ın tarihi, soysal, dinsel ve diğer başka nedenlerden dolayı Rusya'ya dönmesi önerilir. Miroslav Svirčević'e göre, Rusya'nın nüfuzunun Balkanlardaki Türk nüfuzuyla dengelenmesi Sırbistan'ın Balkanlardaki jeopolitik durumunu iyileştirecek ve “yeni Osmanlıcılığın kılıcını köreltecektir.”⁹

Erhan Türbedar “Türk Dış Politikası Balkanlar’da Nasıl Algılanıyor” başlıklı makalesinde, “Bir ülkenin dış politikadaki başarısını belirleyen o ülkenin kendisini nasıl gördüğünden ziyade, başkaları tarafından nasıl algılandığıdır. Söz konusu algılar bir ülke için fırsatlar yaratabileceği gibi, dış politikasının önüne engeller de çıkartılabilir”¹⁰ görüşünü dile getirir. Bu yerinde tespitin yanı sıra Türbedar, Balkanlarda iki farklı Türkiye algısının var olduğunu fark etmektedir.

Birincisi olumlu bir algıdır. Türkiye’nin demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi alanlardaki başarısından, demokrasiyi İslam ile iyi bir şekilde birleştirdiğinden, Türk dizilerinin Balkanlarda popülerliğinden ve ekonomik kriz içinde Türk ekonomisinin iyi durumda olmasından dolayı Türkiye Balkanlarda, bazı çevreler içinde, çok olumlu bir şekilde algılanır.

İkincisi, birincisine göre daha güçlü görünen olumsuz Türkiye algısıdır. Türbedar’a göre, Türkiye’nin Arap dünyasına yaklaşması ve dış politikada Batı’dan bağımsız olarak hareket edebilmesi Sırbistan da dâhil olmak üzere Hristiyan Balkan ülkelerinde endişelere neden

⁹ Miroslav Svirčević, „Strategijska Dubina“ Turske Spoljne Politike, www.nspm.rs, 19.7.2010.

¹⁰ Erhan Türbedar, Türk Dış Politikası Balkanlar’da Nasıl Algılanıyor, www.tepav.org.tr, 4.2012.

olur. Gözde Kılıç Yaşın'ın, "Balkanlarda Pekiştirilen Türkiye Karşıtlığı"¹¹ olarak adlandırdığı bu duruma zemin hazırlayan unsurları Türbedar İslam'a ve Türkiye'ye ait önyargılar ve Türkiye hakkındaki bilgi eksikliği olarak görür¹².

Balkanlardaki çoğunlukta Müslümanların yaşadıkları bölgelerde Türkiye algısı olumlu olurken, çoğunlukta Hristiyanların yaşadıkları bölgelerde ve Balkanların genelinde olumsuz Türkiye algısı hâkimdir. Marcus Tanner'in, "Osmanlı Geçmişi Türkiye'nin Balkanlardaki İmajını Olumsuz Etkiliyor" başlıklı makalesine göre Sırbistan da dâhil olmak üzere Balkan Hristiyan devletleri belli bir ölçütte kendi ulusal kimliklerini İslam ve Türkiye'ye olan karşılık temelinde inşaat etmişlerdi. Üstelik Türkiye'den gelen her girişim olumsuz karşılanır. Bu olumsuz tepki özellikle Türkiye'nin bir Müslüman ile bir Müslüman olmayan tarafın çatışmasında arabuluculuk yapmaya çalışıldığında bellidir; Türkiye'nin bu yönündeki her girişim Müslümanlara destek olarak algılanır. Bu nedenlerden dolayı Tanner, "Ankara'nın, Osmanlı İmparatorluğu'na ait acı ve kötü algılarının hâkim olduğu Balkanlarda kendi nüfuzunun doğal sınırlarının var olduğunu anlaması mümkündür"¹³ sonucuna varır.

Türbedar, bu olumsuz algının en önemli nedenlerinden biri olarak okullarda okutulan tarih ders kitaplarını sayar. "Ders kitapları, bir ülkenin halkına yönelik propaganda yapmanın en etkili araçları arasında bulunuyor. (...) Balkan ülkelerinin okullarında okutulan tarih ders kitapları incelendiği zaman, Türklerle özdeşleştirdikleri Osmanlı'yı mutlu anılarla hatırlamadıkları anlaşılıyor. Balkanlar'da nesiller, Türklerin düşman olarak gösterildiği kitapları okuyarak yetiştiriliyor"¹⁴. Bu doğrultuda, araştırmamızda Türk-Sırp ikili ilişkilerini

¹¹ Gözde Kılıç Yaşın, **Balkanlarda Pekiştirilen Türkiye Karşıtlığı**, 21 Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, www.21yyte.org, 21.9.2012.

¹² Erhan Türbedar, **Türk Dış Politikası Balkanlar'da Nasıl Algılanıyor**, www.tepav.org.tr, 4.2012.

¹³ Marcus Tanner, **Ottoman Past Haunts Turkey's Balkan Image**, www.balkaninsight.com, 2.10.2010.

¹⁴ Erhan Türbedar, **Türk Dış Politikası Balkanlar'da Nasıl Algılanıyor**, www.tepav.org.tr, 04.2012.

daha iyi analiz edebilmek için ders kitaplarını inceleyerek bir tarafın kitaplarının öbür tarafı nasıl gösterdiğini ve hakkında nasıl bir imaj veya algısı yarattığını anlamaya çalışacağız.

Tarih öğretimi, Sırp-Türk ilişkilerini etkileyen çok derin ve önemli faktör olmasına rağmen, bu konuda daha önce bir araştırma yapılmamıştı. Osmanlı/Türkiye'nin Hırvatistan¹⁵, Bosna-Hersek¹⁶, Yunanistan¹⁷, Kosova¹⁸, Rusya¹⁹, Ermenistan²⁰ gibi ülkelerinin ders kitaplarındaki imajı konusunda çalışmalar yapılmış, ancak Sırp ders kitaplarını kimse ele almamıştı. Sırbistan'da da aynı şekilde, araştırmacılar genelde Hırvatistan ve Bosna-Hersek ders kitaplarıyla ilgilenirken Türk ders kitapları gözden kaçırılmıştı. Böyle bir çalışmanın daha önce yapılmadığından dolayı bu araştırmanın önemli olduğunu ve varılan sonuçların akademisyenler, öğrenciler ve Sırp-Türk ilişkileri ve Balkan politikalarıyla ilgilenen araştırmacılar için çok ilginç ve yararlı olacağını düşünürüz.

Birinci bölümde Türk ilköğretim ve lise tarih kitapları ele alınarak, tarih boyunca Sırbistan ve Sırlar ile ilişkilerin nasıl anlatıldığı, Sırbistan ve Sırların nasıl gösterildiği incelenecektir. İkinci bölümde ise Sırp ilköğretim ve lise (*gimnazija*) tarih kitapları ele alınarak Osmanlı İmparatorluğu, Türkiye ve Türkler ile ilişkilerin nasıl yansıtıldığı ve nasıl algılandığı incelenecektir. Üçüncü bölümde ise birinci ve ikinci bölümlerdeki bulgular kıyaslanıp analiz edilerek, en son olan sonuç bölümünde ise temel araştırma sorusu olan birbirleriyle ilişkileri söz konusu olduğunda Sırp ve Türk ilköğretim ve lise tarih kitaplarında

¹⁵ Özan Erözden, **Hırvatistan Ders Tarih Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı**, www.ebscohost.com, 03.2014.

¹⁶ Jahja Muhasilović, **Bosna Hersek Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı**, Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 02.2015.

¹⁷ **Yunan Ders Kitapları Nefret Tohumları Ekiyor**, www.birlikgazetesi.net, 3.10.2013.

¹⁸ Fatih Fuat Tuncer, **Kosova Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı**, Yüksek lisans tez, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

¹⁹ Ahmet Şimşek, Cengiz Nigar Meherremova, **Rusya Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmgesi**, www.tuhed.org, 10.10.2015.

²⁰ Yıldız Deveci Bozkuş, "Ermeni Tarih Ders Kitaplarında Türk İmgesi", **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı 60, s. 1-45, 2014.

sunulan tarih versiyonlarının aynı mı, farklı mı, farklı ise farkların ne olduğu sorusuna cevap vermeye çalışılacaktır.

I. BÖLÜM

TÜRK OKUL TARİH KİTAPLARININ İNCELENMESİ

Bu bölümde Türk ilköğretim okullarında ve liselerinde okutulan tarih kitaplarını Sırp-Türk ilişkileri çerçevesinde inceleyeceğiz. Ayrıca, Sırp-Türk ilişkilerinin yanında farklı konularda Sırbistan'dan ve Sırlardan nasıl ve ne bağlamda bahsedildiği, Sırbistan'ın ve Sırların Türk tarih kitaplarında nasıl tanıtıldığına ışık tutulmaya çalışılacaktır. Konu ele alınırken, Slavların ve Türklerin ilk temasından bugünlere kadar geçen süreyi 11 alt bölüme ayrılarak incelenecektir. Bu çerçevede kronolojik olarak Osmanlıların Balkanlara gelmelerinden önceki dönemi, Osmanlıların Balkanlara gelmesi, Sırbistan'ın artık içinde bulunduğu Osmanlı İmparatorluğu'nun içindeki durumu, Sırbistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılışı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı, İki Savaş Arası Dönem, İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş dönemi, Yugoslavya iç savaşı ve Soğuk Savaş sonrası döneminde Sırp - Türk ilişkilerinin Türk ders kitaplarında nasıl geliştiği ayrıntılı bir şekilde aktarılmaya çalışılacaktır.

1.1. Eski Türkler ve Slavlar

Türk okul tarih kitaplarında Sırp-Türk ilişkilerini çok uzak bir geçmişe kadar takip edebiliriz. Aslında bu ilişki Güney Slavlarının Balkanlara geldikleri anda başlamıştı çünkü Balkan Slavları Balkanlara geldiğinden itibaren farklı Türk kabilelerle ilişkiler içine girmişler.

Türk tarih kitapları söz konusu kabilelerin Türk ve bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'ne bir şekilde bağlı olduğunu özellikle vurgularlar. “Diğer Türk devletleri ve toplulukları” adlandırılan bölüm başlığının hemen altında “HAZIRLANALIM: Cumhurbaşkanlığı forsun da yer alan 16 yıldızın neyi temsil ettiğini araştırınız” yazısını içeren gri bir alan da bulunur²¹. Bölüme hazırlanmak isteyen öğrenci çok kısıtlı bir araştırma yaparak bile hemen Cumhurbaşkanlığı forsun daki 16 yıldızın, tarihteki 16 büyük Türk imparatorluğunu, ortadaki güneşin ise Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil ettiğini öğrenecektir. Söz konusu 16 Türk imparatorluğu: Büyük Hun İmparatorluğu, Batı Hun İmparatorluğu, Avrupa Hun İmparatorluğu, Ak Hun İmparatorluğu, Göktürk Kağanlığı, Avar Kağanlığı, Hazar Kağanlığı, Uygur Kağanlığı, Karahanlı Devleti, Gazne Devleti, Büyük Selçuklu Devleti, Harzemşahlar Devleti, Altın Ordu Devleti, Timur İmparatorluğu, Babür İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'dur. Cumhurbaşkanlığı forsu hikâyesiyle, bu devletlerin Türk devletleri olduğunu, belli tarihsel bir şekilde onların Türkiye'ye ait, Türkiye Cumhuriyeti'nin öncüleri olduğunu ve Hun devletinden Osmanlı Devleti'ne ve Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar Türk devletinin devamlılığını vurgulanır.

²¹ Ahmet Yılmaz, **Ortaöğretim Tarih 9 Sınıf**, Ekoyay Yayınları, Ankara, 2015, s. 109.

Bu çerçevede, ele aldığımız hususlara Attila'nın öncülüğündeki Hun Türklerinin Bizans'a karşı düzenlediği Balkan Seferleri ile başlıyoruz.

Hun Türklerinin Balkanlara geldikleri yıllarda (441-442-Birinci Balkan Seferi ve 447-İkinci Balkan Seferi) Slavlar Balkanlara hala gelmemişlerdi. Söz konusu seferlerin tamamen Bizans'a karşı düzenlendiği ve Slavların Balkanlarda hala bulunmamaları hususlarını göz önüne aldığımızda, hikâyeden Türklerin Balkanlara Slavlardan önce geldiklerini görürüz²².

Hun Devleti'nin çöküşüyle Hunların büyük bir kısmı Karadeniz'e doğru çekilerek ve orada bulunan diğer bir Türk boyu olan Oğuzlarla karışarak Macarların ve Bulgarların oluşmasına neden olmuştu. Macarların ve Bulgarların yanında, Türk boyları olan Avarlar, Peçenekler ve Oğuzların Balkanlarda farklı zamanlarda olduklarını ve Balkan Slavları ile etkileşime girdiğini öğreniriz²³.

Attila'dan sonra Balkanlar'a yerleşen Slavlar geldikleri topraklarda da yaşayan farklı Türk kabilelerle iletişim içine girmiştiler. Türk boyları Slavlardan çok daha gelişmiş ve Slavların üstündedirler. Türkler aslında yeni gelen Slavları teşkilatlandırmıştılar ve sosyalleştirmiştiler. Avarları anlatan bir paragraf böyle bir ifadeyi geçirir: “Avarlar, Balkanlar ve Orta Avrupa'da Germen ve Slav toplulukları üzerinde devlet yönetimi ve askerlik örgütlenmesinde önemli rol oynadılar. Slavların toplumsal hayata geçmelerini sağladılar”²⁴. Devamında, yine benzer bir ifadeyi buluruz: “Eskiden ormanlardan çıkmayan Slavlar, Avarlar sayesinde savaşa alışmış; altın, gümüş ve at sürüsü sahibi olmuşlardır”²⁵. Aynı bölümde de Tuna Bulgarlarının bölgedeki Slavları hâkimiyet altında tuttuklarını

²² *Ibid.*, s. 94.

²³ *Ibid.*, s. 107.

²⁴ *Idem.*

²⁵ *Idem.*

öğreniriz. Diğer bir kitapta da aynı fikirlerle karşılaşırız. “Avar, Peçenek, Kuman Türkleri, o zamana kadar devlet kuramamış olan Romenleri ve Balkan uluslarını teşkilatlandırarak tarih sahnesine çıkmalarına ön ayak olmuşlardır”²⁶. Aynı yerde, Balkan Slavlarının hem eğitim hem teçhizat alanında Türkleri örnek olarak alarak kendi askeri güçlerini oluşturdukları ifade edilir. Ancak, Hristiyanlık bu Türk boylarının yıkılmasına neden olmuştu; Macarlar, Hristiyanlığı kabul ederek “zamanla Türklüklerini kaybettiler”²⁷, Avarlar ve Bulgarlar ise Hristiyanlığı kabul ettikten sonra kalabalık Slav toplulukları arasında zamanla asimile olmuşlardır.

Türk kitaplarının Türk ve Sırp, ya da daha doğrusu, çok uzak bir geçmişten bahsettiğimizden, onların ataları olan farklı Türk boyları ile Güney Slavları arasındaki ilişkileri konusundaki anlatımı baktığımızda, iki sonuç çıkabiliriz. Birincisi; Türkler Balkanlar’a Slavlardan önce gelmişlerdir ve Balkanlar’da en azından Slavların olduğu kadar kadimdirler. İkincisi; bölgede beraber yaşadıklarında, Türkler çok daha ileri ve gelişmiş durumundaydılar. Türkler aslında Slavları ormanlardan çıkardılar, toplumsaştırdılar, teşkilatlandırdılar ve onların tarih sahnesine çıkmalarına zemin hazırladılar.

1.2. Osmanlıların Balkanlara Girişi ve Yayılmaları

14. yüzyılın ilk yarısında Osmanlılar güç kazanarak Anadolu’daki Türk beylikleri arasında birincil bir güç haline gelmişler ve Bizans’la rekabet etmeye başlamışlardır. Bu bağlamda Sırplarla ancak dolaylı bir şekilde temasları olmuştu.

²⁶ M. Öztürk, M. Aksoy, H. Kızıltan, A. Sever, Y. Okur, M. Karaman,, **Ortaöğretim Tarih 11**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 11.

²⁷ Ahmet Yılmaz, **Ortaöğretim Tarih 9 Sınıf**, Ekoyay Yayınları, Ankara, 2015, s. 108.

Söz konusu dönemde Bizans İmparatorluğu Balkanlarda Sırlarla ve Bulgarlarla sürekli bir mücadele halindeydi. Bu çatışmalar Bizans'ı zayıflatmıştı ve Bizans Balkanlardaki topraklarının çoğunu Sırbistan ve Bulgaristan lehine kaybetmişti. Bu mücadeleler ve onlardan dolayı Bizans'ın içinde bulunduğu durum Osmanlıların Bizans'la rekabetini kolaylaştırmıştı.

1341 yılında Bizans'ın imparatoru III. Andronikos'un ölümünden sonra oğlu Yuannis ile saray nazırı Kantakuzenos arasında taht kavgası çıkmıştı. Kantakuzenos, Osman Bey'in oğlu Orhan Bey'den yardım istemişti. Böylece, Osmanlılar ilk defa Balkanlara geçmişti. Osman Bey'in yardımının sayesinde Kantakuzenos imparator olmuştu. İmparator olunca Kantakuzenos Bizans'ın Sırlarla ve Bulgarlarla mücadelesinde Orhan Bey'den yine yardım istedi. Kantakuzenos'un Sırp ve Bulgarları bastırmasında yardımcı olarak gelen Osmanlılar, bu sefer Balkanlar'a kalıcı olarak yerleşmiştiler. 1353 yılında Kantakuzenos Osmanlılara bu mücadelede yardım etmek için Rumeli'de bulunan Çimpe Kalesini üs olarak vermişti. Böylece Balkan'daki ilk üssünü elde eden Osmanlılar Süleyman Paşa'nın öncülüğünde 20.000 kişilik orduyu Rumeli'ye geçirmişti²⁸.

Osmanlılar Balkanlar'a sadece Bizans'a yardım etmek için gelmediler; Rumeli'ye geçmelerinden sonra, kısa bir süre içinde kendi çıkarlarına göre hareket etmeye başladılar. Tekirdağ, Bolayır, Keşan, Malkara, Çorlu, Lüleburgaz ve bölgedeki en önemli kent olan Edirne'yi fethederek Sırların yaşadıkları topraklara yaklaştılar. Papa V. Urban'ın teşvikiyle oluşturulan, Macar kralı Layoş'un öncülüğündeki ve çoğu Sırlardan oluşan Haçlı Ordusu ile Hacı İlbey öncülüğündeki Osmanlı Ordusu arasında olan Sırpsındığı (I. Çirmen) Savaşı

²⁸ I. Genç, V. Cazgir, Ş. Türedi, M. Çelik, C. Genç, **Ortaöğretim Tarih 10**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 11-12.

Sırp ları ve Osmanlı ları karşı karşıya getiren ilk büyük savaşı. 1364 yılında meydana gelen bu savaşı Osmanlı ordusu kazanmıştı. “Sırpsındığı yenilgisini telafi etmek isteyen Sırp lar”²⁹ 1371 yılında Osmanlı lara karşı harekete geçmişlerdir. Ancak II. Çirmen Savaşı olarak adlandırılan bu savaşı da Osmanlı lar kazanmıştı. Bu savaşın sonucu olarak Makedonya’daki Sırp prensleri Osmanlı üstünlüğü tanımak zorunda kalmıştı. Sırp ve Bosnalı kuvvetler birleşerek, Ploşnik’te Osmanlı lara karşı harekete geçmişlerdir. Ancak Lala Şahin Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu yine Sırp lar ve Bosnalı ları bozguna uğratmıştı³⁰.

Türk tarih kitaplarında 1389 yılındaki (çoğu Sırp lardan oluşan) Haçlı Ordusu ile Osmanlı Ordusu arasındaki I. Kosova Savaşı’na özel bir önem verilir. I. Kosova Savaşı öncesi Osmanlı savaş meclisinde Sultan I. Murat’ın Evrenos Gazi’ye “bugüne kadar Allah’ın yardımıyla çok asker çekip savaştım. Amma bu savaş evvelkiler gibi değildir”³¹ sözleri aktarılıyor. Üstelik bu savaştan önce Sultan I. Murat diğer Türk beylerini İslam dayanışmasına çağırarak yardım olarak bu savaş için askerlerini gönderilmelerini istemişti. Burada da ilginç bir şeye değinelim: I. Murat “dini hoşgörüsü sayesinde Katolik ve Ortodoksların takdirlerini kazanan” ve “padişahlığı boyunca Hristiyanlara papalıktan daha iyi muamele eden”³² biri olarak tanıtılmıştı. İki ordu Kosova’da karşı karşıya gelmişti. Savaş sırasında, Sultan I. Murat “Sırp bir asker tarafından hançerlenerek”³³ hayatını kaybetmişti. Buna rağmen Osmanlı ordusu savaş kazanmıştı. Bu savaş, “Osmanlıların bu kadar büyük bir orduya karşı kazandığı ilk savaştır”³⁴. Bu savaşın sonucu olarak bazı Sırp prensleri yeniden

²⁹ *Ibid.*, s. 13.

³⁰ *Ibid.*, s. 12.

³¹ *Ibid.*, s. 13.

³² *Idem.*

³³ *Ibid.*, s. 14.

³⁴ *Idem.*

Osmanlı'nın üstünlüğü kabul etmişler, kuzey Sırbistan'da ise Osmanlılara karşı çıkacak önemli bir güç kalmadığı için Sırbistan'ın kuzeyine de yol açılmış olmuştur.

I. Kosova Savaşı'ndan sonra, Sırbistan'da önemli bir güç kalmadığı için Sırlar ve Osmanlılar arasında başka bir savaş olmamıştı. Sırlar Osmanlılara karşı çok pasif bir şekilde kaldı ya da daha doğrusu, başka bir orduya karşı mücadeleye gidince Osmanlı ordusu Sırbistan üzerinden geçerek istediklerini önemli bir direnç olmadan yapabilmiş. Macaristan'a karşı sefer düzenleyen II. Murat yürüyüş yolunda Semendire kalesi gibi bazı Sırlara ait kaleleri ele geçirdi. İkinci defa Sırbistan üzerinden geçen II. Murat, Belgrad hariç tüm Sırbistan'ı ele geçirdi, ancak gittiği Haçlı ordusuna karşı olan savaşı kaybetmesinin sonucu olarak yapılan Edirne-Segedin antlaşmasına göre Sırp Krallığı yeniden kurulacaktı ve Sırlar Osmanlı Devleti'ne vergi verecekti³⁵.

“İlk olarak Osmanlı Devleti aleyhine ittifaklar kuran Sırbistan”³⁶ tam olarak ne zaman ve nasıl fethedilmişti belli değildir. Dolaylı bir şekilde (“Slavca” da konuşan) Fatih Sultan Mehmet'in döneminde olduğunu tahmin edebiliriz. Tarih söz konusu olduğunda, aynı kitap içinde çelişkiler buluruz - iki yerde Sırbistan'ın fethinin tarihi olarak 1454 yılı³⁷, diğer bir yerde ise Sırbistan'ın fethinin tarihi olarak 1459 yılı verilir³⁸.

Tarih ne olursa olsun, o andan itibaren Sırlar ve Sırbistan'dan siyasi bir varlık olarak bahsedilmez. Osmanlı Devleti'nin bir parçası olarak sayılır. Sultan I. Süleyman'ın Macaristan'dan Belgrad'ın almasından, 1716 yılındaki Petervaradin Savaşı'nı kaybetmeleri nedeniyle Osmanlıların Belgrad, Banat ve Sırbistan'ın kuzeyini Avusturya'ya vermesinden

³⁵ *Idem.*

³⁶ *Idem.*

³⁷ *Ibid.*, s. 44, 46.

³⁸ *Ibid.*, s. 35.

ya da Osmanlıların 1736-1739 yıllar arasında yer alan kendileri ile Rusya ve Avusturya arasındaki savaştan kazançlı çıkmaları nedeniyle Belgrad'ın geri alınmasından bahsedilirken, Sırp lar ve eskideki ya da bugünkü Sırbistan'ı oluşturan topraklardan Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası ya da Osmanlı'nın Avusturya ile çatıştığı topraklar olarak bahsedildiğini görürüz.

Balkanlarda yeni fethedilen topraklarda Osmanlı Devleti, “sadece askeri önlemlerle tutunamayacağını bildiğinden imar ve iskân faaliyetlerini başlattı”³⁹. Fethedilen topraklarda “istimalet” adı verilen iskân siyaseti uygulanmıştı. Bu siyaseti uygulayarak Osmanlı Devleti “fethedilen yerlere Türk-İslam kimliği kazandırmak için öncelikle buralarda Türk nüfusunun artırılmasına önem veriyordu”⁴⁰, ve bu uygulamanın çerçevesinde Anadolu'dan göç ettirilen Türkleri buraya yerleştirmişti. Fakat sadece boş bulunan yerler yerleşime açılırdı, öyle ki yerli Hristiyan nüfusu üzerinde herhangi bir etkisi yoktu ve onlar “her türlü dini ve kültürel etkinliklerinde serbest bırakılmıştı”⁴¹.

Balkanlar'daki fetihler sırasında yerli Hristiyan nüfusu etkileyen diğer bir uygulamaya başlandı. I. Murat daha büyük bir orduya ihtiyaç duydu. Bu ihtiyacı karşılamak için “devşirme sistemi” uygulanmaya başlandı. Bu sistem çerçevesinde Osmanlı askeri olarak yetiştirmek üzere Rumeli'deki Hristiyan ailelerden erkek çocukları alınırdı; her kırk haneden birinden, 8 ila 20 yaşında arasındaki bir çocuk alınacaktı, öncelik çocuğunu devşirmek isteyen ailelere verilecekti, tek çocuklu ailelerden çocuğu alınmazdı ve çok çocuklu ailelerin çocuklarının en sağlıklısı tercih edecekti. Bu sistem Balkanlarda ve sadece Hristiyan nüfusu arasında uygulamaya başlanmıştı; daha önceki Türk-İslam devletlerinde bu sistem

³⁹ *Ibid.*, s. 12.

⁴⁰ *Idem.*

⁴¹ *Ibid.*, s. 80.

uygulanmazdı. Alınan çocuklar Türk-İslam kültürüne göre yetiştirilmek üzere Anadolu'ya, Türk ailelere gönderilirdi. Türk aileler onları Türk-İslam kültürü içinde yetiştirirdi.

Belli bir yaşa gelince devşirmelerin bazıları askeri eğitim görüp kapıkulu askeri olmak üzere Acemi Ocağı'na, bazıları ise çeşitli küçük saraylara gönderilirdi. Acemi Ocağı'na gönderilen devşirmeler eğitimi bitirdikten sonra Yeniçeri, Cebeci, Topçu gibi öteki Kapıkulu Ocakları'ndan birine geçerlerdi. Kapıkulu piyadelerin en ünlü ve en kalabalık ocağı Yeniçeri Ocağıydı. Yeniçeri askerleri padişaha aitti, ona karşı sorumluydu ve savaşta onu korumak üzere yanında bulunurlarmış. Bu askerler devletten maaş alırlarmış⁴².

Küçük saraylara gönderilen devşirmelerden gönderildikleri saraydan sonra bazıları Kapıkulu Süvarileri'ne katılır (Piyadelere göre dereceleri ve maaşları daha yüksek atlı askerler) bazıları ise Topkapı Sarayı'na geçerlerdi. Topkapı Sarayı'na gönderilen devşirmeler eğitim gördükten sonra merkezde veya taşrada önemli görevler alırlardı. Böylece devşirilen Hristiyanlar Osmanlı Devleti'nde önemli bir siyasal pozisyonlara gelirlerdi. Taşradaki görevlere atanan devşirmeler gitmeden önce haremden bir kız ile evlendirilirdi. Böylece görevlinin atandığı yerdeki bir kızla evlenmesi önlenerek merkezi otorite güçlendirilmeye çalışılırdı⁴³.

Aslında, bu siyasi görevlerle görevlendirilen eskiden Hristiyan olan devşirmeler Osmanlı İmparatorluğu'nun en yüksek siyasal düzeylerine kadar gelebildiler. "Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında devlet idaresinde ön planda olan Türk kökenli vezir ve beyler, Veziriazam Çandarlı Halil Paşa'dan sonra bu özelliklerini kaybetti. Bunların yerini devşirmelerden

⁴² *Ibid.*, s. 31.

⁴³ M. Öztürk, M. Aksoy, H. Kızıltan, A. Sever, Y. Okur, M. Karaman,, **Ortaöğretim Tarih 11**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 33.

yetişen devlet adamlarının almasıyla Osmanlı yönteminde devşirme ve Türk kökenli devlet adamları arasında rekabet görülmeye başladı”⁴⁴.

1.3. Osmanlı Egemenliğinde Sırbistan

Fetihten sonra Sırbistan Osmanlı Devleti’nin bir parçası olmuştu. Osmanlı Devleti’nin bir parçası olarak devletin ve onun içinde yaşayan dini azınlıklarının kaderini paylaşmaya başladı. Peki, yüzyıllarca Sırbistan’ın da bir parçası olduğu ve Sırların da içinde yaşadığı Osmanlı Devleti’nin durumu ve kendi nüfusunun ve azınlıklarının içinde yaşadıkları şartlar nasıldı?

Türk ders kitaplarına göre, Osmanlı Devleti’nin politikasının temeli kendisini oluşturan farklı milletlere karşı gösterdiği hoşgörü ilkesiydi. Osmanlı Devleti “üç kıtada 600 yıldan fazla hüküm sürmüş bir devlettir. Birbirinden farklı milletler ve farklı din ve mezhebe inan insanlar bir arada yaşardı. Osmanlı Devleti bu farklılıklara rağmen insanları ahenk içinde idare etti. Peki ama nasıl? Hoşgörü ve adaleti yönetiminin temel esası olarak yaptı. Halk arasında dil, din, kültür ve değerleri ne olursa olsun ayırım yapmadı. Bu sayede insanlar kendi inanç, dil, kültür ve yaşam biçimi korudular. (...) Hoşgörü ve adalet, Osmanlı Devleti’nin fetihlerini kolaylaştıran en önemli faktörlerdendi”⁴⁵.

Osmanlı Devleti’nin politikasının temeli olan hoşgörü ilkesini Osmanlı Devleti’nin kuruluşuna kadar takip edebiliriz. Osmanlı Devleti’nin kurucusu Osman Gazi’nin kardeşi Gündüz Alp’in “Civarımızdaki vilayetleri vuralım, yıkalım” sözleri “Bu görüşünde fesat var.

⁴⁴ *Idem*.

⁴⁵ Yazarlar komisyon, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 76.

Doğru olan, komşularımızla iyi geçinmektir”⁴⁶ sözlerini buluruz. Ondan sonra hoşgörü Osmanlı politikasının temel ilkesi olmuştu ve bu Türk tarih kitaplarında sürekli vurgulanır.

Osmanlı hoşgörüsü, aslında, fetihlerde de önemli rol oynamıştı; Balkan Hristiyanları isteyerek Osmanlı’nın denetiminin altına girdiler. “Adil ve hoşgörülü siyaset sayesinde fethedilen yerlerde yaşayan halk kısa sürede Osmanlı yönetimini kabul etmişti. Bunu gören Osmanlı’ya komşu yerlerde yaşayan halk da çoğu zaman herhangi bir direniş göstermeden Osmanlı yönetimini benimsemişti”⁴⁷. Diğer bir kitapta benzer ifadeleri buluruz: “Anadolu’da, özellikle de Balkanlarda yaşayan Hristiyan halk, Osmanlı fetihlerini kurtarıcı ve koruyucu olarak karşılamışlardı. Osmanlı yöneticilerinin sağladığı din ve vicdan hürriyeti, can ve mal güvenliği buradaki Hristiyan halkı kısa zamanda yeni yöneticilerine alışmıştı. (...) Türkler ise Hristiyan tebaaya çok hoşgörülü davrandı, vergi adaleti sağladı. Yerli halkın inançlarına, dillerine, gelenek ve göreneklerine karışmayarak onları, kültürlerini yaşamalarında serbest bıraktı”⁴⁸. Osmanlı Devleti’nin kurucusu Osman Gazi’den sonra gelen Orhan Bey’in, I. Murat’ın, “hatta sert mizacıyla tanınmış olan Yıldırım Beyazıt’ın”⁴⁹ ve II. Murat’ın Hristiyanlara karşı hoşgörülü davrandıkları vurgulanır.

Osmanlı İmparatorluğu’nda azınlıklar tam bir özgürlük içinde yaşamışlardır. “Osmanlı Devleti de bünyesinde her türlü inanç sistemine anlayış gösteren bir yapıya sahipti. Devlet içindeki gayri-Müslimler din, mezhep, vicdan özgürlüğünün yanında kendi kültürlerini cemaat sistemi içinde yaşatma hakkına da sahip olmuşlardır”⁵⁰, “padişahlar ve yönetici sınıf

⁴⁶ *Ibid.*, s. 42.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 43.

⁴⁸ I. Genç, V. Cazgir, Ş. Türedi, M. Çelik, C. Genç, **Ortaöğretim Tarih 10**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 25.

⁴⁹ *Idem.*

⁵⁰ M. Öztürk, M. Aksoy, H. Kızıltan, A. Sever, Y. Okur, M. Karaman,, **Ortaöğretim Tarih 11**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 30-31.

dini hiçbir zaman halka bir baskı aracı olarak kullanmamıştı”⁵¹. Ayrıca, “Türklerle Osmanlı idaresinde yaşayan diğer milletler birbirleri ile dostluk içinde yaşarlardı. Dini bayramlarda Türkler, Hristiyan komşularına çiçekler verirlerdi. Hristiyanlar da kendi dini bayramlarında Türklere yiyecekler sunarlardı”⁵².

Türk ders kitaplarındaki anlatıma göre, Osmanlı İmparatorluğu’nda Hristiyan azınlıkların eğitim ve öğretim alanında tam serbestliği vardı. Azınlıklar kendi eğitim öğretim kurumlarını oluşturabildiler ve devletin bu okullar üzerinde herhangi bir denetimi yoktu. Sınıflar arası toplumsal hareketlilik söz konusunda, yöneten sınıfı olan askeri sınıf (seyfiye) ile yönetilen sınıfı olan reaya arasında aşınılmaz bir duvar yoktu. Reaya’dan askeri sınıfına geçebilmek için tek şart Müslüman olmaktı (o şart da sonra ortadan kaldırılmıştır⁵³). Bunun örneği olarak, 1453-1566 yılları arasında görev yapan yirmi dört veziriazamdan yirmisinin eskiden Hristiyan çocukları olup devşirme sisteminden yetişen kişiler olması gösterilir. Osmanlı Devleti’nin Müslümanlar için geçerli şer’i hukuk’u, gayri-Müslimler için geçerli değildi; gayri-Müslimler için onların geleneksellerden kaynaklanan, ancak şer’i hukuk’a aykırı olmayan, örfi hukuk geçerliydi⁵⁴.

Osmanlı Devleti’nin siyasi sistemi ancak herhangi bir şekilde “demokratik” değildi; Osmanlı Devleti merkezci sisteme ve padişahın mutlak gücüne dayanmıştı. Merkezci yapısının gerekçesi şu şekilde anlatılır: "Toplum hayatının oluşması ve sağlıklı işleyebilmesi için Allah insanları farklı kabiliyetlerde yaratmıştı. (...) İnsanlar, farklı mizaç ve tutumlara

⁵¹ I. Genç, V. Cazgir, Ş. Türedi, M. Çelik, C. Genç, **Ortaöğretim Tarih 10**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s.87.

⁵² Yazarlar komisyon, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 77.

⁵³ I. Genç, V. Cazgir, Ş. Türedi, M. Çelik, C. Genç, **Ortaöğretim Tarih 10**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 88.

⁵⁴ *Ibid.*, s. 25.

sahiptirler. Toplum hayatı için bunlar arasında meydana gelebilecek haksızlıkların önüne geçmek, emniyeti sağlamak ve adalete dayalı bir toplum düzeni kurmak ve bunu sürdürebilmek için bir yönetici güce-devlet gücüne-dolayısıyla bir hükümdara her zaman ihtiyaç duyulmuştu"⁵⁵. Dolayısıyla, hükümdar Allah'ın vekilidir ve reaya onun emanetidir. Hükümdarın görevi, reayanın güvenlik, mutluluk ve refah içinde yaşamasını sağlamaktır. Hükümdarın gücü da belli bir şekilde hukukla sınırlıydı-hükümdar şeri hukuka göre görev yapmalıydı ve ona karışamazdı⁵⁶. Üstelik, diğer Avrupa devletlerinin aksine, Osmanlı Devleti'nde güç ayrılığının izlerini da buluruz⁵⁷. Osmanlı Devleti hâkim olduğu bölgelere iki farklı yetkili atardı: Birisi yürütme yetkisini temsil eden asker kökenli bey, diğeri ise yasama yetkisini temsil eden ulema kökenli kadı. Bey Kadı'nın kararı olmadan hiçbir ceza veremezdi, Kadı ise verdiği kararları kendi başına uygulamazdı. Bey ve Kadı birbirinden bağımsızdı ve Kadı emirleri doğrudan Sultan'dan alırdı ve yaptıklarından ona karşı sorumluydu⁵⁸.

Sonuçta, "Osmanlı idaresindeki memleketler, Avrupa Hristiyanlığının pek çok memleketinden daha iyi idare ediliyor, daha fazla huzur ve refah bulunuyordu. Çoğunlukla toprak işleriyle uğraşan Hristiyan halk, o devirde Avrupa'nın diğer Hristiyan hükümdarlarının tebaalarına oranla daha geniş bir özgürlüğe sahipti ve çalışmalarının karşılığını fazlasıyla alabiliyordu"⁵⁹. Osmanlı İmparatorluğu'nun izlediği hoşgörü politikası devlete belli bir istikrar sağlamıştı. Zamanında Avrupa'da başlayan Reform hareketinin

⁵⁵ M. Öztürk, M. Aksoy, H. Kızıltan, A. Sever, Y. Okur, M. Karaman,, **Ortaöğretim Tarih 11**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 80.

⁵⁶ *Ibid.*, s. 30.

⁵⁷ *Ibid.*, s. 35.

⁵⁸ *Ibid.*, s. 109.

⁵⁹ I. Genç, V. Cazgir, Ş. Türedi, M. Çelik, C. Genç, **Ortaöğretim Tarih 10**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 25.

Osmanlı İmparatorluğu’nda etki yaratmamasının “en önemli nedeni ise Osmanlı Devleti’nin Hristiyan halka geniş haklar vermesidir. Onları din ve eğitim işlerinde serbest bırakmıştı”⁶⁰. Osmanlı İmparatorluğu’nun dini ve etnik azınlıklara karşı uyguladığı hoşgörü politikasının sayesinde, “Avrupa’da kanlı mezhep savaşları yaşanırken Osmanlı toplumu içindeki Hristiyanlar refah ve mutluluk içinde yaşamışlardır”⁶¹.

1.4. Sırbistan’ın Osmanlı Devleti’nden Ayrılması ve Nedenleri

18. yüzyılın başlarında Sırlar arasında Osmanlı’ya karşı isyan çıkmıştı. Ancak Sırp isyanının nedeni Osmanlı’ya karşı duyduğu hoşnutsuzluk veya memnuniyetsizlik değildi. Sırların ve diğer Balkan Hristiyan azınlıklarının isyanının üç nedeni vardır:

Birinci neden, Batı Avrupa ülkelerinin Türklere karşı “Türklerin Anadolu’ya yerleşmeye başladıkları 1071’den 1923’e kadar geçen dönemde”⁶² hep izledikleri düşmanlık politikasıdır. - “Avrupa devletleri Osmanlı Devleti’ne karşı hep düşmanca ve ikiyüzlü tavır izlemeye devam ettiler”⁶³. Bu politika çerçevesinde, “XIX. Yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti’nin güçsüzlüğünden faydalanmak isteyen Avrupa devletleri, Osmanlı egemenliğinde yaşayan Hristiyanların durumlarının iyileştirilmesini bahane ederek Osmanlı’nın iç işlerine karıştılar”⁶⁴. Bu girişimler Osmanlı Devleti’ni zayıflamıştı ve içinde yaşayan Hristiyanları bağımsızlığa doğru itmişti.

⁶⁰ *Ibid.*, s.88.

⁶¹ *Idem.*

⁶² *Ibid.*, s. 169.

⁶³ *Ibid.*, s. 170.

⁶⁴ *Idem.*

İkinci ve en önemli neden ise, Rusya'nın dış politikasıdır. Çar I. Petro'dan itibaren Rus dış politikasının en önemli hedeflerinden biri sıcak denizlere çıkmak ve Rusya'yı Avrupa devleti haline getirmektir. Bu amaçlara ulaşmak için Slavları ve Ortodoksları Rusya'nın etkisinin altında birleştirecek "Panslavizm" politikası uygulamaya başlandı. Panslavizm "Rusya'nın Slav asıllı bütün halkları kendi yönetimi altında toplayarak dünya Slav birliğini sağlama amacını ifade eder"⁶⁵. Mademki Ortodoks Slavların büyük bir bölümü Osmanlı Devleti'nin içinde yaşamıştı, Rusya "Osmanlı'ya bağlı Balkan uluslarını kışkırtıp Osmanlı'dan ayırmak ve daha sonra kendi etkisine alarak (parçala, böl, yönet) Akdeniz'e inmek istiyordu"⁶⁶. Rusya Sırları hep Osmanlı'ya karşı kışkırtıyordu ve Sırları kullanarak kendi hedeflerini gerçekleştirmeye çalışmıştı.

Üçüncü neden ise, Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik ve özgürlük düşünceleri ve onların Osmanlı'nın Balkanlardaki Hristiyan azınlıklarının arasında yayılmasıdır⁶⁷.

1804 yılında Sırbistan'da isyan çıkmıştı. Bu isyanın Osmanlı İmparatorluğu'nda çıkan ilk ulusal isyan olduğu özellikle vurgulanır⁶⁸. "Fatih döneminde Osmanlı Devleti'ne bağlanan Sırlar dil, din ve kültür serbestliğine sahip olarak yaşamışlardır" ancak "Avusturya ve Rus casusları vasıtası ile milliyetçilik ve bağımsızlık konusunda kışkırtılıyorlardı"⁶⁹. Daha detaylı bir şekilde isyanın nedenleri böyle sıralanırlar: Milliyetçilik ve özgürlük prensiplerinin Sırlar üzerindeki etkisi, Sırbistan'ın savaş alanı olması, Avusturya ve Rusya'nın Sırları kışkırtmaları ve bölgedeki yeniçerilerinin halka kötü davranmaları⁷⁰.

⁶⁵ *Ibid.*, s. 164.

⁶⁶ *Idem.*

⁶⁷ *Idem.*

⁶⁸ *Idem.*

⁶⁹ *Idem.*

⁷⁰ *Idem.*

1804 yılında Kara Yorgi önderliğinde çıkan bu isyan aralıklarla 1878'ye kadar sürdü. Bu isyana aslında Türk tarih kitaplarında önemli yer verilmişti; Sırp İsyanı Osmanlı İmparatorluğu'nda çıkan ilk isyandır. Üstelik 1812 yılındaki Bükreş Antlaşması ile alınan ayrıcalıklarla “milliyetçilik hareketleri sonucunda imtiyaz elde eden ilk toplum Sırplar olmuştu. Bu gelişmelerin diğer Balkan topluluklarını da cesaretlendirmesi yeni isyanlara neden oldu”⁷¹. Sırbistan 1829 yılında da Edirne Antlaşması ile özerklik kazandı.

Bütün bu gelişmeler Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştı. Hem dışardan Osmanlı Devleti'ni zayıflamak için Hristiyanların durumunun iyileştirilmesine dair hem de içerinden isyana kalkan azınlıklardan merkezi yönetime karşı baskılar gelmişti. Dışardan gelen baskıları yok etmek ve kendi içindeki isyanları sona erdirmek için Osmanlı Devleti farklı ıslahatları yapmaya başladı⁷².

İlk büyük değişiklikler Tanzimat Fermanı'yla yapılmışlar. Bu fermanın en önemli özelliği Hristiyanların Müslümanlarla eşit duruma getirilmesidir; artık yasa önünde Müslümanlar ve gayri-Müslimler eşitti. Üstelik padişahın yasama ve yargı yetkileri ciddi bir şekilde sınırlandırılmıştı ve mahkemelerin yargılama etkileri genişletilmişti⁷³. Bu fermanın getirilmesiyle Osmanlı Devleti'nin “çağdaşları arasında en önde gelen devleti”⁷⁴ olduğu özellikle vurgulanır. Osmanlı Devleti'ni o zamanlardaki Rusya, Fransa, Avusturya ve İngiltere ile kıyaslayarak bu noktanın altı bir kez daha çizilir.

İkinci önemli gelişme ise, 1856'de yapılan Islahat Fermanı'yla hayata geçti. Osmanlı Devleti “Islahat Fermanı ile dıştan gelen bu baskıları engellemek istedi. Paris Konferansı'nın

⁷¹ *Idem.*

⁷² *Ibid.*, s. 182.

⁷³ *Ibid.*, s. 174.

⁷⁴ *Ibid.*, s. 182.

devam ettiği sırada Avrupa devletlerinin istekleri doğrultusunda ilan edilen Islahat Fermanı ile konferansta Osmanlı lehine karar alınmasını sağlamak istendi. Ayrıca Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışarak azınlıkları kışkırtması ve Balkanlardaki isyanların sona erdirilmesi hedeflendi”⁷⁵.

Bu ferman Müslümanların ve gayri-Müslimlerin eşitliğini daha da genişleterek tek, birleşmiş ve eşit bir “Osmanlı” toplumunu yaratılmasını hedefledi. Sembolik bir düzeyde, daha önce bütün Osmanlı nüfusu için kullanılan ancak sonra sadece gayri-Müslimleri kast eden “reaya” kelimesinin yerine bütün Osmanlı nüfusunu kapsayacak yeni olan “tebaa” kelimesi kullanılmaya başlandı. Müslüman olsun gayri-Müslim olsun tüm tebaa kanun önünde eşit olacaktı, okullara, asker görevine ve devlet hizmetine kabul edilecekti. 19. yüzyılda yeni, hem ilköğretim veren okullar hem de yeni açılan medrese dışındaki Müslümanları ve gayri-Müslimleri eşit olarak kabul edecek sivil yükseköğretim kurumu olan Darülfünun gibi devlet okulları açılmıştı. Yeni açılmış okullarda “‘Osmanlılık’ ilkesi hayata geçirilmesi çalışılmıştı. Yeni okullar açılarak Müslüman ve gayri-Müslim herkesin buralarda aydınlanıp Osmanlı vatandaşlığı bilincine erişmesi hedeflenmişti”⁷⁶. Darülfünundan mezun olanlar devletin çeşitli kademelerinde görev alacaklardı. Devlet okullarının dışında her azınlık veya yabancı bir ülke yurttaşları kendi okullarını serbest olarak açabilirdi. Azınlık ve yabancı okullarının sayısı o zamanlarda çok arttı; örneğin, Sırp lar’ın Osmanlı egemenliğinin altındayken ne kadar okul açtıkları belli olmazken, 1897 yılında bile,

⁷⁵ *Ibid.*, s. 179.

⁷⁶ M. Öztürk, M. Aksoy, H. Kızıltan, A. Sever, Y. Okur, M. Karaman,, **Ortaöğretim Tarih 11**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 191.

yani Sırbistan'ın bağımsız olduktan sonra Sırbistan dışında kalan Osmanlı topraklarında hala 85 Sırp okullarının bulunduğunu öğreniriz⁷⁷.

Fakat bu çabalar sonuç vermemişti. “Karadağ ve Sırbistan’da savaş aleyhimize dönmüş, Bosna Hersek ve Girit’te ayaklanmalar çıkmış, mali kriz son haddine varmıştı. Sultan II. Abdülhamit, Osmanlı Devleti’ni bu çöküş sürecinden kurtarmak için çareler aramış ve mücadele etmişti”⁷⁸. “Sırbistan, Karadağ, Bosna, Hersek ve Bulgaristan’da olaylar sürerken İngiltere, Rusya’nın Balkanlardaki nüfuzunu kırmak için İstanbul’da bir konferans düzenlenmesini istedi. Osmanlı Devleti, Balkanlardaki isyanları önlemek ve Avrupa devletlerinin İstanbul Konferansı’nda Osmanlı aleyhine karar almalarını engellemek düşüncesi ile 23 Aralık 1876’da İstanbul Tersane Konferansı’nın toplandığı gün Kanun-u Esasi’yi ilan etti”⁷⁹. Bu belge ilk Türk anayasası olarak tarihe geçti.

Bir yandan, “Padişahın kişiliği kutsaldır ve padişah yaptıklarından kimseye karşı sorumlu değildir” veya “İcra (hükümet) meclislere karşı değil, saltanata karşı sorumludur” gibi maddelerle, Kanun-u Esasi demokratik bir değişiklik getiremedi. Onun getirdiği en önemli unsur, ilk Osmanlı parlamentosuydu. İlginç ki seçimlerde mebus sayısı halkın sayısı ile orantılı değildi-Müslümanlar ile gayri-Müslimler arasındaki denge hedeflenmişti. Mebusan Meclisi’nde (alt meclis) 69 Müslüman ve 46 gayri-Müslim vardı. Bu bağlamda da Osmanlı Devleti’nin o zamanlarda azınlıklara verilen haklar konusunda diğer ülkelere göre daha ileri olduğu vurgulanır⁸⁰.

⁷⁷ *Ibid.*, s. 196.

⁷⁸ *Ibid.*, s. 121.

⁷⁹ I. Genç, V. Cazgir, Ş. Türedi, M. Çelik, C. Genç, **Ortaöğretim Tarih 10**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 182.

⁸⁰ *Ibid.*, s. 181-183.

Kanun-u Esasi'nin ilan edilmesi bile Babıali'nin amaçlarını yerine getirilmesini sağlayamadı. İstanbul Tersane Konferansı'nda Osmanlı Devleti'nden, Sırbistan ve Karadağ'dan askerlerini çekmesi ve söz konusu ülkelerin topraklarının genişletilmesi istendi. Osmanlı Devleti bu istekleri reddetti. Konferans'ın sonrasında Londra'da aynı amaçla düzenlenen bir başka konferansta Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletlerinin taleplerini reddetmesi nedeniyle Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Bu savaş sırasında Ruslar tarafından silahlandırılan Bulgarlar, Sırlar ve Karadağlılar da Rusya'nın tarafında savaşa girdiler. Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Devleti Rusya'ya ateşkes önerisinde bulundu. Savaş sonrasında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yapılan Ayastefanos Antlaşması'na göre büyük bir Bulgaristan kuruldu ve Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız oldu. Avrupa devletleri, Rusya'nın Balkan devletleri üzerindeki etkisinden korkarak Ayastefanos Antlaşması'nın getirdiği şartları değiştirmek üzere Berlin'de yeni bir konferans düzenlediler. Ayastefanos Antlaşması'nı ortadan kaldıran yeni Berlin Antlaşması Bulgaristan'ı üçe böldü. Ancak Sırbistan'ın, Karadağ'ın ve Romanya'nın bağımsızlığı onaylandı. Bu antlaşmayla resmi olarak Sırbistan bağımsız oldu ve Osmanlı Devleti'nin egemenliğinden çıktı⁸¹.

1.5. Balkan Savaşları

Osmanlı Devleti'nin Almanya'ya yaklaşmasından rahatsız olan İngiltere Rusya'yı Balkanlar'daki politikasında serbest bıraktı. Rusya, Panslavizm politikasını takip ederek yeniden Balkan ülkelerini Osmanlılara karşı kışkırtmaya devam etti. "Rusya'nın kışkırtmasıyla Balkanlarda yayılmacı politikalarına devam eden Yunanistan, Bulgaristan,

⁸¹ *ibid.*, s. 164.

Sırbistan ve Karadağ Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki topraklarını paylaşmak için ittifak oluşturdular”⁸².

Balkan devletleri Osmanlı Devleti'nden Makedonya'daki Hristiyanların durumunun iyileştirilmesini talep ettiler. Osmanlı Devleti'nin bunu yapmaması nedeniyle Karadağ 8 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. Böylece, I. Balkan Savaşı başladı. Karadağ'ın ardından savaşa Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan da katıldı. Balkanlardaki savaşı durdurmak amacıyla Londra'da bir konferans düzenlendi. Bu konferansta 30 Mayıs 1913'te imzalanan ve savaşı durduran Londra Antlaşması'yla Sırbistan Orta ve Kuzey Makedonya'yı alarak topraklarını genişletti. Savaşa katılan diğer Balkan ülkeleri de Osmanlı'nın Balkanlardaki topraklarını alarak kendi toprakları büyüttüler⁸³. Burada ilginç bir noktaya da değinelim – I. Balkan Savaşı başladığı zaman Osmanlı Devleti Kuzey Afrika'da İtalya'ya karşı bir yıl önce başlayan Trablusgarp Savaşı'nın içindeydi. I. Balkan Savaşı başlayınca, iki cephede savaşamayacağının farkında olan Osmanlı Devleti I. Balkan Savaşı'nı daha önemli sayarak Balkanlarda mücadele edebilmek amacıyla kendileri için çok olumsuz şartlar altında Trablusgarp Savaşı'ndan çekildi. Trablusgarp ve Bingazi İtalya'ya bırakırken Balkanlar'daki durum kesinleşinceye kadar On İki Ada geçici olarak İtalya'da kalacaktı. Bunun sonucu olarak “Osmanlı Devleti Kuzey Afrika'daki son toprağını da kaybetmiş oldu. İtalya Balkan Savaşları bitmesine rağmen adaları Osmanlı Devleti'ne geri vermedi”⁸⁴.

Osmanlıların Balkanlardan çekilmesi bölgede siyasi otorite boşluğu bırakmıştı. I. Balkan Savaşı'nın bitmesinin ardından Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ 29 Haziran'da gerektiğinden daha fazla toprağı aldığı gerekçesiyle Bulgaristan'a saldırarak İkinci Balkan

⁸² *Ibid.*, s. 206.

⁸³ *Idem.*

⁸⁴ *Idem.*

Savaşı'nı başlattılar. Bundan sonra, savaştan faydalanmak istedikleri için savaşa Bulgaristan'a karşı Romanya ve Osmanlı Devleti de katıldılar. Bu durum Sırbistan'ın ve Osmanlı Devleti'nin aynı tarafta mücadele eden müttefikler olduğu anlamına gelir. II. Balkan Savaşı, 10 Ağustos 1913'te imzalanan Bükreş Antlaşması'yla sona erdirildi. Bu antlaşmayla Osmanlı Devleti Edirne, Kırklareli ve Dimetoka, Sırbistan ise Manastır, Üsküp ve Priştine şehirlerini Bulgaristan'dan almışlardır. Aralarında artık sınır olmamasına rağmen, bu savaşın sonunda Sırbistan ile Osmanlı Devleti arasında da bir antlaşma imzalanmıştı; bu antlaşmayla Sırbistan'da kalan Türklerin hakları güvence altına alınmışlar⁸⁵.

1.6. Birinci Dünya Savaşı

Balkan Savaşları'ndan sadece bir yıl sonra Osmanlı Devleti'ni ve Sırbistan'ı kendi içine alacak ama farklı taraflara itecek başka bir savaş, I. Dünya Savaşı başladı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdı Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da bir "Sırp'ın suikastı sonucu"⁸⁶ olarak öldürülmesi I. Dünya Savaşı'nın başlamasına bahane oldu. Avusturya-Macaristan katillerin Sırbistan'a sığındığını ve orada korunduğunu ileri sürerek Sırbistan'a savaş açtı ve böylece I. Dünya Savaşı başlamış oldu. Bu savaş Osmanlı Devleti'ni yıkacak savaş idi.

Ancak, ilginç ki Türk tarih kitapları Batı Avrupa ülkelerinin tersine Sırp'ları ve Sırbistan'ı savaşın çıkmasından dolayı suçlamazlar; Saraybosna'daki Franz Ferdinand'ın

⁸⁵ *Ibid.*, s. 207.

⁸⁶ Yazarlar komisyon, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 168.

öldürülmesinden bahsederken onu çok açık bir şekilde “savaşın bahanesi”⁸⁷ olarak değerlendirirler ve savaşın çıkmasının nedenleri olarak başka nedenleri ileri sürerler.

Savaşın çıkmasının en önemli nedeni, gittikçe büyüyen sanayileri için hem yeni ham madde kaynakları hem de ürettiklerini satacak yeni pazarlar arayan sömürgeci devletlerin arasındaki rekabettir. İkinci neden, Fransız İhtilali ile yayılan düşünceler ve onların yarattığı milliyetçilik hareketleridir. Üçüncü neden olarak ise, “Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun, Sırbistan üzerindeki üstünlüğünü sürdürmek ve kendi sınırları içindeki Sırp’ların yaşadığı şehirleri kaybetmemek için her fırsatta Sırbistan üzerinde baskı yapması” gösterilir⁸⁸. Dördüncü neden, Rusya ile Avusturya arasındaki Balkanlar’da süren rekabettir. Son neden ise, 1870’lerin başlarında meydana gelen İtalya’nın ve Almanya’nın birleşmesidir. Yeni doğan İtalyan ve Alman devletleri var olan sömürgeci devletlerin aleyhine güç kazanıp Avrupa’da önemli oyuncular olmaya çalışmışlardır. Bu çerçevede Almanya kendi sanayisi için gerekli olan maden kömürü ihtiyaçlarını karşılamak için Fransa’nın Alsas-Loren bölgesini işgal etmişti. Bu gelişmeler bir yanda İtalya, Almanya ve Avusturya-Macaristan, diğer yanda Fransa ve İngiltere’nin yaklaşmasına neden oldu ve onlar arasında kurulacak ittifaklara zemin hazırladı⁸⁹. 20. yüzyılın başında Avrupa savaşa hazır ve çatışmanın bahanesi beklenmişti; bu bahane de Saraybosna’da bir Sırp’ın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdını öldürmesiyle geldi.

Savaşın başında Osmanlı Devleti çok olumsuz bir durum içindeydi. Bir yanda sanayisi gelişmemişti ve gelişmiş Avrupa ülkelerine ve sanayilerine rekabetçi olamamıştı; dış borcu

⁸⁷ *Idem.*

⁸⁸ Okur Y., Sever A., Aydın E., Kızıltan H., Aksoy M., Öztürk M., **Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 4.

⁸⁹ *Idem.*

da çok yüksekti. Diğer yanda Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda arka arkaya yenilgiler almış, Doğu Trakya dışında Avrupa'daki bütün topraklarını kaybetmişti ve gücünü yitirmişti. Halkı ve ordusu yorgundu. Savaş çıktığında ise Osmanlı Devleti'nin yetkilileri Almanya'nın kazanacağından emindiler. Almanya ile birlikte savaşa girmesi durumunda Balkan Savaşları'nda kaybettikleri toprakların geri alınabileceğine ve Kafkasya üzerinden Orta Asya'daki Türk dünyası ile birleşerek Türk birliğinin sağlanabileceğine inanarak Osmanlı Devleti Almanya arasında gizli bir antlaşma imzaladılar⁹⁰. Bu yanlış tahmin sonuçta Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına neden oldu.

1.7. İki Savaş Arası Dönem

Bu savaşın sonucunda Avrupa'nın siyasi haritası hayli değişti. Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti, Rus Çarlığı ve Alman İmparatorluğu parçalandı. Diğer taraftan Polonya, Çekoslovakya, Litvanya, Letonya, Estonya ve Finlandiya gibi yeni devletler kurulmuştu. “Sırbistan (yeni adıyla Yugoslavya), Romanya, Yunanistan, İtalya, Fransa (Alsace-Lorraine'yi alarak) ve Danimarka gibi devletler genişledi ya da güç kazandı”⁹¹. Burada altı çizilmesi gereken bir durum mevcuttur. Yugoslavya yeni bir ülke olarak değil, zaten var olan ve güç kazanan Sırbistan'ın yeni bir şekli olarak tanıtılır.

Birinci Dünya Savaşı'nda Sırbistan'ın isteği Akdeniz'e çıkmaktı⁹². Savaştan sonra yapılan barış antlaşmalarında bu hedef elde edilmişti; Avusturya'yla imzalanan Sen-Germain

⁹⁰ Yazarlar komisyon, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 169.

⁹¹ M. Aksoy, A. Sever, E. Aydın, M. Öztürk, H. Kızıltan, Y. Okur, **Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 5.

⁹² *Ibid.*, s. 6.

Antlaşması'yla "Yugoslavya'ya Bosna-Hersek (...) verildi", Macaristan'la imzalanan Triyanon Antlaşması'yla "Yugoslavya'ya Hırvatistan verildi" ve Bulgaristan'la imzalanan Nöyyi Antlaşması'yla "Yugoslavya'ya da batı sınırından bazı yerler verildi"⁹³.

Ders kitaplarında "Sırpların liderliğinde" kurulmuş olan Sırp, Hırvatlar ve Slovenlerden oluşan Yugoslavya Krallığı'nın iç durumu söz konusu olduğunda, ortaya çıkan sorunlar ön plana çıkarılır. "Aynı etnik kökenlerinden gelmelerine rağmen bu topluluklar arasında siyasi, sosyal, ekonomik dini ve kültürel farklılıklar bu gruplar arasında sürekli çatışmalar ve anlaşmazlıklar yaşamasına neden oldu"⁹⁴. Gelişmişlik seviyelerinin farklılığı siyasal sorunlarına neden oldu: "Krallıkta kuzeyden güneye ekonomik açıdan bir seviye farkı yaşandı. Özellikle Slovenya ve Hırvatistan'da modern tarım yöntemleri kullanılırken sanayinin de daha fazla gelişmiş olduğu görülüyordu. Buna karşın Sırbistan, Karadağ ve Bosna-Hersek'teki bölgeler çok farklı durumundaydı ve insanların çoğunluğu köylerde yaşıyordu. Bunun için Hırvatlar ve Slovenler kendilerini medeni ve Avrupalı olarak görürken diğerlerini küçümsüyorlardı"⁹⁵.

Atatürk'ün "yurtta barış dünyada barış" ilkesini takip eden yeni Türkiye Cumhuriyeti ile yeni-eski devlet olan Yugoslavya arasındaki iki savaş arası dönem içindeki ilişkilerden çok olumlu bir şekilde bahsedilir. Türkiye Cumhuriyeti barışçı politikasını uygularken bölgede istikrar ve işbirliği sağlamak amacıyla birçok girişimlerde bulunuldu. Yugoslavya bunu takip ederek iki ülke arasında iyi bir işbirliği kurulmasına katkı sağladı.

1925 yılında Türkiye ile Yugoslavya arasında ikili dostluk antlaşması imzalandı. 1926'te ise Türkiye, tüm Balkan devletleri arasında sınırların karşılıklı olarak güvence altına alacak,

⁹³ *Idem.*

⁹⁴ *Ibid.*, s. 193.

⁹⁵ *Idem.*

Balkanlara istikrar sağlanacak ve Balkanlar dışından gelebilecek tehlikeleri engellemeye çalışacak bir anlaşmanın imzalanması önerdi, ama bu girişim başarısız ve sonuçsuz kaldı. 1933'te de Türkiye ile Yugoslavya arasında Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması imzalandı⁹⁶.

Balkanlar bölgesinde istikrar ve işbirliğinin sağlamasını amaçlayan bu girişimlerin en önemlisi 1934'te Atina'da Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında imzalanan Balkan Paktı'ydı. Bu antlaşmanın en önemli amacı, Balkanlardaki sınırların korunması ve bölgedeki mevcut durumun değiştirilmemesiydi. Üstelik bu antlaşma Balkan lkeleri arasında daha derin dayanışma, iletişim ve işbirliği sağlayacaktı. Örneğin, bu antlaşmaya göre imzacı devletler diğer bir Balkan devletlerine karşı birbirine haber vermeden siyasi bir harekette bulunamazlardı⁹⁷. Bu paktın ve Balkan ülkelerin dayanışma ve işbirliğinin en önemli diplomatik zaferlerinin biri de Balkan Paktı ye lkelerinin Türkiye'yi destekleyerek Türkiye için çok önemli Montrö Konferansı'nda Boğazlar statüsünün onun lehine değiştirilmesini sağlanmasıdır. Ancak, Yugoslavya ile Bulgaristan arasında bir dostluk antlaşmasının imzalanması ve Yunanistan'ın İtalya'ya yaklaşması Balkan Paktı'nın gittikçe zayıflamasına neden oldu⁹⁸.

Türkiye ile Yugoslavya arasında çok iyi ilişkiler ve işbirliği olmasına rağmen, iki savaş arası dönem Avrupası anlatılırken Yugoslavya'dan bazen de olumsuz bir bağlamda bahsedilir. Örneğin, gelecek savaşa zemin hazırlayan faktörlerden biri olarak, "İtilaf Devletleri sarsılan bu dengeyi, imzalanan antlaşmalarla yeni milli devletler kurduğu izlenimini vererek sağlamaya çalıştı" ancak "savaş sonunda milli devlet anlayışının uygulamaya konulmadığının en belirgin örneğini farklı milli unsurlardan oluşturan

⁹⁶ *Ibid.*, s. 33.

⁹⁷ *Ibid.*, s. 34.

⁹⁸ *Ibid.*, s. 35.

Yugoslavya ve Çekoslovakya teşkil etti”⁹⁹ denilerek yorum yapıldı. Ayrıca, Yugoslavya İtalyan saldırgan politikası bağlamında, ancak artık pasif bir şekilde değinilir; İtalya’nın ilk serbest şehir olan Fiume’yi Yugoslavya’dan alması, sonra da Arnavutluk’u nüfuzu altına alması Yugoslavya’yla ilişkileri bozulmuştu ve gerginlik ve istikrarsızlık yaratarak Avrupa’yı yeni savaşa doğru itmişti¹⁰⁰.

1.8. İkinci Dünya Savaşı

İkinci Dünya Savaşı konusunda Yugoslavya’dan fazla bahsedilmez. Birkaç cümle ile SSCB’nin Alman “hayat sahası” içindeki Balkanlara doğru genişlemesi ve silahlanması Almanya’nın çıkarlarına uygun olmadığı için Almanya’nın, SSCB işgalinden önce Romanya ve Bulgaristan’la ittifaklar yapıp kısa sürede Yugoslavya ve Yunanistan’ı elle geçirdiğini anlatılır¹⁰¹. Savaştan sonra da kazançlı çıkmış olan Yugoslavya’dan neredeyse 250.000 Almanın göç ettiğine değinilir¹⁰².

Yugoslavya topraklarında “II. Dünya Savaşında Hırvatlar, Almanların yardım ve desteği ile bir nevi bağımsız yaşadı. (...) Almanya’nın Yugoslavya’yı ele geçirmesi ile Nazi yanlısı ayrılıkçı Büyük Hırvatistan Devleti kuruldu. (...) Hitler tarafından desteklenen milliyetçi Ustaşaların Hırvatistan’daki Sırlara karşı giriştiği etnik temizlik hareketi Sırlar tarafından hiçbir zaman unutulmadı. (...) Alman işgaline karşı Sırların oluşturduğu Çetnik adı verilen

⁹⁹ *Ibid.*, s. 44.

¹⁰⁰ *Idem.*

¹⁰¹ *Ibid.*, s. 50.

¹⁰² *Ibid.*, s. 62.

örgüt, aşırı milliyetçi Ustaşa'nın faaliyetlerine karşı mücadele etti ve bulundukları yerlerde etnik temizliğe girdiler”¹⁰³.

1.9. Soğuk Savaş

İkinci Dünya savaşı sonrası Yugoslavya'ya Türk tarih kitaplarında biraz daha fazla ilgi gösterilir. Öncelikle, Yugoslavya'da ve Arnavutluk'ta diğer Doğu Avrupa ülkelerinin aksine komünist direniş hareketlerinin olduğu, söz konusu ülkeler işgal edilince bu hareketlerin hemen harekete geçtikleri, savaşın sonunda kendi ülkelerini tek başına ve SSCB'den hiçbir yardım almadan özgürlüğüne kavuşturmaları nedeniyle, o ülkelerin SSCB karşında daha bağımsız bir duruş tuttukları, tam olarak SSCB'nin etkisi altında olmadıkları vurgulanır. Yine, diğer komünist ülkeler ile SSCB arasındaki bağları güçlendirmek için 1947 yılında kurulan Kominform'a diğer katılan ülkelerin (SSCB, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, İtalya ve Fransa) yanında Yugoslavya da üye olmuştu¹⁰⁴.

Kominform'un kuruluşundan sadece bir yıl sonra Yugoslavya ile SSCB arasındaki ilişkiler ciddi bir şekilde bozulmuştu. Bunun nedeni, bir yandan Stalin'in Yugoslavya'yı tamamen SSCB'nin nüfuzu altına alması isteği ve Yugoslav Cumhurbaşkanı Tito'nun buna izin vermemesi, diğer yandan da Tito'nun Balkan lideri haline gelmek istemesi ve Stalin'in buna karşı çıkması olarak gösterilir. Bu sorunlar nedeniyle, SSCB ile Yugoslavya arasındaki ilişkiler bozulmuş ve Yugoslavya SSCB tarafından Kominform'dan çıkartılmıştı. Bu bağlamda, 1949 yılında komünist ülkeler arasında ekonomik işbirliğini ve dayanışmayı

¹⁰³ *ibid.*, s. 193.

¹⁰⁴ *ibid.*, s. 80.

arttırmak amacıyla kurulan COMECON'a ve 1955'te askeri işbirliği güçlendiren, kolektif savunma niteliğindeki Varşova Paktı'na Yugoslavya üye olmamıştı¹⁰⁵.

Bu gelişmenin sonucunda Yugoslavya Batı'ya dönmeye başlamıştı; Batılı ülkelerle ilişkileri iyileştirmişti ve Batılı ülkeler Yugoslavya'ya ciddi bir şekilde parasal yardım vermeye başlamıştı. Örneğin, Yugoslavya Marshall Planı çerçevesinde 109 milyon dolar almıştı¹⁰⁶.

Bunun yanında Balkanlarda daha önemli rolü oynamak isteyen Türkiye, komşu komünist ülkelerden tehdit algılayan Yugoslavya ve Yunanistan 28 Şubat 1953'te "Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'nı" imzalayarak Balkan Paktı'nı kurdular. Bu antlaşmaya göre, üç devlet kendi aralarındaki ekonomik ve kültürel işbirliğini sürdüreceklendi, sorunları barışçı yöntemlerle çözeceklerdi ve ortak savunma konusunda işbirliği yapacaklardı. 9 Ağustos 1954'te üç devlet arasında kolektif savunma niteliğindeki "Siyasi İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Anlaşması" imzalandı. Bu anlaşmayla Üçlü Balkan İttifakı kuruldu. Kolektif savunma olgusu dikkat çeken gereken bir durum yaratmıştı; Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyeleri olması; NATO üyeleriyle kolektif savunmaya giren komünist komşu ülkelerin tehdit altındaki Yugoslavya'yı da bir şekilde NATO güvencesi altına sokmuştu. Bu gelişme ABD ve İngiltere tarafından memnuniyetle karşılandı. Ancak zamanla, hem 1955'ten sonra Yugoslavya ve SSCB'nin sorunlarının düzeltilmesi ve ilişkilerin iyileşmesi, hem de Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin Kıbrıs meselesi nedeniyle ciddi bir şekilde bozulmasından dolayı bu ittifak önemini kaybetmişti. Yine de, Yugoslavya'nın Batı'ya dönmesi Doğu Blok'unu çok olumsuz bir şekilde etkilemişti ve onun zayıflamasına neden oldu¹⁰⁷.

¹⁰⁵ *Ibid.*, s. 82.

¹⁰⁶ *Ibid.*, s. 88.

¹⁰⁷ *Ibid.*, s. 83.

Aynı zamanda Yugoslavya bağlantısızlık politikasını benimsemişti ve ne Batı ne de Doğu blokunun üyesi olmak isteyen devletlerle uluslararası bağlantısızlık hareketinin kuruluşunda önemli bir rol oynamıştı. Bağlantısızlık hareketinin ilk teşkilatlı toplantısı 1961’de Belgrad’ta düzenlendi ve Yugoslavya bu hareketin en önemli devletlerinden birisiydi.

Yugoslavya’nın iç durumu söz konusu olduğunda, Belgrad Yugoslavya Krallığı’ndan itibaren yaşanan sorunların çözülmesine çalışmıştı. Yugoslavya’yı oluşturan toplulukların arasında bir takım farklılıklar vardı: din farklılığı – Sırp Ortodoks Hristiyan, Hırvatlar Katolik Hristiyan, Boşnaklar ise Müslümanlardı, dil farklılığı – Sırp, Hırvat ve Boşnaklar neredeyse aynı dil konuşurken Slovenlerin dili farklıydı, harf farklılığı – Hırvat, Boşnak ve Slovenler Latin Alfabesi, Sırp ise Kiril Alfabesini kullanmıştı, vs¹⁰⁸.

Tito, kendi önderliğindeki komünist partizanların Batı ittifakından yardım alarak işgal güçleri ve yerel milisleri kazandıktan sonra 1945’te düzenlenen seçimleri kazanarak Yugoslavya Halk Cumhuriyeti’ni kurdu ve monarşiye son verdi. Sosyalist temeller üzerine kurulan yeni devlette, tek parti yönetimiyle etnik uyum sağlanmaya çalışılmıştı. Egemen ulus anlayışının engellenmesi amacıyla siyasal sistem federal bir devlet olarak düzenlenerek her ulusun ayrı siyasi varlığı ve kendi geleceklerini belirleme ilkesi kabul edildi. Sosyalist Yugoslavya; Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Sırbistan ve Makedonya Federal Cumhuriyetleri ve Voyvodina ve Kosova özerk bölgelerinden oluşturuldu. Bütün bu toplulukların dil ve eğitim açısından ulusal hakları vardı¹⁰⁹.

Yine de, Krallık Yugoslavya’nın sorunlarının ikisi yeni sosyalist federal devletinde de devam etti: Birincisi devlette Sırpların egemenliği; Yugoslavya’nın nüfusu içinde Sırp nüfus

¹⁰⁸ *ibid.*, s. 193.

¹⁰⁹ *idem.*

%45 olmasına rağmen; örneğin 1961 yılında devlet düzeyinde bakan, memur ve üst düzey memurların %84'ü, hekimlerin %84'ü, subayların %70'i, generallerin %60'ı, komünist parti üyelerinin %57'si ve Yugoslavya İstihbarat Teşkilatı görevlilerinin %100'ü Sırp idi. İkincisi de, kuzeyden güneye ekonomik gelişmişlik farkı bulunmaktaydı. Örneğin, Slovenya'da kişi başına milli gelir 2.376 dolar iken Kosova'da 360 dolar idi; işsizlik oranı Slovenya'da %1.8 iken Kosova'da %21.3 idi¹¹⁰.

Mevcut sorunları çözmek ve federe cumhuriyetlerin ve özerk bölgelerin merkez devlete karşı daha özerk olma isteklerine uymak amacıyla 1974 yılında yeni anayasa getirilmişti. Yeni anayasaya göre Tito ömür boyu devlet başkanı seçildi. Aynı zamanda ulusların her birinin “ayrılma hakkı da dâhil olmak üzere kendi kaderini tayin hakkı”¹¹¹ tanındı. Diğer federe cumhuriyetlere verilen yetkilerin aynı şekilde her iki Sırp federe cumhuriyetinin toprağında bulunan Voyvodina ve Kosova özerk bölgelerine de verilmesi özerk bölgelere *de facto* cumhuriyet statüsünü kazandırdı¹¹².

Bu gelişmeler Sırpı rahatsız etti. 1985'te yayınladıkları memorandumla Sırpı Yugoslavya'ya üç eleştiri yönelttiler: Birincisi, bütün federal hükümetlerin Hırvatistan ve Slovenya Cumhuriyetlerinin lehine ekonomik politikalar uygulayarak Sırbistan'a karşı ekonomik ayrımcılık yapması. İkincisi, Kosova ve Voyvodina'nın özerk bölgeler olarak oluşturulması ve onlara 1974'te karar alma sürecine doğrudan katma hakkı verilmesinin Sırbistan'a yönelik bir haksızlık olması. Üçüncüsü de Sırp olmayan cumhuriyetlerin

¹¹⁰ *Ibid.*, s. 194.

¹¹¹ *Ibid.*, s. 195.

¹¹² *Ibid.*, s. 194.

Kosova'daki Arnavut ayrılıkçılara desteklemesi ve Kosova'da anti-Sırp bir politika izlemesi¹¹³.

1.10. Yugoslavya İç Savaşı

Ders kitaplarında Soğuk Savaş'ın bitmesiyle ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla Yugoslavya'da ortaya çıkan istikrarsızlığa ve neden olduğu iç savaşa çok yer verilir. Savaştan bahsedilmeye başlamadan önce savaşa zemin hazırlayan birtakım unsur belirtilir. Savaşa neden olduğu unsurlar olarak Yugoslavya Krallığı'nda Slovenlerin ve Hırvatların diğerlerini küçümsediklerini, II. Dünya Savaşı sırasında Hırvatların Nazi yanlısı olduğunu ve Sırlara karşı yaptıkları suçları, Sırların Osmanlı döneminden kalan Müslüman olan Boşnaklara karşı kıskandığını ve Yugoslavya'da kendilerine karşı haksızlık yapılmasına inandığını sayılır¹¹⁴.

1980'te devlet başkanı Tito vefat etti. Üstelik 1980'lerin başında etkili olan Dünya ekonomik buhranı Yugoslavya'yı çok olumsuz etkiledi. Yıllar geçtikçe durum kötüleşmişti; 1987'de Yugoslavya'da yıllık enflasyon oranı %120'ye, 1988'de ise %250'ye yükseldi, dış borcu 20 milyar dolardı ve işsizlik oranı %13 idi. Bu ekonomik sorunlar, zaten var olan siyasi sorunlarıyla birleşmesi milliyetçiliği beslenmişti¹¹⁵.

Aralık 1987'de Slobodan Milošević bir darbeyle Sırp Komünist Partisi'nin başına geçmişti ve Avrupa'nın dördüncü en büyük ordusu olan¹¹⁶ Yugoslavya Federal Ordusu'nu

¹¹³ *Ibid.*, s. 193.

¹¹⁴ *Ibid.*, s. 193-195.

¹¹⁵ *Ibid.*, s. 195.

¹¹⁶ *Idem.*

ele geçirmişti. 1989’te kendi kontrolü altındaki Sırp Parlamentosu’nu kullanarak mevcut federal anayasanın Kosova ve Voyvodina’ya tanıdığı özerkliği iptal etmiş ve o bölgelerin kendi yasalarını çıkarma yetkisi kaldırmıştı. Bu gelişme özellikle nüfusunun %90’ı Arnavut olan Kosova’da sorunlara neden oldu. Kosova’daki resmî kurumlarda, okullarda, hastanelerde vs. Arnavutça kullanılması yasaklandı. Buna karşı çıkanlar işlerinden atıldılar. Sırp tarihine ve kültürüne özel bir ağırlık veren yeni müfredat programı kabul edildi. Bunu eleştiren Arnavut politikacılar tutuklandı. Arnavut basını da baskı altına alındı. Bütün bunlar Arnavut milliyetçiliğini de beslemeye başladı¹¹⁷.

Buna karşılık olarak Slovenya Cumhuriyeti Parlamentosu Temmuz 1990’de bağımsızlığını ilan etmişti. Onun hemen ardından Hırvat Parlamentosu da bağımsızlık ilan etti. Sırp kontrolündeki Yugoslavya Hükümeti bağımsızlık ilan eden Slovenya ve Hırvatistan’dan ellerindeki silahların geri vermesini istedi; bu Slovenyalılar ve Hırvatlar tarafından reddedilmiş ve onun üzerinde Mart 1991’de Sırp-Hırvat çatışmaları başlamıştı. Haziran 1991 Slovenya ve Hırvatistan Yugoslavya’dan ayrıldıklarını açıkladılar. Ertesi gün Sırpların kontrolündeki Yugoslavya Federal Ordusu ve düzensiz Sırp milislerin harekete geçmesiyle Yugoslavya iç savaşı başlamış oldu. Aynı yıl içinde Makedonya ve Bosna-Hersek de bağımsızlıklarını ilan ettiler.

Ortaya çıkan savaşı uluslararası toplum durdurmayı başaramayarak krizi daha derinleştirdi. Başlangıçta; ABD, İngiltere ve Fransa Yugoslavya’nın toprak bütünlüğünü savunurken Almanya kendi çıkarlarına göre Slovenya’nın ve Hırvatistan’ın bağımsızlıkları destekledi ve diğer ülkelere de bu konuda baskı yaptı. Birleşmiş Milletler ise Yugoslavya’ya silahın satılmasını yasakladı ve bölgede barış güçleri gönderdi; ancak Yugoslavya’da

¹¹⁷ *Ibid.*, s. 193.

bulunan bütün silahlar Sırpların kontrolündeki Yugoslavya Federal Ordusu'nun elinde olduğundan bu durum krizi sadece kötüleştirdi¹¹⁸.

Savaş hem Sırp hem Boşnak hem de Hırvatların beraber yaşamalarından dolayı “küçük Yugoslavya” olarak bilinen Bosna-Hersek'te en kötü seviyeye ulaştı. Bosna-Hersek Meclisi'nin Ekim 1991'de bağımsızlık kararını almasının ardından Bosnalı Sırplar yeni bir anayasayı kabul ederek Bosna Sırp Cumhuriyetini kurdular. Şubat 1992'de Sırpların referandumu boykot etmesine rağmen bağımsızlık kararı onaylandı. Bunu kabul etmeyen Sırbistan Bosna-Hersek başkenti Saraybosna'yı ele geçirmek ve Bosna-Hersek'in Sırpların yaşadıkları bölgelerini Sırbistan'a bağlamak amacıyla Bosna'ya gizlice askerleri göndererek ve milisleri silahlandırarak “Boşnaklara karşı acımasız bir savaş başlattı”¹¹⁹.

Sırbistan'ın Bosna-Hersek'i işgalinin üç nedeni sayılır: “Büyük Sırbistan” kurma hayali, Bosna-Hersek'in yer altı zenginlikleri ve onun kritik arazi yapısı ve stratejik önemi¹²⁰. Kısa bir süre içinde Sırplar Bosna-Hersek'in üçte ikisini ele geçirdiler; yılın sonuna kadar toprağın %70 Sırp denetimi altındaydı. Bu gelişme, “Sırpların etnik temizlik harekâtından kurtulmak isteyen çoğunluğu kadın ve çocuklardan oluşan yaklaşık 500.000”¹²¹ Boşnak'ın ülkeyi terk etmek istemelerine neden oldu. Batılı ülkelerin Bosnalı mültecileri kabul etmek istemelerinden dolayı BM tarafından Bosna-Hersek toprağında içinde bulunan kişilere güvenlikleri garanti edilerek “güvenli bölgeler” kurulmuştu.

¹¹⁸ *Ibid.*, s. 195.

¹¹⁹ *Ibid.*, s. 196.

¹²⁰ *Idem.*

¹²¹ *Idem.*

Ayrıca, Ocak 1993 Boşnakların ve Hırvatların kendi aralarında savaşımaya başlamaları “Sırpların işini daha da kolaylaştırdı”¹²².

Şubat 1994 Saraybosna’da bir Pazar yerinde yaşanan patlamanın ardından NATO Sırlara karşı harekete geçmişti. “Yugoslavya krizinde başından beri tarihi, dini ve kültürel bağlarından dolayı Sırpı destekleyen”¹²³ Rusya ile ABD arabuluculuk yapmaya girişmişler. Bu girişimin sonucunda Boşnak-Hırvat mücadelesi sona ermişti.

Temmuz 1995’te General Ratko Mladic komutasındaki Sırp güçleri “güvenli bölge” olan Srebrenika’yı işgal ederek “genç, yaşlı demeden Bosnalı Müslümanlardan oluşan binlerce sivil topluca katletmişti”¹²⁴.

Bunun üzerine NATO yine harekete geçmiş ve üç hafta süren bir hareket sonucunda Sırp ateşkes yapmayı kabul etmişti. 14 Aralık 1995 tarihinde Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Slobodan Miloşević, Hırvatistan Cumhurbaşkanı Franyo Tucman ve Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı Aliya İzetbegović Dayton Antlaşması’nı imzalamışlar. Antlaşmaya göre, Bosna-Hersek, topraklarının %51’i Boşnakların ve Hırvatların kontrolünde olan “Bosna ve Hersek Federasyonu”, %49’i ise Sırpların kontrolünde olan “Sırp Cumhuriyeti” olmak üzere iki entiteden ve bir küçük özerk bölgeden oluşan bir devlet haline gelmişti¹²⁵.

Ders kitaplarında, Savaş sonrasında eski Yugoslavya için oluşturulan Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin hem Sırpların hem de Hırvatların ele geçirdikleri bölgelerde etnik temizlik yaptıklarını ifade etmesine; Slobodan Miloşević’in Hırvatistan ve Kosova’da insanlığa karşı

¹²² *Idem.*

¹²³ *Idem.*

¹²⁴ *Idem.*

¹²⁵ *Ibid.*, s. 197.

suç işlemesine ve Bosna’da soykırım suçu hakkındaki yargılanması devam ederken hücresinde ölmesine ve Lahey Mahkemesinin başsavcısı Karla del Ponte’nin “Bosna olayları Ortaçağ vahşetini anımsatıyor”¹²⁶ ifadesine de yer verilir.

1.11. Değişen Balkanlarda Yeni Türk Dış Politikası

Soğuk Savaş’ın bitmesiyle ve iki kutuplu dünya düzeninin yıkılmasıyla Türkiye’nin bulunduğu jeopolitik durum kökten değiştiği için Ankara yeni dış politikası amaçları belirlemek zorunda kalmıştı. Türkiye Soğuk Savaş’ın en büyük kazançlılarından biri olarak çıkmıştı ama üç istikrarsız bölgenin (Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya) arasında bulunduğu için bu durum aynı zamanda Türkiye’ye güvenlik riskleri de getirmişti.

Balkanlar konusunda, Soğuk Savaş sürecinde NATO Pakti’nin üyesi olan Türkiye, Varşova Pakti’na üye devletlerle iyi ilişkiler kuramamıştı ama Berlin duvarının yıkılmasıyla bu devletlerle iyi ilişkiler kurmak için yeni girişimlerde bulunmuştu. Yugoslavya iç savaşı sırasında özellikle Müslüman olan Boşnaklara yapılan haksızlıklar Türkiye’de büyük tepki yaratmıştı; “Yugoslavya’nın dağılmasından sonra bu ülkede ortaya çıkan sorunlar karşısında tarihi ve kültürel bağlarının bulunduğunu, bu coğrafya da denge oluşturmaya çalışı”¹²⁷. Yugoslavya iç savaşından çıkan yeni devletlere Türkiye özel bir ilgi göstermişti. Yani bu durum içinde Türkiye Balkanlarda oldukça aktif bir politika izlemeyi amaçlamıştı.

¹²⁶ *ibid.*, s. 198.

¹²⁷ *ibid.*, s. 212.

Türkiye'nin dış politikasının başlıca amacı, medeniyetler arasında diyalog ve işbirliğini geliştirmek ve barış, istikrar, refah ve işbirliğine dayalı bölgesel ve uluslararası bir ortamın oluşturulmasıdır.

Bu amaç uygulanırken, “Türkiye, Balkan ülkeleri arasında karşılıklı anlayış ve barış içinde birlikte yaşamaya dayalı bir ortamın oluşturulmasına büyük önem vermişti. Bunun için Balkanlar’da istikrar ve güvenliği sağlamaya yönelik bütün faaliyetlere yoğun katkı sağlamıştı”¹²⁸.

Bu çerçevede “Türkiye Boşnaklara yönelik saldırıların durdurulması için BM, NATO, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGIT), İKÖ ve Avrupa Konseyi gibi tüm uluslararası örgütler nezdinde girişimlerde bulunmuştu”¹²⁹. Türk askerleri 1993-1995 tarihleri arasında Bosna-Hersek’e BM tarafından gönderilen Koruma Kuvveti’ne katılmışlardır; 1995-1996 tarihlerinde NATO’nun oluşturduğu Uygulama/İstikrar Kuvveti’ne katkı sağlamışlardır; 1992-1996 tarihleri arasında Adriyatik Denizi’nde bulunarak NATO’nun kuvvetlerini desteklemişler. 1999 tarihindeki Kosova Savaşı çerçevesinde NATO tarafından Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’ne karşı düzenlenen hava harekâtlarına Türkiye de katılmıştı. Savaşın sonra NATO’nun oluşturduğu ve Kosova’ya gönderilen Çok Uluslu Güney Görev Kuvvetlerine de üye olmuştu. Kosova’nın Sırbistan’dan bağımsızlığını ilan etmesinden sonra bu bağımsızlığı kabul eden ilk ülkelerden biri Türkiye’dir. Bunların yanında Türk Kızılay’ı bölgedeki ihtiyaç sahiplerine ellerinden geldiği kadar yardım göndermişti.

¹²⁸ *Idem.*

¹²⁹ *Idem.*

Siyasi alanda Türkiye de bölgesel dayanışma ve işbirliğini güçlendirmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştu. Bunlardan en önemlisi Türkiye önderliğinde kurulan (Sırbistan’ın da üye olduğu) Karadeniz Ekonomik İş Birliği Teşkilatı’dır. Bu organizasyonun amacı “üye devletlerin coğrafi yakınlıklarından ve ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı özelliklerinden yararlanılarak ticari, ekonomik, bilimsel ve teknolojik iş birliğini geliştirmeleri ve Karadeniz’in bir barış, iş birliği ve refah bölgesi hâline gelmesini sağlamaktır”¹³⁰.

Bunun yanında Türkiye kendisi ile çevredeki ülkeler arasındaki kültürel ilişkileri güçlendirmeye çalışmıştı. Bu alanda belki en önemli girişim bu bölgelerden gelen öğrencilere Türkiye’de okumaları için binlerce burs verilmesidir. Örneğin, 2007 yılının Ekim ayına kadar Balkanlardan gelen 1,373 öğrenci Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin burslusu olarak Türkiye’de öğrenim görüyor¹³¹.

Soğuk savaş sonraki döneminden bahsederken, Türk kitapları Türkiye’yi tarihi, ekonomik, kültürel, siyasi vs. bağlarının çok ve derin olduğu Balkanlarda barışı, istikrarı, refahı ve işbirliğini geliştirmeye çalışan çok önemli ve aktif bir aktör ve bu rolü gelecekte de oynamaya devam edecek bir güç olarak göstermeye çalıştığını fark edebiliriz.

Son olarak ilginç bir noktanın altını çizelim: 5., 9. ve 12. Sınıf kitapları hariç tüm kitapların son sayfasında aşağıda verdiğimiz “Türk Dünyası Haritası” adında bir harita yer alır. Bu haritada farklı renklerle bağımsız Türk devletleri, resmi olarak özerk Türk bölgeleri ve özerk olmayan Türk bölgeleri gösterilir. Balkanların büyük bir bölümü özerk olmayan Türk bölgesi olarak işaretlidir. Bu bölgede Balkan Türkleri yaşarmışlar. İlginç bir şekilde

¹³⁰ *ibid.*, s. 209.

¹³¹ *ibid.*, s. 210.

Kosova ve Güney Sırbistan da özerk olmayan Türk bölgesi olarak işaretlidir. Başka bir deyişle, bugünkü Güney Sırbistan'dan Sırp Devleti'nin özerklik vermediği Türk bölgesi olarak bahsedilir¹³²¹³³¹³⁴¹³⁵¹³⁶¹³⁷¹³⁸¹³⁹¹⁴⁰.

¹³²Bekir Birbiçer, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 4, 1 Kitap**, Dikey Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 128.

¹³³ Bekir Birbiçer, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 4, 2 Kitap**, Dikey Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 112.

¹³⁴ Bekir Birbiçer, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 4, 3 Kitap**, Dikey Yayıncılık, Ankara, 2015, s. 83.

¹³⁵ Yazarlar Komisyon, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 211.

¹³⁶ Yazarlar Komisyon, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Öğrenci Çalışma Kitabı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 129.

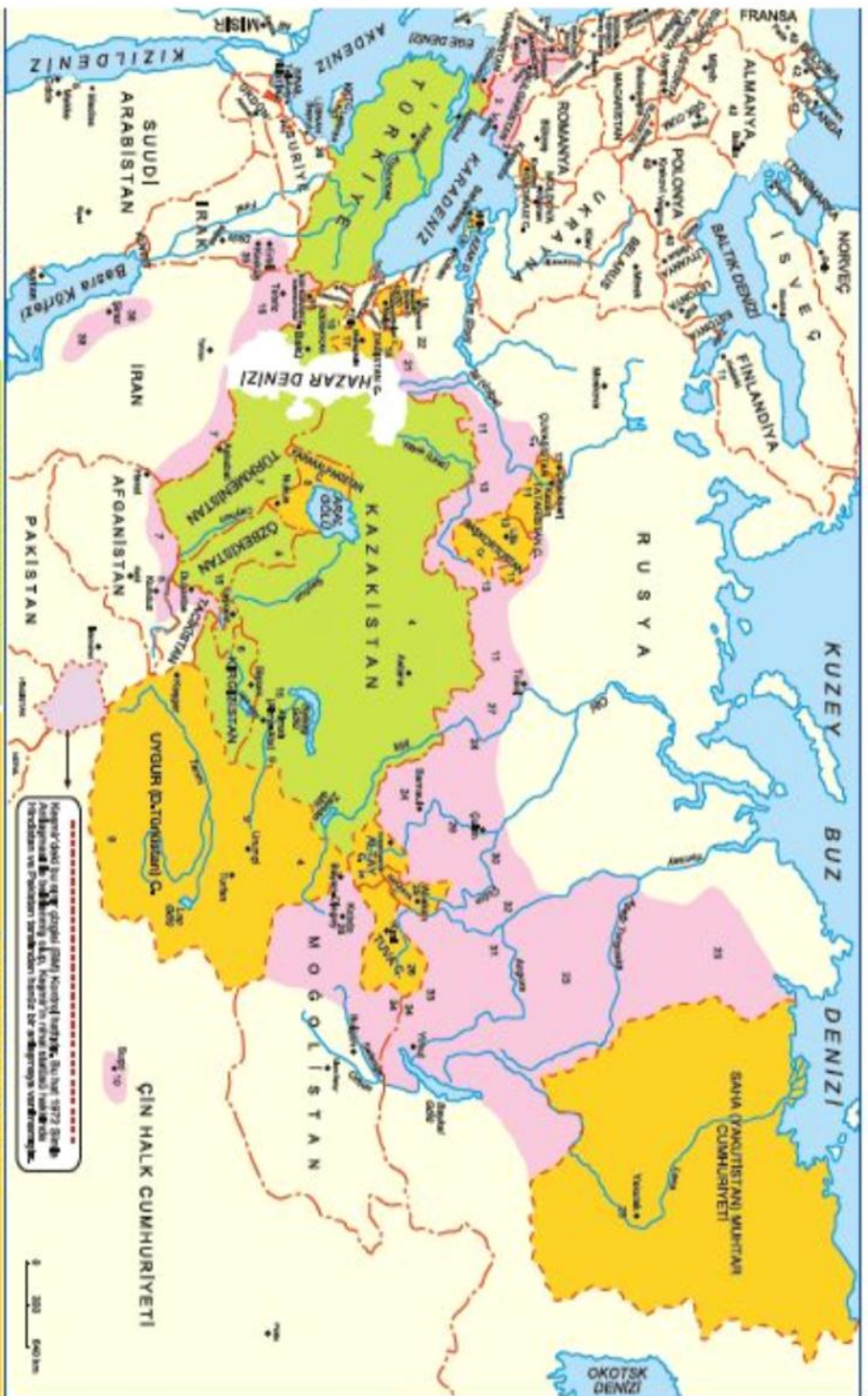
¹³⁷ Yazarlar komisyon, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 208.

¹³⁸ Yazarlar komisyon, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Öğrenci Çalışma Kitabı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 122.

¹³⁹ V. Turan, İ. Genç, M. Çelik, C. Genç, Ş. Türedi, **Ortaöğretim Tarih 10**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 243.

¹⁴⁰ Y. Okur, M. Aksoy, H. Kızıltan, A. Sever, M. Öztürk, M. Karaman, **Ortaöğretim Tarih 11**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 256.

TÜRK DÜNYASI HARİTASI

1. Türkiye Türkleri
2. Balkan Türkleri
3. Gagavuz Türkleri
4. Karakalpaklar
5. Özbekler
6. Kırgızlar
7. Türkmenler
8. Karakalpaklar
9. Uygurlar
10. San Uygurlar ve Salalar
11. Tatarlar
12. Çuvaşlar
13. Başkurtlar
14. Karımçıklar
15. Ahıska Türkleri
16. Azerbaycan Türkleri
17. Dağıstan Türkleri
18. Kumuklar
19. Karapaylar
20. Balkarlar (Malkarlar)
21. Nogaylar
22. Stavropol Türkmenleri
23. Saha (Yakut) Türkleri
24. Altay Türkleri
25. Hakaslar
26. Tuva Türkleri
27. Tobol Tatarları
28. Barabalar
29. Sölder
30. Çulm
31. Kumandı
32. Kandıak
33. Karagas
34. Uralbay
35. İnek Türkleri
36. Suriye Türkleri
37. Kıbrıs Türkleri
38. Kargaylar
39. Harabe Türkmenleri
40. Karaim Türkleri
41. Kırım Türkleri
42. Avrupa'daki Türkler
43. Kabardin-Balkar Türkleri

II. BÖLÜM

SIRP OKUL TARİH KİTAPLARININ İNCELENMESİ

Bu bölümde Sırp okullarında okutulan tarih kitaplarında Türkiye’den ve Türklerden nasıl bahsedildiği, Sırp öğrencilere Türkiye’nin ve Türklerin nasıl bir bağlamda tanıtıldığı ve tarih boyunca Sırp–Türk ilişkilerinin nasıl anlatıldığı ele alınacak. Başka bir deyişle, konumuz olan Sırp – Türk ilişkilerine öncelik verilmekle beraber doğrudan Sırp – Türk ilişkilerine ait olmayan konularda da Türkiye’ye ve Türklere nasıl değinildiği de dikkate alınacaktır. Önceki bölümde de olduğu gibi, Sırbistan okullarında okutulan tarih kitaplarının Türkiye anlatımı doğrudan, orijinal şekliyle aktarılacak ve bu konuda herhangi bir değerlendirmede bulunmayacağız.

Birinci kısımda Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlara gelmesinden önceki dönemi anlatılacaktır. İkinci kısımda ise, Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlar’a gelmesinden Sırbistan’ın fethedilmesine kadar olan dönemi ele alınacaktır. Bölümün üçüncü kısmında Sırbistan’ın artık parçası olduğu Osmanlı İmparatorluğu’nun içindeki durumundan bahsedilecektir. Bu kısım artık Osmanlı İmparatorluğu’nun içinde yaşayan Sırpların durumunu da kapsayacaktır. Dördüncü kısımda Osmanlı İmparatorluğu’nun diğer büyük

Avrupalı güçlerle olan ilişkilerinin nasıl anlatıldığına dikkate alınacaktır. Beşinci kısımda Sırp – Türk ilişkileri konusunda en önemli dönemlerinden biri olan Sırp İsyanları ile başlayan ve Sırbistan’ın bağımsız olmasıyla biten dönem anlatılacaktır. Altıncı kısımda konu, Sırbistan’ın bağımsız olmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun sınırları içerisinde kalan Sırp’ların durumudur. Yedinci kısımda iki bağımsız devlet olan Sırbistan ve Osmanlı İmparatorluğu’nun katıldığı Balkan Savaşları’ndan bahsedilecektir.

Son olarak, sekizinci kısmında, Sırp – Türk ilişkilerinin Balkan Savaşları’nın bitişinden bugüne kadar olan gelişmelerinden bahsedilerek bu bölüm sona erdirilecektir.

2.1. Osmanlıların Balkanlara Gelişiminden Önce

Sırp-Türk ilişkilerini anlatan hikâye 6. yüzyılda başlar. Bu tarihten sonraki dönemde Sırp – Türk ilişkilerinden bahsetmek bir bölümünü Sırp’ların oluşturduğu Slavlardan ve ilişkiye girdikleri farklı Türk kabilelerinden bahsetmek demektir. Bu kısımda Sırp kitaplarında “Türk kabileleri” olarak tanıtılan Avarlar, Bulgarlar ve Selçuklular ve onların Slavlarla olan ilişkileri kısaca anlatılacaktır.

2.1.1. Avarlar

Altıncı yüzyılda “Türk uyruklu göçebe kabilesi”¹⁴¹ Avarlar, Asya’dan Avrupa’ya geçmiştiler ve Panoniyen Ovası’nda Avar Kağanlığı isimli bir devlet kurmuşlar. Avarlar buradaki Slavları hâkimiyet altına almışlar ve zamanla ittifak yapmışlardı. Ancak, “daha ileri

¹⁴¹ Rade Mihaljčić, *Istorija za šesti razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike, Belgrad, 2012, s. 43.

kabile organizasyon seviyesinde oldukları için, Avar-Slav ittifakının kurulmasında Avarlar önderlik rolünü oynadılar”¹⁴².

Avarlar ve Slavlar beraber Bizans’a karşı seferler düzenlemiştiler. Bu seferlerde yaptıkları yağmada en büyük payı Avarlar almıştı çünkü “Slavların yaya askerlerine göre Avarların atlı askerleri daha ileriydiler”¹⁴³. Düzenledikleri seferlerde Slavlar ile Avarlar arasındaki farklılık ortaya çıkmıştı; “göçebe kabilesi olan Avarlar yıktıkları topraklarda kalmak istemezken, Slavlar tarımcılık ve hayvancılığın yapılabileceği yerlere yerleşmek istemişler”¹⁴⁴. Avar-Slav ittifakının Bizans’a karşı düzenlediği seferlerde birçok başarı elde edilmişti; 582 yılında Bizans için önemli olan Sirmium kalesi alınmıştı, 7. Yüzyıl boyunca birkaç defa Selanik kuşatılmıştı ve en önemlisi 626 yılında Avarlar ve Slavlar Konstantinopolis’i kuşatarak elde etmeye çalışmıştı. Ancak bu sefer başarısız olmuştu. Zamanla, tarihte Avarların izi kaybedilmeye başlanmıştı ancak onların Sırp tarihinin üzerindeki etkisi kalıcı hale gelmişti. Bizans İmparatorluğu, Avarların yıktığı topraklarına bu bölgeleri canlandırmak amacıyla, Sırpı yerleştirmeye başlamıştı¹⁴⁵.

2.1.2. Bulgarlar

Slavların ve Sırpıların ilişki içinde bulundukları diğer bir Türk topluluğu ise Bulgarlardır. “Türk uyruklu göçebe kabilesi”¹⁴⁶ olan Bulgarlar 680 yılında Kafkaslar’dan Avrupa’ya, Tuna nehri ile Balkan Dağı arasındaki bölgeye göç edip oradaki Slavları hâkimiyetleri altına

¹⁴² Smilja Marjanović-Dušančić, Marko Šujica, **Istorija za 2. razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera**, Zavod za udžbenike, Beograd, 2010, s. 59.

¹⁴³ Rade Mihaljčić, **Istorija za šesti razred osnovne škole**, Zavod za udžbenike, Beograd, 2012, s. 43.

¹⁴⁴ Smilja Marjanović-Dušančić, Marko Šujica, **Istorija za 2. razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera**, Zavod za udžbenike, Beograd, 2010, s. 59.

¹⁴⁵ *Ibid.*, s. 148.

¹⁴⁶ Rade Mihaljčić, **Istorija za šesti razred osnovne škole**, Zavod za udžbenike, Beograd, 2012, s. 46.

almıştılar. Yeni kurulan Bulgar devleti çok hızlı genişlemişti, ancak bu geniş topraklarda Türk uyruklu Bulgarlar kalabalık Slavlar arasında kimliklerini kaybetmişti. Artık uyruk olarak Slav ancak hala Bulgar adını taşıyan devlet Çar Simeon döneminde yükselmişti; Sırp Devleti’ni de hâkimiyeti altına almıştı ve Konstantinopolis’i elde etmeye çalışmıştı. Sırp Devleti’nin bağımsız olduğu dönemlerde bile Bulgar devletinin Sırp Devleti’nin üzerindeki etkisi büyüktü ve Bulgar devleti Sırp Devleti’ndeki taht oyunlarında önemli bir oyuncuymuş¹⁴⁷.

2.1.3. Selçuklular

11. Yüzyılın ortasında Selçuklu Türklerinin bütün Arap dünyasını ele geçirip Anadolu’ya geçtikleri öğreniriz. 1071 yılında Malazgirt Muharebesi’ni kazanan Selçukluların Anadolu’ya göç etmesi durdurulamaz bir hale gelmişti. Bunu fark eden Bizans imparatoru I Aleksios Komnenos Papa’dan yardım istemişti. Kendi imparatorluğunun topraklarını tek başına savunamayan Aleksios, Papa’nın toplayacağı ve Bizans’a göndereceği Haçlı Ordusu’nun yardımıyla Selçuklu Türklerini durdurmayı düşünmüştü. Papa II Urbanus, Fransa’daki Klermon’da büyük bir kilise buluşması düzenlemişti ve bu buluşmada Müslümanlara karşı büyük bir Haçlı Ordusu’nun harekete geçmesine kararı verilmişti. Selçuklu Türkleri, Haçlı Seferleri’nin ortaya çıkmasının birincil sebebidir. Ancak, Bizans’ın Selçuklu Türklerine karşılık vermek amacıyla başlattığı Haçlı Seferleri uzun vadede kendi zararına çevrilmişti; dördüncü Haçlı Seferi Müslümanlar yerine Konstantinopolis’e dönmüştü. Haçlılar Konstantinopolis’i vurmuşlar ve işgal etmiştiler. VIII. Mikhail Palaiologos’un 1261 yılında Bizans İmparatorluğu’nu yeniden kurmasına rağmen, Bizans “bu vuruştan sonra ikincil bir devlet, sonuna kadar umutsuz bir şekilde kendi toprakları

¹⁴⁷ *Idem.*

olarak kalması için mücadele eden, etrafı çevrilen bölge olarak kaldı”¹⁴⁸. Bu durum, Anadolu’da eski Bizans İmparatorluğu’nun topraklarında bulunan Türklerin Bizans’a karşı mücadelesini aşırı derecede kolaylaştırmıştı¹⁴⁹.

2.2. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlara Girişi ve Sırbistan'ın

Fethi

Bu kısımda Osmanlı Türkleri hikâyemize girerler. Bu kısmının konusu Sırplar ve Osmanlıların ilk temasından Osmanlı’nın Sırbistan’ı fethetmesine kadar olan dönemi; Osmanlıların Balkanlara gelmelerinden, yayılmalarından, Sırp Devleti’ne karşı yapılan savaşlardan ve Sırbistan’ı fethetmelerinden bahsedilecek.

2.2.1. Osmanlıların Balkanlara Girişi

14. yüzyılın ortalarında Sırp İmparatorluğu kurulmuştu. 3. Andronikos’un ölümünden sonra Bizans’ta, 3. Andronikos’un oğlu 5. Yuannis ile Kantakuzenos arasında çıkan taht kavgasına Sırp imparatoru Dušan 1342 yılında Kantakuzenos’u destekleyerek karışmıştı. Dušan ve Kantakuzenos ile beraber Bizans’ın topraklarının çoğunu kendi hâkimiyetleri altına almışlardı, aralarında yaptıkları anlaşmaya göre her biri kendi fethettiği toprakları devletine katmıştı. Ancak, 1343 yılında bu işbirliği bitmişti; Kantakuzenos Selçuk Türklerinden yardım alırken Dušan Bizans’ın meşru hükümetine yaklaşıp oğlu Uroš’u Bizans İmparatoru olan 5. Yuannis’in kızıyla evlendirmişti.

¹⁴⁸ Smilja Marjanović-Dušančić, Marko Šujica, *Istorija za 2. razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2010, s. 102.

¹⁴⁹ *Idem*.

Böylece, Kantakuzenos'a yardım etmek amacıyla Türkler Balkanlara gelmeye başlamıştı. 1350 yılında Kantakuzenos'un paralı ordusu olarak Türk ordusu Dimetoka'da Sırp, Bulgar ve Bizans İmparatoru 5. Yuannis'in birleşmiş ordusunu mağlup etmişti. Bu kayıp Dušan'ı çok endişelendirmişti, Dušan Türklere karşı büyük bir Haçlı Seferi planlamaya başlamıştı. Bu amaç doğrultusunda Papa ile iletişime geçmişti. Ancak, söz konusu Haçlı Seferi'nin hazırlıkları yapılırken 1355 yılında Dušan ölmüştü. Tahta henüz çocuk olan oğlu Uroš geçmişti, ancak Uroš henüz küçük ve güçsüz olduğundan Dušan'ın fethettiği toprakları kendi hâkimiyeti altında tutmakta bile zorlanmıştı; Türklere karşı planlanan haçlı seferi gündem konusu olmaktan çıkmıştı. Aynı zamanda, Türkler Çanakkale'yi fethederek Balkanlara geçip genişlemeye başlamıştı; başkentlerini Anadolu'dan Balkanlar'a, yani Edirne'ye taşımıştı.

2.2.2. Güçlü Osmanlı Devleti ve Bölünmüş Güçsüz Balkan Devletleri

Osmanlı Devleti, aşırı bir şekilde merkezcidir. Osmanlı Devleti'nin gücü iyi kurulmuş askeri örgütlenmesine ve güçlü merkezci iktidara dayanmıştı. Padişah mutlak güce sahipti. Bu unsurlar çok sağlam ve güçlü bir devletin oluşturulmasına neden olmuştu. Başka bir önemli unsur ise, Osmanlı Devleti'ni genişleme konusunda motive eden İslamiyet idi. “Türkler İslam'ı kabul etmişler ve onun yasalarını, kurallarını takip etmeye başlamışlardı. Bunlardan biri gayrimüslim dünyasını fethetmekti. Bu durum onların fetihlerini ve genişlemesini motive etti”¹⁵⁰. Burada İslam saldırgan bir din olarak görülür: “Muhammed gayrimüslimlere karşı kutsal savaşa (cihada) çağırırdı. ‘Muhammed’in ruhunun bizim ellerimizden tuttuğuna yemin ederim, Allah için savaşa giden ve o savaşta öldürülen kişi

¹⁵⁰ *Ibid.*, s. 243.

doğru cennete gidecek'. Kur'an 'Allah'ın dininden başka bir dinin olmamasına kadar' mücadeleleyi savunur"¹⁵¹.

Öbür tarafta, güçsüz ve hem içinden dağılan hem de aralarında kavga eden Balkan devletleri vardır. Bizans, hem taht kavgalarından dolayı içeriden hem de Sırp Devleti ve 4. Haçlı Seferi'nden kalan Latin devletleriyle savaştığından dışardan zayıflamıştı. Sırp İmparatorluğu artık değil imparatorluk, tek bir devlet bile değildir. İmparator Uroš güçsüzdür ve kendi devletinin bütünlüğü koruyamamıştı. Bölgesel beyler kendi bölgelerini Sırp Devleti'nden çıkartarak bağımsız devlete benzer bir duruma getirmiştiler. Örneğın Epir ve Teselya'da, Dušan'ın kardeşı olan ve kendisini "Sırp İmparatoru" olarak tanıtan Simeon, Makedonya'daki kardeşler Vukašin ve Uglješa Mrnjavčević, Zeta'da (Karadağ'da) Balšić hanedanı, Morava bölgesinden Lazar Hrebeljanović, Kosova'da Vuk Branković gibi bölgesel beyler güçlerini devletin aleyhine kullanmıştılar. Bu Türklerin işini büyük bir ölçütte kolaylaştırmıştı; "Balkan yarımadası 14. yüzyıldaki gibi bir istilaya verimli bir zemin haline geldi"¹⁵².

Türklerin fethetme taktiğı özeldir: İlk olarak, yıllarca, Türk akıncılar fethetmek istedikleri topraklara girererek, yerel nüfusu rahatsız eder, evleri yıkıp yerel ekonomisini zayıflatarak; durumdan memnun olmayan yerel beyleri de kendi taraflarına çekmeye çalışırlardı. Yerli nüfus kendi topraklarına giren Türklerden kaçır ve bölgenin savunma kapasitesi zayıflardı. Bölge yeterli derecede zayıflatıldığında, Türkler büyük bir ordu toplayıp söz konusu bölgeye ya da ülkeye saldırırdı. Bir bölgeyi ya da ülkeyi fethettikten sonra onu hemen kendi egemenliğı altına almazlardı. Söz konusu bölge ya da ülke bir süre köle devlet olarak varlığını

¹⁵¹ Rade Mihaljčić, *Istorija za šest razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike, Belgrad, 2012, s. 36.

¹⁵² Smilja Marjanović-Dušančić, Marko Šujica, *Istorija za 2. razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smeru*, Zavod za udžbenike, Belgrad, 2010, s. 244.

devam ettirdikten sonra Osmanlı Devleti'ne eklenirdi. Bu şekilde Sırbistan da fethedilmişti; yavaş, uzun vadede (yüz yıla yakın bir süre içinde) ve bölge bölge olarak Sırp toprakları ve üzerinde yaşayan Sırp nüfus Osmanlı Devleti'ne eklenmişlerdi¹⁵³.

2.2.3. Çirmen Savaşı ve Sonuçları

İlk olarak, 1371 yılında Makedonya bölgesinin beyleri olan kardeşler Vukašin ve Uglješa Mrnjavčević, kendi toprakları Türk tehdidi altında olduğundan Türklere karşı bir sefer düzenlemiştiler. Onların davetine rağmen diğer Sırp beylerinin hiç birisi yardıma gelmemişti. Uglješa, Bizans'tan yardım almak amacıyla kendi bölgesinde Sırp Patrikliği yerine Bizans Patrikliği'nin hâkimiyetini kabul etmişti, ancak buna rağmen Bizans'tan da yardım gelmemişti. Mrnjavčević kardeşler dışarıdan hiç yardım almadan yalnızca kendi bölgelerinin ordusuyla Türk Devleti'nin sınırını geçerek Edirne'ye doğru hareket etmişlerdi. 26 Eylül gecesi Türk ordusu, Çirmen'de hazır olmayan Sırp ordusunu şaşırtarak saldırmıştı ve “bir çatışma olmadan” kazanmıştı. Bunun üzerine Mrnjavčević kardeşler bu seferden geri dönmüştü. Bu savaşın sonucunda; Mrnjavčević kardeşlerin bölgesi olan Makedonya, komşu bölgenin beyleri Dejanović hanedanı ve Bizans İmparatoru da kendi topraklarında Osmanlı hâkimiyetini tanımıştı.

İmparator Dušan'ın oğlu İmparator Uroš'un çocuğu olmadığı için Uroš'un ölümünden sonra tahta Vukašin Mrnjavčević'in oğlu Marko'nun geçeceği anlaşılmıştı. Ancak Vukašin'in öldürülmesiyle Marko'nun “Türk kölesi” olmasından dolayı kimse onu taht sahibi olarak tanımamıştı. Çirmen savaşından sonra Morava bölgesinin beyi Hazar Hrebeljanović Sırp beylerinin en önemlisi olmuştu. O, Türklere karşı olan mücadelede en

¹⁵³ *ibid.*, s. 237.

önemli rolü oynamıştı. Ancak, Sırp birliği kurmak ve birleşmiş ordu oluşturmak hala imkânsızdır. Sırp beyleri hala aralarında mücadele etmişti; bazıları diğer beylere karşı olan kavgalarında üstün gelmek için Türklerle birlikte savaşmıştı¹⁵⁴. Türkler de hala ara sıra Sırp topraklarına gelip yerli nüfusu rahatsız ederlermiş. Bu sırada Sultan I. Murat da Lazar'ın devletine karşı düzenlediği seferde başarısız olup çekilmek zorunda kalmıştı¹⁵⁵.

2.2.4. Kosova Savaşı ve Sonuçları

İkinci büyük muharebe 15 Haziran 1389 tarihinde meydana gelmişti. Lazar ile Sultan Murat'ın orduları Kosova'da karşı karşıya gelmişti. Sırp ordusu, Bey Lazar'ın ordusunun yanında ona yardım için gelen Kosova Beyi Buk Branković'in ve Bosna Kralı Tvrtko'nun gönderdiği Bosnalı askerlerden oluşmuştu. Türk ordusu ise Osmanlı'nın Asya ve Rumeli bölgelerinden gelen askerlerinin yanında bazı müttefikleri ve onların ordularından oluşmuştu. Sultan Murat yanında oğulları Beyazıt ve Yakup'u da getirmişti. Çatışma çok ağırdır ve bu çatışmada hem Lazar hem de Sultan I. Murat hayatlarını kaybetmişler. Sultan I. Murat'ın savaş alanında öldürülen tek Osmanlı padişahı olması ilginçtir. Bu savaşın sonucu belirsizdir çünkü her iki önder de hayatlarını savaş alanında kaybetmişti. Savaştan sonra aslında savaşa bir alayı göndermiş olan Bosna kralı Tvrtko zafer ilan etmişti. Ancak, Türklerin savaş alanından ilk çekilen taraf olmasına rağmen, bu savaşın sonuçlarını sadece “artık Osmanlılara karşı koyacak ne insani ne askeri, ne ekonomi potansiyeline sahip olmayan”¹⁵⁶ Sırp tarafı hissetmişti. Lazar'ın oğulları henüz çocuk olduklarından onun yerine geçememişti; Lazar'ın bölgesini artık eşi Milica yönetmişti. O da kendi topraklarında Osmanlı hâkimiyetini kabul etmişti. Savaşa katılmış olan Kosova Beyi Vuk Branković ise

¹⁵⁴ *Ibid.*, s. 247.

¹⁵⁵ *Ibid.*, s. 245.

¹⁵⁶ *Ibid.*, s. 248.

çatışmada hayatta kalmıştı ve Türklere belli bir süre direnmeye devam etmişti Bölgesinin başkenti olan Üsküp'ün Türklerin eline geçmesiyle 1392 yılında onun bölgesi de Osmanlı hâkimiyeti altına girmişti. Böylece Vuk Branković, “Türk kölesi” olmuştu ancak kölelik görevlerini yerine getirmemesinden dolayı tutuklanmıştı ve 1397’de zindanda ölmüştü.

Kosova muharebesinden sonra, Osmanlılara karşı koyacak güce sahip olmadıkları için Sırp beylerinin çoğu kendi topraklarında Osmanlı hâkimiyetini kabul etmişti ve kendilerini Osmanlı kölesi haline getirmişti. Köle statüsü kapsamında Türklere haraç ödemek ve savaşlarda onların yanında savaşmak zorundadırlar. 1395 yılındaki Rovine muharebesinde Lazar'ın oğlu Stefan Lazarević, Vukašin Bey'in oğlu Marko ve Dejanović hanedanından Konstantin Dejanović Osmanlı'nın yanında savaşmıştı. Marko ve Konstantin bu muharebede Türklerin yanında savaşırken hayatlarını kaybetmişti. Stefan Lazarević, 1396 yılındaki Niğbolu muharebesinde de Osmanlı'nın yanında Hristiyan ordusuna karşı mücadele etmişti. Bu çatışmada Stefan çok iyi savaşmıştı ve kritik bir anda Macar bayrağını düşürmüştü. Bu muharebeden sonra Osmanlılar kendilerine hala direniş gösteren Vuk Branković'in bölgesi olan Makedonya'yı almıştı, Toprağın bir parçasını kendileri alıp, bir parçasını da iyi köleleri Stefan Lazarević'a vermiştiler. Sonra toprağın bir parçasını, Osmanlı hâkimiyetini kabul etmek ve Sultana haraç ödemek şartlarıyla Vuk Branković'in oğulları Grgur ve Đurađ'a, savaşlarda Osmanlı'nın yanında savaşmak koşuluyla Vuk Branković'in eşi Mara Branković'a geri vermiştiler. Böylece Sırp beyleri arasında Türklere en büyük direniş göstermekte olan Vuk Branković'in oğulları “Türk köleleri” haline gelmiştiler ve savaşlarda Türk ordusunun içinde savaşmışlardı¹⁵⁷.

¹⁵⁷ *ibid.*, s. 257.

2.2.5. Sırp Despotluğu ve Sırp Devleti'nin Fethi

Vuk'un oğulları Grgur ve Đurađ Branković ve Lazar'ın oğulları Stefan ve Vuk Lazarević Türk ordusunun bir parçası olarak 1402 yılındaki Ankara muharebesinde de savaşmışlardı. Osmanlılar bu muharebeyi kaybettiler ve Sultan I. Beyazıt Moğollar tarafından esir alınmıştı. Bu çatışmada da Stefan iyi savaşmıştı ve Beyazıt'ın Moğolların ellerine düşmesinden sonra kendi hayatını tehlikeye atarak Sultanı üç defa kurtarmaya çalışmıştı ama başarısız olmuştu. Bu muharebe Osmanlı İmparatorluğu'nu kökten sarsmıştı. Bu zamana kadar Osmanlıların iyi kölesi olan Stefan Lazarević bu durumu kendi lehine çevirmeye çalışarak Ankara'dan Sırbistan'a dönüşünde Konstantinopolis'e gitmişti ve kendi kızını Bizans imparatoru olan 7. Yuannis'in oğluyla evlendirerek Bizans İmparatoru'ndan despot unvanı almıştı. Ancak Vuk Branković'in oğlu Đurađ Branković Osmanlı'nın sadık bir kölesi olarak buna karşı çıkmıştı. Đurađ Konstantinopolis'te tutuklanmıştı ancak hapishaneden kaçmıştı ve Sırbistan'a gidip Türklerin de yer aldığı ordusuyla Kosova'da Stefan Lazarević'in ordusuyla karşı karşıya gelmişti. Stefan Lazarević bu savaşı kazanmıştı. Stefan resmi olarak Osmanlı kölesi olmaya devam etmişti, ancak Macaristan'a gittikçe bağlanmıştı. Macarların da kölesi olmuştu. Macar Kralı, Stefan'a Macaristan'da büyük topraklar ve başkent Budim'in merkezinde bir şato vermişti. Macaristan, Sırbistan'a Maçva bölgesini ve Belgrad şehrini de vermişti. Böylece tarihte ilk kez Belgrad Sırp şehri olmuştu. Belgrad, Sırp Despotluğu'nun başkenti olmuştu. Ankara muharebesinden sonra kökten sarsılan Osmanlı İmparatorluğu'nun Sırbistan üzerindeki etkisi azalmıştı. Bunun sonucu olarak, Sırp Despotluğunda ekonomik, finansal, ticari, mimari ve kültürel durum gittikçe iyileşmişti.

Stefan'ın ölümünden sonra Sırp Despotluğu'nun tahtına Đurađ Branković geçmişti ancak ilk anlardan itibaren zorluklarla karşılaşmaya başlamıştı. Macarlara Belgrad ve Maçva

bölgelerini geri vermek zorundadır. Belgrad'ı Macarlara geri verdiği için devleti başkentsiz kalmıştı ve Đurađ kısa bir süre içinde Tuna nehrinde yeni bir başkenti, Semendire'yi kurmuştu. Đurađ da kendini Osmanlı kölesi olarak tanıtmıştı ve kızını sultanın haremine göndermişti. Ancak onun döneminde Osmanlı yine saldırmaya başlamıştı ve 1439 yılında Semendire'yi alarak Sırbistan'ı fethetmişti. Đurađ'ın iki oğlunu da kandırarak gözlerini kör etmişti. Sırp tarih kitapları bunu “ilk fetih” olarak anlatırlar. Đurađ Branković Macaristan'a geçmişti ve orada ülkesini geri almak amacıyla Türklere karşı bir Haçlı Seferi düzenlenmesi çağrısında bulunmuştu. 1444 yılında Đurađ Branković'in de katıldığı bir Haçlı Seferi düzenlenmişti; sefer başarılı olmuştu ve Haçlılar Sofya'ya kadar ilerlemişti. Edirne'de yapılan barış antlaşmasına göre Sırp Despotluğu yeniden kurulmuştu, ancak Despot Đurađ Türk kölesi olmaya devam etmişti. 1444 yılında Sırp Despotluğu yeniden kurulmuş ve Đurađ'a gözleri kör edilmiş iki oğlu geri verilmişti.

II. Mehmet'in tahta geçmesiyle Sırp Prensiği için durum daha da kötüleşmeye başlamıştı. Sultan Mehmet, köle devletlerin resmi olarak Osmanlı Devleti'ne katılması için çalışmıştı. İlk olarak, Đurađ Branković'in gönderdiği atlı askerlerin de katıldığı ordusuyla Konstantinopolis'i ele geçirerek Bizans'ı fethetmişti. Sonra Sırp Devleti'ne karşı seferler düzenlemeye başlamıştı. İlk saldırıları başarıyla durdurulmuştu ancak 1455'te Mehmet Sırp Devleti'nin güney topraklarını ele geçirmişti ve 1456 tarihinde Semendire'yi kuşatmıştı ama fethetmeyi başaramamıştı. Bunun ardından Macarların elinde bulunan Belgrad'ı kuşatmıştı ama burada da başarısız olmuştu ve bu mücadelede sakatlanmıştı. Belgrad'ın savunmasında Đurađ Branković'in askerleri de önemli bir rol oynamıştı. Ancak, aynı yılda Đurađ ölmüştü ve yerine oğlu Lazar Branković geçmişti. Onun 1458 yılında ölümüyle Sırp Devleti'nde taht kavgası çıkmıştı. Bu durum zayıf olan Sırp Devleti'ni daha da zayıflatmıştı

ve 1459 yılında Semendire, hiçbir savaş veya mücadele olmadan Osmanlı'nın eline geçmişti. Semendire, Novo Brdo gibi şehirlerin alındığı sırada Osmanlı'nın çocukları alması, erkekleri öldürmesi, kadınların kaçırılıp askerlere verilmesi gibi yaptığı haksızlıklar da anlatılmıştı. Bu Sırp Devleti'nin ikinci ve son fethi olmuş¹⁵⁸.

Burada önemli bir hususu da vurgulamak gereklidir: Sırp kitaplarında, Bosna ve Zeta (bugünkü Karadağ) da Sırp devletleri olarak sayılır. Onların da Osmanlılarla olan mücadelesinden ve Osmanlı hâkimiyeti altına alınmasından bahsedilir. Araştırmanın fazla genişletilmemesi için burada sadece “ana” Sırp Devleti ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerle ilgileneceğiz. Ancak, Sırp kitaplarında Bosna'nın ve Zeta'nın Sırp devletleri olarak sayıldığının ve onların bu bağlamda, Sırp devletleri olarak, Osmanlılarla mücadele ettiğinden ve hâkimiyet altına alındığından bahsedilmesinin göz önünde tutulması gerekir.

Sırp yazarlara göre, Osmanlı Devleti'nin eline düşmek Sırp Devleti için birçok sonuç ortaya çıkarmıştı: Sırp Devleti ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda olumsuz etkilenmişti. “Primitif Türk feodal sistemi fethedilen ulusların ekonomik ve sosyal gelişimini ciddi bir şekilde yavaşlattı”¹⁵⁹. “Batı’da yeni bir ruha ve modern akımlara neden olan sosyal, ekonomik ve kültürel süreçler kapalı bir feodaliteye düşen Balkanlara ulaşamadılar”¹⁶⁰. “Batı’da, hümanizmin doğuşuyla, antik eserlerin tekrardan buluşmasıyla, sanatın gelişmesiyle ve sınırlardan kurtulan hayat anlayışıyla Ortaçağ bitirirken, Balkanlar çok farklı

¹⁵⁸ *Ibid.*, s. 260-267.

¹⁵⁹ Rade Mihaljčić, *Istorija za šesti razred osnovne škole, Zavod za udžbenike*, Beograd, 2012, s. 127.

¹⁶⁰ Smilja Marjanović-Dušančić, Marko Šujica, *Istorija za 2. razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2010, s. 267.

sosyal-ekonomik, kültürel ve medeni bir değişim yaşırdı; (...) diyebiliriz ki Balkanlarda, Hristiyanlar Ortaçağ'ı bitirirken yeni ve çok farklı bir Ortaçağ başladı”¹⁶¹.

Sırp Devleti'nin Türklerin eline düşmesinin en büyük sonucu büyük göçlerdir. Sırlar, Türklerden kaçarak Macaristan'a geçtiler ve Macaristan'ın güney bölgelerine yerleştiler. “Türk çeteler korku ve panik yarattı, evleri yıkdı, hayvanları aldı. Korumasız nüfus kendi evlerini terk etmek zorunda kalırdı”¹⁶². Bu göçler bölgenin demografik durumunu kökten değiştirdi. Macarlar bu göçleri teşvik ederek; kendi az nüfuslu güney bölgelerini canlandırmak, bölgesel ekonomiyi arttırmak ve en önemlisi Macaristan'ı Türk tehdidinden canlı duvar olarak korumak amacıyla Sırların yerleşmesini desteklediler. Macar Kralı, Despot Đurađ'ın torunu olan Vuk Grgurević'e despotluk unvanı vermişti. Sırp Beylerine de Macaristan'da büyük topraklar verilmişti. Bunun karşılığında, Sırlar, Macaristan'ın sınır bölgelerine yerleşmişlerdi ve Macaristan'ı Türk saldırılarından korudular. Macarların Türklere karşı düzenlediği seferlerde de Sırlar önemli bir rol almaktaydılar. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunan eski Sırp topraklarında kalan nüfusun bir bölümü Türklerin dini olan İslam'a geçmeye başlamıştı.

Sonuçta, Osmanlıların Balkanlara gelmesi Sırp kitaplarında çok olumsuz ifadelerle değerlendirilir. Bu olay “trajedi” olarak anlatılır – “Balkan uluslarının bakış açısından, Kosova Muharebesi ve Konstantinopolis'in fethedilmesi Balkanların başına gelen iki büyük felakettir”¹⁶³.

¹⁶¹ *Ibid.*, s. 272.

¹⁶² Rade Mihaljčić, *Istorija za šesti razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2012, s. 127.

¹⁶³ Radoš Ljušić, *Istorija za treći razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008, s. 308.

2.3. Osmanlı İmparatorluğu İçinde Sırlar

Önceki kısımda Sırbistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olduğu görüldü. Artık Sırbistan, Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini paylaşır ve imparatorluğun bir payı olarak Sırbistan'dan bahsetmek Osmanlı İmparatorluğu'ndan bahsetmek anlamına gelir. Bu kısımda Sırbistan'ın da içinde bulunduğu Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi, toplumsal, askeri, ekonomik, vs. durumuna bakılacak. Aynı zamanda artık Osmanlı Devleti'nde yaşayan Sırların durumu da anlatılacak.

2.3.1. Osmanlı İmparatorluğu'nun Organizasyonu

Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına düşmesiyle Sırbistan onun bir parçası olmuştu ve onun kaderini paylaşmaya başlamıştı. Osmanlı Devleti aşırı bir şekilde merkezcidir. Sultan mutlak güce sahiptir; bütün topraklar ve üzerinde yaşayan insanların hayatları onun ellerindedir. Yeni bir sultanın tahta geçip taht kavgalarını engellemesi amacıyla tüm kardeşlerini öldürtme hakkı bulunmuştu; örnek olarak Sultan III. Mehmet'in tahta geçerken 19 kardeşini öldürttüğü verilmişti. Sultanın altında “divan” veya “porta” adlı bir kurum bulunmuştu. Divan bugünkü hükümetin rolünü oynamıştı ve vezirlerden oluşturulmuştu. Vezirlerin arasında en önemli Sadrazamdır ve diğer vezirler onun altındadır. Onların yanında en yüksek dini adamı olarak Şeyhülislam bulunmuştu. Sultan dini olan şeri hukuku ve dini olmayan kanun hukukunu kullanarak devleti yönetmişti. İslam dini de “devletin ihtiyaçlarının hizmetindedir. Hristiyan ülkelere karşı düzenlenen seferlerin çoğu dini savaş yani cihat niteliğini taşıdı. Bu şekilde, Osmanlı ordusu içindeki askerler dini kullanarak motive edilmişlerdi”¹⁶⁴.

¹⁶⁴ Dušan Bataković, *Istorija za sedmi razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2009, s. 49.

Türk ordusu atlı sipahilerden ve devşirme yoluyla elde edilen yaya yeniçeri askerlerinden oluşmuştu. İnebahtı deniz muharebesine kadar Osmanlı'nın güçlü bir donanması da vardır. Toprakların sahibi olarak sultan sipahi askerlere tımar adlı bir toprak parçasını kullanmaları için vermişti. Bu çerçevede o topraklarda yaşayan nüfus da sipahiye verilmişti. Ancak, Avrupa devletlerine karşın, sipahi kullandığı toprakların sahibi değildir; sultan istediğinde bir sipahiye vermiş olduğu toprakları ondan alarak başka birine verebilmişti. Tımarların yanında ondan daha büyük olan zeamet, has ve vakıf toprakları da vardır ama tımar sayısı en çok olan toprak çeşididir ve sistem “tımar sistemi” olarak adlandırılmıştır.

Bölgesel olarak Osmanlı İmparatorluğu beylerbeyinin (sonra vezirin) yönettiği beylerbeyliklere (sonra eyaletlere), sancak beyinin yönettiği sancaklara ve nahiyelere bölünmüştü. Osmanlı idaresi nahiye düzeyine kadar gitmişti ve nahiye içindeki işlere karışmamıştı; nahiye düzeyinde yerel idare serbesttir ve yerel nüfusun idare edilmesinde büyük bir özgürlüğü vardır¹⁶⁵.

Osmanlı toplumu iki sınıftan oluşmuştu; yöneten askeri sınıfı ve yönetilen reaya sınıfıdır. Askeri sınıfının üyesi olmak için Müslüman olmak zorunlu bir şarttır. Osmanlı toplumunda Müslümanlar ayrıcalıklı bir toplumsal bölümdür. Bütün yönetici pozisyonlar sadece onlara açıktır. “Gayrimüslimlere uygulanan nispeten hoşgörülü dini politika sadece onların kontrol edilmesini ve barışın korumasını amaçlayan siyasi bir araçtır. En önemli amacı Osmanlı İmparatorluğu'nun genişletilmesi ve İslam'ın yayılmasıdır.”¹⁶⁶. Gayrimüslimler resmi olarak devletin koruması altındayken gerçekte ikinci sınıf vatandaş durumundadır. Onlar, Müslümanların sahip oldukları birçok hakka sahip değildir: silah sahibi olmak, at kullanmak,

¹⁶⁵ Smilja Marjanović-Dušančić, Marko Šujica, *Istorija za 2. razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2010, s. 237.

¹⁶⁶ *Ibid.*, s. 241.

Müslümanların kullandığı kıyafetin renginin aynısını kullanmak bile onlara yasaktır. “Bir Müslüman geçtiği zaman, gayrimüslim ona görülebilir bir biçimde saygı ve itaat göstermeliydi”¹⁶⁷. Osmanlıların hâkimiyeti altındaki Balkanlarda İslamlaştırma süreci gerçekleştirilmişti. Yeni ayrıcalıklar ve haklar kazanmak, daha düşük vergi ödemek vs. amacıyla bölgedeki Hristiyanlar İslam’a geçmişti. Bu İslamlaştırma sürecinin zorunlu bir şekli de vardır. Devşirme süreci çerçevesinde Hristiyan çocukları alınmıştı ve Edirne’ye veya İstanbul’a getirilip zorla İslam’a geçirilmişti.

Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupalı olmayan, geri kalmış ve medenileşmemiş bir toplumu olan bir devlet olduğu sürekli vurgulanır. “Devlet organizasyonu, sosyal ve ekonomik ilişkileri, kültür ve yaşam tarzı açısından Osmanlı İmparatorluğu Avrupalı devletlerden aşırı bir şekilde farklıydı. Avrupalı toplumlar ve devletler için ‘Batı’ terimi kullanılırken, İslamcı Osmanlı İmparatorluğu’nun sinonimi ‘*Orient*’ idi”¹⁶⁸. “Orient, medeni dünyada çok kötü bir durumdadır”¹⁶⁹. “Avrupa, Doğu Avrupa’yı Asyalılar ve Afrikalılar gibi Avrupa dışı topluluklar olarak sayardı; ona yarı-medenileşmiş, yarı-barbar bir bölge olarak bakardı.”¹⁷⁰. Bu imajı Osmanlı Devleti’nin egemenliği altındaki Türk olmayan toplumlar da paylaşmıştı: “Avrupalılar Balkanlılara, üzerinde Osmanlı egemenliğinin silinmez, utanç verici bir izi kalan barbarlar ve külhanbeyler olarak bakarlardı”¹⁷¹. Bu bağlamda, aslında, Avrupa’da Hümanizm ve Rönesans’ın ortaya çıkması da anlatılır. En önemli sanat ve bilim eserleri Bizans’taki kütüphanelerde toplanırmış. Ancak, Türklerin Bizans’a doğru hareket

¹⁶⁷ Dušan Bataković, *İstorija za sedmi razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike, Belgrad, 2009, s. 53.

¹⁶⁸ Radoš Ljušić, *İstorija za treći razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera*, Zavod za udžbenike, Belgrad, 2008, s. 64.

¹⁶⁹ Suzana Rajić, Kosta Nikolić, Nebojša Jovanović, *İstorija za 8. razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike, Belgrad, 2010, s. 34.

¹⁷⁰ *Ibid.*, s. 23.

¹⁷¹ *Idem.*

etmeye başlamasıyla bu eserler Bizans'tan Batı Avrupa'ya taşınmıştı. Bunun sonucu olarak, “Bizans'ın yok edilmesiyle Batı Avrupa modern uygarlığın gelişmesinin merkezi olmuştu”¹⁷². Avrupalıların yeni gelen antik eserlerle tanışması Hümanizm ve Rönesans'ın doğuşunda kritik bir rol oynadı, ancak tabi “Balkan ülkeleri ve toplumları Avrupa'daki gelişim akımlarının dışında kaldı; onların gelişmesi Osmanlı fetihleriyle kesilmişti”¹⁷³.

2.3.2. Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırplar

2.3.2.1. Göçler

Osmanlı İmparatorluğunda yaşayan Sırpların durumundan bahsetmeden önce bir konunun anlatılması gerekir. Osmanlılar Balkanlara geldikleri andan itibaren Sırplar onlardan kaçmak için Avusturya başta olmak üzere diğer Hristiyan devletlere göç etmişti. Bu göçler Sırbistan'ın fethinden önce, ilk Türk akıncıların Sırp topraklarına ayak basmasıyla başlayıp fethetme doğru yoğunlaşmıştı. Bu süreç Habsburglar tarafından teşvik edilmişti; Avusturya hem kendi sınırlarındaki az nüfuslu toprakları sosyal ve ekonomik olarak canlandırmak hem de Osmanlı İmparatorluğu'na karşı güvenli bir bölge kurmak için kendi sınırında Osmanlılara karşı savaşmak ve Osmanlıların Avusturya ve Macaristan'ın içerisine girmelerini engellemek şartıyla Osmanlılardan kaçan Sırp'ları yerleştirmişti. Bu çerçevede Macaristan'daki Sırp beylerini bu topraklara yerleştirmek için büyük göç hareketleri organize edilmişti. Aynı zamanda Osmanlı vahşetinden kaçan bireyler ve gruplar sürekli olarak Osmanlı Devleti'nde bulunan Sırpların yaşadıkları topraklardan Macaristan'a geçmişti.

Macaristan'a yerleşen Sırplar Viyana'nın Osmanlı Devleti'ne karşı düzenlediği harekâtlarda Habsburglar tarafında savaşmışlardır. Osmanlılar Sırbistan topraklarından geri

¹⁷² Dušan Bataković, *Istorija za sedmi razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2009, s. 11.

¹⁷³ *Idem*.

dönerken yanlarında daha fazla Sırp getirirmişler. Çoğu kez Osmanlı topraklarında yaşayan Sırlar, Osmanlı-Avusturya savaşlarında Avusturya'yı destekledikleri için savaşın sonunda Osmanlı'nın intikam almasından korktuklarından Macaristan'a kaçtılar.

Sırların yerleşmesini teşvik etmek amacıyla Habsburg imparatorları topraklarına gelen Sırların durumunu iyileştirmek için onlara çok sayıda hak ve ayrıcalıklar verirmişler. 2. Ferdinand'ın 1630 tarihinde getirdiği "Sırp Tüzükleri" ve 1. Leopold'un 1690 ile 1695 yılları arasında getirdiği belgeler Sırlara ayrıcalık veren en önemli belgelerdendir. Böylece, Sırlar din serbestliği, kendi dini liderlerini seçme, kendi takvimlerini kullanma, kendi meclislerini toplama, Katolik kilisesine haraç ödememe vs. haklarına sahip olmuşlar.

Osmanlı İmparatorluğu bu göç akımını bazen durdurmaya çalışmıştı. Örneğin, 1690 yılında Sırp tarihinde "Büyük Sırp göçü" olarak anılan organize edilen en büyük göç hareketi sırasında, göçü durdurmak amacıyla Osmanlı İmparatoru, Sırlara o sırada mevcut olan Osmanlı-Kutsal İttifak Savaşları'nda Avusturya'nın tarafında Osmanlılara karşı katılmalarını affedeceğini ve iki yıl sonra onlardan vergi almayı bırakacağını vaat etmişti ancak göçü durdurmayı başaramamıştı. Organize edilen en büyük ikinci göç hareketi ise 1739 yılında meydana gelmişti. Sırlar en fazla oldukları "Eski Sırbistan" olan Kosova, Sancak ve Makedonya bölgelerini terk edip Macaristan'a göç etmişti; onların terk ettikleri bölgelere Osmanlılar Müslüman Arnavutları yerleştirmişti. Böylece, devamlı olarak Sırp nüfusu Osmanlı topraklarında azalıp Avusturya-Macaristan'da artırmıştı, öyle ki, örneğin 19 yüzyılın yarısında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Sırp topraklarında 956.893, Avusturya-Macaristan'da ise 1.000.000 Sırp yaşadı¹⁷⁴.

¹⁷⁴ Suzana Rajić, Kosta Nikolić, Nebojša Jovanović, *İstorija za 8. razred osnovne škole, Zavod za udžbenike*, Beograd, 2010, s. 60-69.

Avusturya ile Macaristan'da ve Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Sırp'ların durumları her kıyaslandığında, Avusturya ile Macaristan'daki Sırp'ların durumunun Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Sırp'ların durumuna göre çok daha iyi olduğu özellikle vurgulanır. Bu konuda "Hristiyan devleti (Avusturyan) Sırlara Osmanlı İmparatorluğu'na göre daha iyi yaşam koşulları sağladı ve dolayısıyla oradaki Sırlar ekonomik, dini ve kültürel gelişimlerini yaşadılar"¹⁷⁵, "Avusturya-Macaristan'daki Sırp nüfus Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Sırp nüfusa göre daha ileri maddi ve kültürel seviyededir ve Osmanlı İmparatorluğu'na göre daha iyi düzenlenmiş bir devlette daha fazla siyasi ve dini özgürlüklere sahip olarak yaşadılar."¹⁷⁶ gibi ifadeler ders kitaplarında bulunur.

2.3.2.2. Osmanlı İmparatorluğu'nda Kalan Sırp'ların Durumu

Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Sırp'ların durumundan bahsedilirken, genelde olumsuz değerlendirmeler yapılır. Sırbistan'ın Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesiyle Sırp asilzadeligi yok edilmişti; ancak onun küçük bir bölümü Avusturya-Macaristan'a geçmişti. Küçük Sırp şehir nüfusu Türk geleneklerini benimsemişti ve genel Sırp nüfusu tarafından Sırp sayılmamaya başlanmıştı; Sırp nüfusunun büyük çoğunluğu köylülerden oluşmuştu. Osmanlı fethiyle Sırp nüfusu tasfiye edilmişti ve İslamlaştırılmıştı; toplumda Türk gelenekleri benimsenmeye başlamıştı, kadınlar toplumsal hayattan çıkartılıp evlere kapatılmıştı. Osmanlı fethiyle Sırbistan'ın kültürel ve sanatsal gelişimi de kesilmişti. Avusturya-Macaristan İmparatorları önemli Sırlara asilzade unvanları vermiştiler ve Sırp asilzadelik hayatı ve toplumsal hayatı Avusturya-Macaristan'da yenilenirken Osmanlı

¹⁷⁵ Radoš Ljušić, *Istorija za treći razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008, s. 106.

¹⁷⁶ *Ibid.*, s. 300.

İmparatorluğu'nda yavaş yavaş ölmüştü. Avusturya-Macaristan'daki Sırplar; Sırp nüfusunun en eğitilmiş, medenileşmiş ve zengin bölümü olmuştu.

Türklerden bahsedildiğinde “Bu zamanlardaki atalarımız Türklerden ve açlık, veba, ölüm, doğal afetlerden dolayı sürekli korku ve güvensizlik hissederlerdi. Bu felaketler hayatlarını tehdit ederlerdi”¹⁷⁷, “Balkan uluslarının bilincinde Türkler hakkında çok olumsuz bir algı kaldı”¹⁷⁸ gibi ifadeler buluruz.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Sırp nüfusunun çoğu reaya statüsündedir. Devlete haraç ve toprağında yaşadıkları sipahiye “onluk” adında bir vergi ödemek zorundadır. Onları en fazla etkileyen ve en fazla rahatsız eden süreçler; Osmanlı Devleti'ndeki İslamlaştırma süreci ve Sırp kitaplarında “kan vergisi” olarak adlandırılan devşirme sürecidir. Osmanlı tarafından devşirme olarak alınan çocukların en büyük kısmını Sırp çocukları oluşturdular”¹⁷⁹; bu konuda Sırp çocuğu olarak devşirmeye alınan, sonra veziriazamlık makamına gelen Sokullu Mehmet Paşa örnek olarak verilmişti. “Osmanlı İmparatorluğu'nda Hristiyanların ve bunun kapsamında da Sırpların arasında fark gözetildiği tartışılmazdır”¹⁸⁰. Tanzimat Fermanı'yla resmi olarak bu farkın kaldırıldığının ve her Osmanlı İmparatorluğu vatandaşının eşit olduğunun ilan edildiğinin ancak bunun gerçek yaşamda hiç uygulanmadığına ve durumun hiç değişmediğine de değinilir. Hristiyanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nda Müslümanların yolundan çekilmek ve saygı göstermek zorundadır, onların Müslümanları rahatsız etmesi, ata

¹⁷⁷ *Ibid.*, s. 83.

¹⁷⁸ *Ibid.*, s. 311.

¹⁷⁹ Dušan Bataković, *Istorija za sedmi razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2009, s. 55.

¹⁸⁰ Radoš Ljušić, *Istorija za treći razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008, s. 83.

binmesi, silah taşması, Müslümanlar gibi giyinmesi, evlerini Müslümanların evlerinden daha yüksek yapması, onların kızlarıyla evlenmesi vs. yasaktır.

Zor yaşam koşulları, sürekli güvensizlik ve ayrımcılık, haydutluğa yol açmıştı. Sırp erkekler; Türklere direniş göstermek, intikam almak, bazı zamanlarda da soygun yapmak ve kendilerine mal geliri sağlamak amacıyla dağlara gidip haydut olmuştu. Haydut olarak Türklere karşı mücadele etmiştiler; Türk karavanlarını kesip Türklerin aldığı haraçları geri almıştılar, savaşlarda Avusturya'nın tarafına geçerek Türklere karşı savaşmışlar. Genel Sırp nüfusuna karşı da haksızlıklar yapmalarına rağmen, Sırpların bilincinde haydutlar hakkında çok olumlu bir algı kalmıştı ve haydutlar halk şarkılarında kahraman olarak gösterilmiştiler.

Osmanlı topraklarında yaşayan Sırpları etkileyen başka bir husus da Sırp Kilisesi'nin durumudur. Sırp Ortodoks Kilisesi veya Peç Patrikhanesi, tüm Sırpları kapsayan ve Sırp kimliğini büyük bir ölçüde şekillendiren örgüttür. Sırp Devleti'nin düşmesiyle Peç Patrikliği tek Sırp Kurumu olarak kalmıştı ve dini işlerin yanında kültürel ve siyasi işleri de üstüne alarak Sırp nüfusunun ve onun ulusal kimliğinin koruyucusu olmuştu. Sırbistan'ın fethedilmesinden sonra Osmanlı Devleti Peç Patrikhanesi'ni kabul etmişti ancak Sırp Kilisesi bunun için yıllık haraç ödemek zorundadır. 15. yüzyılın ortalarında Osmanlı Devleti Sırp Patrikliği'ni ortadan kaldırarak İstanbul'dan bulunan Yunan Ekümenik Patrikhanesi'ne bağlamıştı. "Sırp soyunu hiçbir zaman unutmayan" Sırp kökenli Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa, Peç Patrikhanesi'ni yeniden kurmuştu ve Kardeşi Sokullu Makarije'yi Sırp Patriği yapmıştı. Patrikliğin yenilenmesinden sonra ilk 5 patrik Sokullu ailesinden gelmişti. İşleyebilmek için Peç Patrikhanesi Sultan'a her yıl 100.000 akçe ödemişti; üstelik, her yeni

patrik ya da piskopos seçildikten sonra görevinin başına geçmek için Sultan'dan "berat" adlı bir belge alması gerekmişti ve bunun için de para ödenmişti¹⁸¹.

Yenilenen Patrikhane, Sırp nüfusunun dini öncüsü ve ulusal kimliğinin koruyucusu rolünü yeniden almıştı. Patrikhane, İslamlaştırma sürecinin en büyük engeli olmuştu ve bir şekilde bütün Sırp nüfusunu kapsayan, devlet yerine geçen bir örgüt haline gelmişti. Dini ve kültürel işlerin yanında siyasi işleri de yürütmeye başlamıştı ve Osmanlı Devleti'nin idarecileriyle anlaşmazlıklara düşmüştü. Kilise ve Patrikler Osmanlı Devleti'ne karşı isyanlar başlatmışlar ve yürütmüşler. Örneğin, Patrik 2. Jovan ve Patrik Gavriilo Rajić isyanları organize ettikleri için Osmanlı tarafından öldürülmüşler. Osmanlılar 1594 yılında Patrikhane tarafından organize edilmiş bir isyan sırasında, en büyük Sırp azizi ve Sırp kilisesinin koruyucusu olan Aziz Sava'nın kalıntılarını Mileşeva Manastırı'ndan Belgrad'a getirip Belgrad'da yakmışlar. Bu olay Sırp toplumsal bilincinde büyük bir iz bırakmıştı ve bugün o olayın anıtı olarak kalıntıların yıkıldığı yerde Sırbistan'ın ve birçok kaynağa göre Ortodoks dünyasının en büyük kilisesi olan Aziz Sava Kilisesi yer almıştı. Patrikhane'nin organize ettiği Macaristan'a göç hareketleri Osmanlı Devleti'ni isyanlardan daha fazla kızdırmıştı. Zaten bahsetmiş olduğumuz 1690 yılındaki birinci büyük göç hareketinden sonra Sultan Patriği görevden alıp yerine yeni bir Sırp Patriği getirmişti. 1739'daki ikinci büyük Sırp göç hareketinden sonra Osmanlı Devleti, Sırp Patrikhanesi'ne olan güvenini tamamen kaybetmişti ve Sırp Patriği tahtına Sırlar değil Yunanlar getirilmeye başlanmıştı. Nihayetinde, 1766 yılında Sultan III. Mustafa'nın fermanıyla Peç Patrikhanesi ortadan kaldırılıp Yunan Ekümenik Patrikhanesi'ne bağlanmıştı. Avusturya-Macaristan'da Sırp Kilisesi kesintisiz olarak işlemeye devam ederken, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Sırların

¹⁸¹ *ibid.*, s. 87.

kendilerini kapsayacak ve ulusal kimliklerini koruyacak herhangi bir kurumları kalmamıştı. Bu “Sırbistan’ın fethedilmesinden sonra Sırp halkına vurulan en ağır darbedir”¹⁸².

Sonuç olarak, Osmanlı’nın fethinden sonra, Sırp ulusu hem siyasi olarak; medeniyet, ekonomik, siyasal vs. açılardan farklı ve birbirlerine karşı olan iki devlette yaşadıkları için, hem de dini olarak; Sırp nüfusunun bir bölümünün İslam’a geçmesi, öbür bölümünün Ortodoks Hristiyan kalmasından dolayı ikiye bölünmüştü. Osmanlılar, kendi hâkimiyetleri altında kalan Sırp nüfusunun “üst toplumsal tabakasını yok etiler, onu reayaya çevirdiler ve toplumun tümünü primitif ataerkilliğine döndürdüler”¹⁸³.

Bu arada yine hatırlatalım ki; Sırp kitapları Bosna’ya ve Karadağ’ı Sırp toprakları olarak ve orada yaşayan insanları Sırp olarak sayar. Onların da durumlarından ve Osmanlı Devleti’yle olan ilişkilerinden bahsedilir. Bu çalışmada çalışmanın kapsamının fazla genişletilmemesi için, bu sadece fark edilerek fethedilen Sırbistan ve onun toprakları üzerinde yaşayan nüfus dikkate alınacak.

2.4. Osmanlı İmparatorluğu’nun Büyük Avrupa Güçleriyle Olan İlişkileri

Bu kısımda Sırp tarih kitaplarında anlatılan Osmanlı İmparatorluğu’nun diğer büyük devletlerle olan ilişkilerine kısaca bakılacak. Konstantinopolis’in fethinden sonra Osmanlı Devleti genişlemeye devam etmişti. Kahire 1517, Rodos 1522, Bağdat 1534, Buda 1541, Trablus 1551, Tunus 1574 yılında Osmanlı İmparatorluğu’nun egemenliğine girmişti.

¹⁸² *ibid.*, s. 86.

¹⁸³ *ibid.*, s. 308.

Kanuni Sultan Süleyman'ın 1521 yılında Şabac'ı ve Belgrad'ı fethetmesine ve 1526 yılında Osmanlı ordusunun Macar ordusunu mağlup ettiği ve Macar Kralı'nın hayatını kaybettiği Mohaç Muharebesine özellikle dikkat çekilir. Osmanlı Devleti'nin en çok savaştığı üç devlet: Venedik, Avusturya-Macaristan ve Rusya'dır.

2.4.1. Venedik

Osmanlı Devleti Venedik ile 1649-1669 yılları arasında Girit Savaşı'ndadır. Osmanlı Devleti bu savaşı kaybetmişti ve Girit Adası Venedik'e geçmişti. Bu savaştan sonra Venedik, Peloponez'e ve Dalmaçya'ya kadar genişlemişti; Osmanlı, Peloponez'i 1715 yılında geri almıştı. Osmanlı Devleti'nin büyük bir donanması da vardır, ancak İnebahtı Deniz Muharebesi'nde Osmanlı donanması yakılmıştı ve Osmanlı İmparatorluğu önemli donanma gücü statüsünü kaybetmişti¹⁸⁴.

2.4.2. Avusturya - Macaristan

Osmanlı Devleti'nin Avusturya-Macaristan ile beş savaşı vardır. Aralarındaki ilk savaş 1591-1606 yıllar arasındaki “uzun savaş” idi. Bu savaşta Sırlar aktif olarak Avusturya'nın tarafında yer almıştılar. Osmanlı – Kutsal İttifak Savaşları'nda (1683 – 1699) da Sırlar aktif olarak Avusturya tarafında savaşmıştılar. Türkler, Kara Mustafa Paşa'nın önderliğinde “kızıl elma” adındaki hareketiyle Viyana'ya kadar gelmişler ancak şehri almayı başaramamıştılar. Bu andan itibaren Türkler gerilemişler ve Avusturyalılar Buda'yı 1686, Belgrad'ı 1688, Niş, Prizren ve Üsküp'ü 1689 yılında ele geçirmişler. Aynı yılda, Osmanlı sultanı tahttan indirilir. Yeni sultanın ve yeni Sadrazam Köprülü Mustafa Paşa'nın önderliğindeki Türkler, Kosova'da bulunan Kaçanik şehrinde Avusturyalıları mağlup ederek ilerlemeye geçmişler

¹⁸⁴ Radoš Ljušić, *Istorija Za Treći Razred Gimnazije Opšteg i Društveno-Jezikog Smera*, Zavod Za Udžbenike, Beograd, 2008, s. 162-164.

ve 1690 yılında Niş'i ve Semendire'yi geri almıştılar. Bu arada, Osmanlıların Sırp topraklarına geri dönmesiyle savaşta Avusturya'nın tarafında mücadele eden Sırplar, Osmanlı'nın intikamından kaçarak daha önce değindiğimiz gibi organize edilmiş bir şekilde ve büyük gruplarla Macaristan'a göç etmiştiler. Türkler Tuna'yı geçmiştiler ancak Tuna'yı geçtikten sonra yenilmiştiler. Bu savaşı sonlandıran antlaşma Karlofça Antlaşması'dır. Bu antlaşma Osmanlı Devleti için ilk olumsuz antlaşma olarak tarihe geçmişti; ilk defa bir antlaşmayla Osmanlı İmparatorluğu kendi topraklarının bir parçasını kaybetmişti.

Osmanlı Devleti, Avusturya'ya 1716 yılında savaş ilan etmişti ancak Petrovaradin'de ve Belgrat'ta mağlup olunca savaşı kaybetmişti ve yapılan Pasarofça Antlaşması'na göre Avusturya'ya Sırpların yaşadıkları bazı toprakları vermek zorunda kalmıştı. 1736 yılında ise Avusturya, Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmişti ve ordusu Niş, Użice ve Yeni Pazar'a kadar gelmişti ancak sonunda mağlup edilerek savaşı kaybetmişti. Bu savaşta Sırplar yine Staniša Marković Mlatiřuma ve Atanasije Rařković'in önderliğinde Avusturya tarafında mücadele etmiştiler. Belgrat'ta yapılan barış antlaşmasına göre (1739) Osmanlı İmparatorluğu, Sırp topraklarını geri almıştı ve Osmanlı-Avusturya sınırı Tuna Nehri olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nun Sırp topraklarını geri almasıyla, savaşta Avusturya'nın tarafında mücadele eden Sırplar, yine intikamdan kaçarak Avusturya-Macaristan'a organize edilmiş bir şekilde büyük gruplar halinde göç etmiştiler. Son Osmanlı-Avusturya savaşı 1788-1791 yılları arasında yapılmıştı, ancak bu savaş hiçbir şeyi değıştirmemişti. Bu savaştan sonra Osmanlı Devleti ve Avusturya-Macaristan bir daha savaşmamıştılar. İki imparatorluk arasındaki sınır Tuna Nehri üzerinde sağlamlaşmıştı¹⁸⁵.

¹⁸⁵ *Ibid.*, s. 164-166.

2.4.3. Rusya

Osmanlı Devleti'yle Avusturya-Macaristan arasındaki rekabet zayıflarken, 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nun Rusya'yla olan mücadelesi gittikçe büyümüştü. Rus Çarı Petro, 1737 yılında (ancak bu tarihte hata olması gerekir çünkü Petro'nun ölüm yılı 1725 olarak verilmişti) Azak şehrini almıştı. 1710 yılında Petro yine Osmanlı ile savaşa girmişti ve üstelik Balkanlardaki Slav uluslarını Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kışkırtmıştı ancak Prut nehrinde kaybetmişti ve Osmanlılar 1711'te Azak'ı geri almıştı. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı olan mücadelelerde Rus Çariçesi II. Katerina daha başarılıdır. Ruslar, 1768 – 1774 yılları arasında gerçekleştiren Rus – Osmanlı savaşında 1770 yılında Çeşme'de Osmanlı donanmasını mağlup etmişler böylece Kırım'a ve Karadeniz'in kuzey kıyısına girmişler. Savaşı bitiren Küçük Kaynarca Antlaşması'na göre Rusya bazı toprakları, Boğaziçi ve Çanakkale Boğazları'ndan serbest geçiş hakkı, İstanbul'a temsilcisini gönderme hakkı ve Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Hristiyanlar'ı koruma hakkı kazanmıştı. Katerina da Avusturya ile Osmanlı İmparatorluğu'nun aralarında paylaşılması konusunda görüşmeye başlamıştı. Bu görüşmelerde yapılan anlaşmaya göre, Sırbistan da Avusturya'ya kalmıştı. 1783 yılında Rusya, Kırım'ı almıştı ve burada Karadeniz donanması üssü inşa etmişti. Yeni Osmanlı-Rus savaşı 1787 yılında çıkmıştı ve 1792 yılına kadar sürmüştü. Bu savaşta Ruslar, Azerbaycan'ı almışlar ve Karadeniz'in kuzey kıyılarındaki topraklarını genişletip planlı olarak yerleştirmeye başlamışlar.

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük rakibi olarak Avusturya'nın yerine Rusya geçmişti. 1828-1829 yılları arasındaki savaşta Rus ordusu Osmanlı topraklarının derinlerine ilerleyerek Edirne'yi ele geçirmişti. Edirne'de yapılan barış antlaşmasına göre Rusya Osmanlı İmparatorluğu'ndan Besarabya'yı almıştı. Hünkâr İskelesi Antlaşması'yla

(1833) İstanbul'un boğazları savaş gemilerine kapatılmıştı ve böylece Rus Karadeniz donanması için İngiliz ve Fransız tehdidi ortadan kaldırılmıştı. Bu durum ancak 1841 yılında yürürlüğe giren Boğazlar Sözleşmesi'yle değişmişti.

En önemli Osmanlı-Rus savaşlarından birisi Kırım Savaşı'dır (1853-1856). Bu savaşta İngiltere, Fransa ve Sardinya da Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer almıştılar; Avusturya doğrudan savaşa katılmamıştı ancak Osmanlı İmparatorluğu'nu ve onun müttefiklerini desteklemişti. Sivastopol'un fethedilmesiyle ve Çar 1. Nikolay'ın ölümüyle 1855 yılında savaş Osmanlı'nın ve müttefiklerinin galibiyetiyle sona ermişti ve 1856 yılında imzalanan Paris Antlaşması'yla Rusya Besarabya'nın bir parçasını kaybetmişti ve Eflak, Boğdan ve Sırbistan'ın özerkliğini koruma hakkı Rusya'nın elinden Osmanlı ve müttefiklerinin ellerine geçmişti. Bu durum Rusya'nın Balkan Slav uluslarının üzerindeki etkisini olumsuz yönde etkilemişti¹⁸⁶.

Son anlatılan Osmanlı – Rus savaşı 1877-1878 yılları arasında meydana gelen savaştır. Rus ordusu İstanbul'a kadar gelmişti ve Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamıştı. Bu savaş Osmanlı İmparatorluğu için olumsuz ve Rusya'nın lehine olan Ayastefanos Antlaşması'yla sona erdirilmişti. Bu antlaşma, diğer büyük Avrupa devletlerini Rusya'nın fazla güçlenmesi açısından rahatsız ettiği için Berlin Kongresi'nde değiştirilmişti. “Rusya'nın askeri hedefi Karadeniz'i alarak Akdeniz bölgesindeki sıcak denizlere ulaşmaktır. Siyasi hedefi ise, Bizans'ın halefi olarak Konstantinopolis'i yeniden fethetmek ve dünyanın en büyük Ortodoks kilisesi olan, Osmanlıların fethetmesiyle camiye çevrilen Ayasofya'nın üzerine yeniden haç koymaktır”¹⁸⁷.

¹⁸⁶ *ibid.*, s. 166-169.

¹⁸⁷ Dušan Bataković, *Istorija za sedmi razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2009, s. 119.

Güçlü Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı tavırlarından bahsedilirken, onların Osmanlı İmparatorluğu'nu kurban olarak izledikleri ve topraklarını aralarında paylaşmak istedikleri anlaşılmıştı. “Onlar, sadece Balkanları değil, ‘Bosfor’daki hasta adam’ olarak isimlendirdikleri Osmanlı İmparatorluğu’nun topraklarının tümünü kendileri için istediler. Çıkarlarının farklılığı ve bu konuda aralarında anlaşmalarını engelleyen açgözlülükleri Osmanlı’yı bir yüzyılın yarısında daha hayatta tuttu”¹⁸⁸.

2.5. Sırp İsyanları ve Sırbistan’ın Bağımsızlığı

Önceki kısımlarda Sırpların Osmanlı İmparatorluğu içindeki durumlarının çok kötü olduğundan bahsetmiştik. Bu kötü durum isyanlara ve bağımsızlık isteğine yol açmıştı. 19 yüzyılın başlangıcında Sırp bağımsızlıklarını geri almak için harekete geçerler. Bu kısımda bağımsızlık mücadelesinin başlamasından sonuna kadar olan dönem anlatılacak. Bu çerçevede İlk Sırp İsyanı, İkinci Sırp İsyanı, isyanların bitmesinden bağımsızlığa kadar geçen barış dönemindeki önemli gelişmeler, Osmanlı İmparatorluğu’nun azınlıkların durumlarını iyileştirmek amacıyla yaptığı reform girişimleri ve nihayetinde Sırbistan’ın bağımsızlığını tekrar alması ele alınacak.

2.5.1. Birinci Sırp İsyanı

Fransız Devrimi ve onun getirdiği fikirler Sırpı büyük bir ölçütte etkilemişti. Fransız Devrimi egemenlik kavramının değiştirilmesine neden olmuştu. Yeni egemenlik kavramına göre, kişinin bir millete ve onun geleneklerine olan bağlantısı, yaşadığı ve vatandaşı olduğu

¹⁸⁸ Suzana Rajić, Kosta Nikolić, Nebojša Jovanović, **İstorija za 8. razred osnovne škole**, Zavod za udžbenike, Beograd, 2010, s. 24.

ülkeye olan bağlantısının üstündedir. Bu etki altında, Sırp milleti bütün Sırp nüfusunu kapsayacak bağımsız bir Sırp Devleti'nin kurulması için hareket etmeye başlamıştı. Bu kapsamda, gündeme hem fethedilen Sırbistan'ın özgürlüğüne kavuşturulması, hem de bu toprakların dışında, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda kalan Sırp'ların yaşadıkları bölgelerin bu devlete eklenmesi gelmişti.

Sırp isyanı, Sırp'lar arasında “Belgrad Paşalığı” olarak bilinen Semendire Sancağı'nda çıkmıştı. Semendire Sancağı Tuna Nehri'nin kıyısında yatan sınır bölgesidir ancak Tuna'nın her iki tarafında Sırp'lar yaşamıştı. Aralarında çok büyük bir iletişim vardır ve bu iletişim içinde bağımsız Sırp Devleti'nin kurulması en önemli konulardan biridir. Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya'dan daha güçsüz olduğundan ve Sırp'lara Osmanlı İmparatorluğu içinde sürekli zulmedildiğinden isyanın Semendire Sancağı'nda çıkması sürpriz değildir.

Bu bölgede yaşayan nüfus Avusturya-Osmanlı savaşlarında genelde Avusturya'nın tarafında savaşmıştı. En son Osmanlı savaşında da (1788-1791) bu bölgede Sırp'lar isyan etmişti. Bu sayede bölgede Avusturya ordusunda zaten Osmanlı'lara karşı savaşan çok sayıda tecrübeli Sırp askeri bulunmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu zayıflık ve istikrarsızlık bu durumu daha da kötüleştirmişti. Mevcut hükümetten kaçan ve hiç kimsenin karşısında sorumlu olmayan yeniçeriler korumasız nüfusa istediklerini yapmıştı. Böylece, 1801 yılında “dahiler” olarak tanınan dört kaçak yeniçeri (Ağanlı, Küçük Ali, Muğla Yusuf ve Mehmet Ağa) Belgrad'a gelip Belgrad Valisi Hacı Mustafa Paşa'yı öldürmüşler ve Sancaktaki tüm idareyi aralarında paylaşmışlar. Eskiden Osmanlı idaresi için haraç almaya gitmelerinin haricinde köylere gitmeyen yeniçeriler; artık Belgrad kalesinden çıkıp köylerin idaresine kadar uzanmışlar. Her köyde han yaptırmışlar ve orada kendilerine bağlı personeller yerleştirmişler. Kadınlara tecavüz ederek ve direniş gösterenleri kazığa

oturturlardı. Küçük Ali'nin kardeşi Salih Ağa en çok zulüm edenlerden biridir. Sancakta yaşayan Sırp nüfusu bu artan zulme artık dayanamamıştı.

Kasım 1803'te en önemli Sırp bireyleri gelecek yılın Mart ayında isyan başlatmak konusunda anlaşmışlardır. "Dahiler" bu planı öğrenmişler ve 1804 yılında 4 Şubat ile 10 Şubat arasında en önemli Sırp bireylerinin çoğunu yakalamışlar ve kafalarını kesmişler. Bu olay Sırp tarihine "prenslerin kesilmesi" adıyla girmişti ve o zamanlarda yaşayan Sırp nüfusunu çok ciddi bir şekilde etkilemişti. Dahiler, bununla gelecek isyanı engellemek istemişler ancak bu olaydan sonra Sırlar isyanı daha erken başlatmaya karar vermişler.

15 Şubatta (ancak bu tarih bazı yerlerde 14 Şubat olarak geçer) Şumadya bölgesindeki Sırlar Oraşac'ta toplanmışlardır. Bu toplantıya bazı ünlü Sırp isimleri de katılmıştı. Toplantıda dahilere karşı savaşılmasına, hanların yıkılmasına ve Türklerin köylerden kalelere geri gönderilmelerine karar verilmişti. İsyanın lideri olarak, ondan önce bu görevin teklif edildiği iki kişinin reddetmesinden sonra, "prenslerin kesilmesi" sırasında evinin önünde onu kesmeye gönderilenlerle çıkan kavgadan kazançlı çıkan bir haydut olan daha önce Avusturya ordusunda görev alan ve Türkler arasında "Kara Yorgi" olarak bilinen Đorde Petrović seçilmişti. Yeni isyancılar hemen harekete geçip Oraşac'taki hanı yıkmışlardır. Yıkılmış hanın yanından diğer ünlü Sırp bireylerine ve önderlerine isyan etme niyetini açıklayan mektuplar göndermişler.

Kara Yorgi çetesiyle beraber her geçtiği yerin her evinden, gerekirse zorla bir asker almıştı. Dağlardaki haydutların büyük çoğunluğu da Kara Yorgi'nin çetesine katılmaya başlamıştı. Burada vurgulanması gereken nokta şudur: isyan Osmanlı İmparatorluğu'na karşı değil, mevcut hükümetten kaçan yeniçerilere ("dahilere") karşıdır. Osmanlı Sultanı III. Selim de Sırların daha önce sahip oldukları özerkliklerini geri almak için mücadele ettiklerini

zannetmişti. 1804 yılı boyunca Kara Yorgi'nin çeteleri ile dahilerin çeteleri arasında Dırlupa'da, Çokešina'da ve Bukulya'daki en önemlileri olmak üzere birkaç çatışma olmuştu. İsyanın ilk yılında isyancılar başarılıdır. Türkler, Sırp topraklarının içerisinde kalelere ve müstahkem şehirlere çekilmiştiler ve kara Yorgi Sırplar arasında kendi önderliğini güçlendirmişti. Türk hükümeti isyancılar ile dahiler arasında arabuluculuk yapmak üzere Bosna Veziri Bakir Paşa'yı göndermişti. Bekir Paşa'nın buraya varmadan önce dört dahi Belgrad'dan Tuna Nehri üzerinden Adakale'ye kaçmıştı, ancak Milenko Stojković adındaki Sırp dük onları yakalayıp kafalarını kesmişti. Ancak bununla dahilerle olan mücadele sona ermemişti. Dört dahinin öldürülmesinden sonra yeni bir dahi, Gusinyeli Ali Paşa Belgrad kalesine girmişti. Sırplar, Osmanlı Sultanı'ndan daha derin bir özerklik ve bu özerkliğin Hristiyan ülkeler olan Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın koruması altında olmasını istemiştiler; III. Selim bu istekleri kabul etmemişti. Bu noktada isyan dahilerden Osmanlı İmparatorluğu'na karşı dönmüştü ve kendi bağımsız devletlerinin kurulmasını amaçlamaya başlamıştı. Sırp isyancılar Avusturya ve Rusya'yla iletişim kurmuşlar. Belgrad veziri, "sultana Sırpların artık reaya olmak istemediklerini bildirdi"¹⁸⁹.

Sultan III. Selim, 1805'te eskiden Niş şehrinin komutanı olan artık yeni Belgrad Valisi Hafız Paşa komutasındaki ordusunu isyancılara karşı göndermişti. İki ordu İvankovac'ta karşılaşmışlar ve isyancılar kazançlı çıkmışlar. Bu çatışmada Hafız Paşa yaralanmıştı ve sonra bu çatışmada aldığı yara yüzünden hayatını kaybetmişti.

1806 yılında İstanbul, isyancılara karşı nihai harekâtını hazırlamaya başlamıştı. Osmanlı ordusunu, Napolyon'un subayları eğitmiştiler ve Türkler için bir savaş planı hazırlamışlardı.

¹⁸⁹ Radoš Ljušić, *Istorija Za Treći Razred Gimnazije Opštég i Društveno-Jezikog Smera*, Zavod Za Udžbenike, Belgrad, 2008, s. 201.

Bu yılda isyan yoğunlaşmıştı ve çatışmalar Sırp topraklarının tümünde çıkmıştı. Süleyman Paşa'nın kazandığı ve Studenica Manastırı'nı yıktığı güney cephesi hariç, bütün bu çatışmalarda isyancılar kazançlı çıkmıştı ve şehirlerinin birçoğunu ele geçirmiştiler. Birinci Sırp İsyanı'nın en büyük muharebesi Sırpların kazandığı Mişar Muharebesi'dir. Başka önemli bir muharebe ise Sırpların, Rumeli veziri İbrahim Paşa önderliğindeki orduyu yendikleri Deligrad Muharebesi'dir. Bu muharebeden sonra Sırp İbrahim Paşa ile ateşkes imzalamışlardı ve Belgrad'a ilerlemiştiler.

İsyancılar, Belgrad'a 1806 yılının Aralık ayında saldırmışlardı. Şehri hızla almışlar ve Belgrad kalesini kuşatmışlardı. Belgrad dahisi Gusinyeli Ali Paşa, kaleden Tuna Nehri üzerine kaçmıştı; Belgrad veziri Süleyman Paşa kaleyi isyancılara bırakmıştı. İstanbul'a dönerken Süleyman Paşa öldürülmüştü. Şubat ayında Şabac Kalesi'ni almalarıyla Sırp isyancılar bütün Semendire Sancağı'nı ele geçirmiştiler ve Sancakta kendi iktidarlarını kurmuşlardı. Yeni hedefleri tüm Sırp topraklarını (Karadağ, Bosna-Hersek) kurtarıp yeni devlete eklemektir. Bu hedef sembolik düzeyde de yansıtılmıştı. İsyancılar son bağımsız Sırp Devleti'nin başkenti olan Semendire'de meclis kurmuşlar. Meclis 14. yüzyıldaki Sırp İmparator Dušan'ın resminin altında toplanmıştı.

Sırplarla Osmanlı Devleti arasındaki barış müzakerelerini Sırplar adına Petar Ičko yürütmüştü. Ičko, Sırbistan'ın Osmanlı İmparatorluğu içinde çok kapsayıcı özerkliğini garanti eden "Ičko barışı" konusunda anlaşmıştı. Ancak bu dönemde Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş başlatmıştı ve Sırp isyancılarını kendi yanında Osmanlılara karşı savaşılmaya çağırmıştı. Bu çağrı üzerin isyancılar Ičko barışını reddetmişti ve

Osmanlılara karşı savaşımaya devam etmeyi kararlaştırmıştı. Bu karar, “kritik, toy ve hiç diplomatik olmayan”¹⁹⁰ bir karardır.

Sırp lar, Rus larla birlikte savaşıarak 1807 yılı boyunca birkaç başarı elde etmiş tiler. Aynı yıl ın Ağustos ayında Napolyon tehdidi altındaki Rusya, Osmanlı İmparatorluğu’yla ateş kes imzalamış tı ve savaştan çekilmiş ti. Sırp ları yardım etmeye devam etmelerine rağmen Rus ların bu hareketi Sırp ları hayal kırılığ ına uğratmış tı. Buna rağmen Sırp lar isyan ının sonuna kadar gitmek için kararl ılardır. 1809 yılında yeni Rumeli Veziri Hurşid Paşa, iki defa isyancı ların önderi olan Kara Yorgi’den mücadelesini durdurmasını istemiş ti, ancak Kara Yorgi bu isteğ e önem vermemiş ti. O’nun hedefi tüm Sırp toprak larını kurtarıp bir Sırp Devleti’nde birleştirmek tir.

Sırbistan’ı Karadağ ile bağlamak için Kara Yorgi komutasında bir Sırp ordusu Karadağ’a doğru harekete geçmiş ti ve yolda birçok başarı elde etmiş ti. Ordusunun diğ er bir kısm ı, güneye doğru giderek Niş’i almaya çalışmış tı. Bu noktada komutan Miloje Petrović ile savaş stratejisi konusunda anlaşmazlıklar yaşadıkları için bazı subaylar ordularını bırakıp çekilmiş tiler. Bu, Sırp ordusunu olumsuz etkilemiş ti ve 1809 yıl ının Mayıs ayında meydana gelen Çegar Muharebesi’nde Türkler Sırp ordusunu yenmiş tiler. Çatış manın sonuna doğru, durumun dayanılmaz olduğunu gören Sırp subayı Stevan Sindelić, barut deposunu vurarak büyük bir patlamaya neden olmuş tu. Patlamada Sırp askerlerinin yanında çok sayıda Türk askeri de hayat larını kaybetmiş ti. Muharebeden sonra, Türkler ölü Sırp askerlerinin kafalarını kesmiş tiler. İsyancı ları ibret olması amacıyla, kesilmiş kafalardan 56 metre hizasında yaklaşık 1000 kesilmiş kafayı birleştirerek “kelle-kulesi” olarak adlandırılan ve bugün hala

¹⁹⁰ *ibid.*, s. 204.

duran kuleyi yapmıştılar. Kulenin inşaatında kullanılmayan kafaları ise İstanbul'a zafer hatırası olarak taşımıştılar. Çegar Muharebesi'nin ardından Türkler Deligrad'ı da almıştılar.

Çegar'daki mağlubiyet Türklere Belgrad'ın yolunu tamamen açmıştı. Kara Yorgi, kendi seferini bırakıp Türkleri durdurmak için geri gelmişti. Sırp topraklarını yıkarak intikam alan Türkleri Belgrad'a doğru durdurduktan sonra, Kara Yorgi Belgrad'a dönmüştü ve korkutulan nüfusu Avusturya-Macaristan'a kaçmamaları için ikna etmişti.

Ertesi yıl Sırp ordusu için daha başarılıdır. Varvarin'de ve Loznica'da büyük zaferler elde edilmişti. Bu yıl Sırların büyük zaferlerinin en son yılıdır.

Mayıs 1812'de Ruslar ile Türkler arasında Bükreş Antlaşması imzalanmıştı. Antlaşmanın 8. maddesine göre Sırbistan, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde özerk bölge olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu, Sırların isyan başlatmalarını affetmişti ancak Türk askerleri şehirlere dönmüştü. Osmanlı İmparatorluğu vergileri de azaltmıştı. Bükreş Antlaşması, Sırlara ulus olarak değinilen tarihteki ilk uluslararası antlaşmadır. Ağustos 1812'de Rus askerleri Sırbistan'dan çekilmiştiler ve bu Sırp isyancıları çok olumsuz bir pozisyona getirmişti. Rus Çarı, Kara Yorgi'ye içinde Yorgi'ye "kardeşim" diye hitap ettiği mektupta Rus ordusunu Napolyon'dan savunmak için Sırbistan'dan çekmek zorunda kaldığını ancak Rusya'nın kendisini savunacağını, Sırbistan düşse bile Sırp Devleti'ni kurtarıp yenileyeceğini yazmıştı. Sırlar, Osmanlı İmparatorluğu'ndan daha kapsayıcı bir özerklik istemiştiler ancak Osmanlı İmparatorluğu "imparatorluk içinde krallık olmasını istemediği için"¹⁹¹ bu istekleri reddetmişti.

¹⁹¹ *ibid.*, s. 207.

1813 yılında Osmanlı İmparatorluğu, Sırp isyanına karşı nihai harekete geçmişti. Sadrazam Hurşit Paşa ve Rumeli Veziri Mehmet Bahrem Paşa'nın komutasındaki Türk ordusu Sırp ordusundan daha iyi donanımlı ve üç kat daha büyüktür. Üstelik Sırp ordusu yorgundur ve Kara Yorgi kendisi hasta olduğu için savaşta rol alamamıştı. Sırp ordusu Negotin, Loznica ve Zastavnica'da olan üç büyük çatışmayı kaybetmişti ve isyan sona ermişti. Negotin Muharebesi'nde İlk Sırp İsyanı'nın en iyi ve en ünlü subayı, daha önce Sadrazam tarafından sunulan Belgrad veziri pozisyonunu reddetmiş olan haydut Veljko Petrović, hayatını kaybetmişti. Ekim 1813'te Bahrem Paşa Belgrad'a girmişti. Sırp isyanının bitirilmesinin ardından Türkler zaferlerini kutlamak adına İstanbul'da üç gün boyunca her gün üç defa top ateşi açmıştı. Türkler, intikam peşine düşerek yerli daha büyük bir zulüm uygulamaya başlamıştı. Kara Yorgi Avusturya üzerinden Rusya'ya geçmişti. Sırp, Sava ve Tuna Nehirlerini geçerek Macaristan'a kaçmıştı. Sırbistan'da kalanlar ise yakalanıp İstanbul'a götürülmüşler ve İstanbul'un meydanlarında köle olarak satılmışlar¹⁹².

2.5.2. İkinci Sırp İsyanı

Sırp isyanını sona erdiren Osmanlı komutanları, Sırp nüfusunu 12 gün boyunca yasa dışına çıkartmıştı; 12 gün erkek nüfusu katledilmişti, çocuklar ve kadınlar askerlere ödül olarak verilmişti. Sırp nüfusunun çoğu Macaristan'a kaçmaya çalışmıştı ancak kaçmak isteyenlerin hepsini nehir üzerinde taşımaya yetecek kadar tekne yoktur. Sadrazam Hurşit Paşa Belgrad'a gelince, “merhametten değil, toprakların tamamen terkedilmesinden korkarak”¹⁹³ isyanının liderlerini kapsamı dışında bırakan genel af ilan etmişti. Semendire Sancağı'nın 12 bölgesine (nahiyesine) yeni beyler atayıp İstanbul'a geri dönmüştü.

¹⁹² *Ibid.*, s. 200-209.

¹⁹³ *Ibid.*, s. 210.

Belgrad’da, Belgrad Veziri olarak “cesur, güvensiz, açgözlü ve en önemlisi, kabadayı”¹⁹⁴ Süleyman Paşa kalmıştı. Süleyman Paşa, şehrin yenilenmesi işinde Sırp nüfusunu çalıştırmıştı; yoğun çalışmalarda birçok kişi hayatını kaybetmişti. Vergi konusunda da yerli nüfusa daha çok baskı uygulamıştı. “Avrupa’da o ana kadar kaydedilmemiş zulüm o günlerde zirveye ulaştı”¹⁹⁵. Kara Yorgi’nin komutanı Miloš Obrenović ve ünlü haydut Stanoje Glavaš gibi ünlü Sırp bireylerinin bazıları Osmanlı İmparatorluğu’yla işbirliği yapmaya başlamıştı. Stanoje Glavaš, Türklerin ona asla güvenmemelerinden dolayı Belgrad vezirinin emriyle öldürülmüştü, Miloš Obrenović Süleyman Paşa’nın iyi arkadaşı olmuştu ve Süleyman Paşa tarafından Semendire Sancağı’nın üç bölgesinin idaresi ona verilmişti.

Ertesi yıl (1814) hiç kimsenin öngöremediği Hacı Prodan İsyanı çıkmıştı. Bu isyan yerel bir olaydır ve Çaçak şehrinin Müsellimine karşıdır. Bu isyanın sona erdirilmesinde Osmanlıların yanında Miloš Obrenović da rol almıştı. İsyanı başlatan Trnava Manastırı’nın Başrahibi Paysiye ve 20 diğer önemli Sırp birey ya kesilmişti ya da kazığa oturtulmuştu. Miloš Obrenović ve diğer Sırp bölgesel beyleri bu katılımı başarısız kılmaya çalışmıştı. “Belgrad, önceki yılda olduğu gibi, korku ve dehşet yuvasıydı, kazığa oturtulanların aileleriyle sohbet eden insan dehşete düşerdi, şehir adeta bir kasap dükkânıydı. Benzer görüntüler diğer Sırp şehirlerinde de vardı. (...) 1813 ile 1815 yılları arasındaki dönem Sırp milletinin tarihinin en ağır zulümlerinin dönemi”¹⁹⁶.

Sırp önderleri, Viyana Kongresi’nde toplanan yabancı devlet adamlarını bu konuda uyarmaya çalışmıştı ancak dikkate alınmamıştı. Rusya da Kongrenin üyelerine sirküler mektubunu göndermişti ama durumu değiştirememişti. Yoğunlaşan zulümlerden dolayı

¹⁹⁴ *Idem.*

¹⁹⁵ *Idem.*

¹⁹⁶ *Ibid.*, s. 212.

sancakta yine isyandan bahsedilmeye başlanmıştı. Ünlü Sırp bireylerin bazıları Rudovci’de ve Vreoci’de toplanmıştı. Aynı zamanda Miloš Obrenović, Belgrad Vezirinin kendisinin kafasını kesmek istediğini anlayıp Belgrad’dan kaçmıştı.

Hacı Prodan isyanı gibi, ikinci Sırp isyanı da kendiliğinden, beklenmeyen bir anda başlamıştı. Arsenije Lomo, Jasenica’da haraç toplayan Türkler dağıttırmıştı. Jovan Obrenović, Simo Paštrmac ve Blagoje Knićanin, Gruja’da haraç alan bir Türk’ü öldürmüştüler. Bununla ikinci Sırp isyanı başlamıştı. Arsenije Lomo, Rudnik şehrini kuşatmıştı ancak ele geçirmeyi başaramamıştı. Lomo ve Rudnik şehrinin komutanı Tokatlı Ağa anlaşmıştı ve Lomo, Rudnik Türklerinin Ujice şehrine çekilmelerine izin vermişti. Bu anlaşmadan haberdar olmayan Lomo’nun askerleri Türklere saldırmıştı ve Türklerin çoğunu, Tokatlı Ağa dâhil olmak üzere, kesmiştiler. Tokatlı Ağa’nın yeğeni intikamını almıştı ve Arsenije Lomo’yu öldürmüştü. 23 Nisan 1815 tarihinde Takovo’da düzenlenen toplantıda isyanın lideri olarak Miloš Obrenović seçilmişti.

Birinci ve ikinci Sırp isyanı arasında önemli bir fark vardır: birinci isyanda “iktidar gasplarını divan tarafından zımnen bir şekilde kabul edilen Sultan’dan kaçan dahiler ve Gusinyeli Ali Paşa’ya karşı”¹⁹⁷ mücadele edilirken, ikinci isyanda isyancılar meşru Osmanlı hükümetine ve onun atadığı Belgrad veziri Süleyman Paşa’ya karşıdır. İsyanın başladığını öğrenen divan isyancılara karşı onları yasa dışına koyan ve tüm haklarını geçersiz haline getiren katil-fermanı ilan etmişti. Üç vezir komutasındaki üç büyük ordu, Osmanlı İmparatorluğu’nun topraklarında ve bir Semendire Sancağı’nda, Sultanın fermanını uygulamıştı.

¹⁹⁷ *Ibid.*, s. 213.

Bu isyan askeri açıdan birinci Sırp isyanı kadar yoğun değildir. Ancak meydana gelen çatışmalarda isyancılar daha başarılıdır. Sırp isyancı ordusu, Avusturya sınırındaki Palej şehrini ele geçirerek çekilen Osmanlı ordusundan iki top almıştı (o ana kadar isyancılar ağır silahlara sahip değildiler) hem de Avusturya-Macaristanlı Sırlarla iletişime geçerek onlardan gıda ve silah almıştılar. Avusturya-Macaristan'dan Osmanlı İmparatorluğu'na çok sayı asker de geçmişti. İsyanın en büyük mücadelesi isyancıların Çacak şehrini ele geçirmeye çalıştıkları sırada, Çacak şehrinin yanındaki Lyubiç adında bir yerde meydana gelmişti. Lyubiç Muharebesi'ni aslında Osmanlı ordusu kazanmıştı; Miloš Obrenović'in sözlerine göre, isyancılar “korkunç yenilgiyi” yaşamıştılar. Ancak muharebe süresince, Osmanlı komutanı İmşir Paşa öldürülmüştü ve Osmanlılar Çacak'tan çekilmiştiler. Son büyük çatışma isyancıların kazandığı Dubal Muharebesi'dir. Bu üç büyük muharebenin yanında, isyancılar birçok şehri Osmanlıların ellerinden almıştılar. “Birinci Sırp isyanındaki tecrübesi sayesinde, Miloš Obrenović hala güçlü olan Osmanlı Sultanı'yla savaşmak istemedi. Onun yerine, Sultan'ın vezirleriyle müzakereler yapmak ve barış için dilenmek istedi”¹⁹⁸.

İkinci Sırp isyanı Miloš Obrenović ile Belgrad veziri Maraşlı Ali Paşa arasında yapılan sözlü anlaşmayla sona ermişti. Bu anlaşmayla Sırlara daha geniş bir özerklik verilmişti. Vergiler azaltılmıştı ve vergileri nüfustan Türkler değil Sırp vatandaşlar almıştı, her bölgede (nahiyede) müsellimin yanında Sırp bölgesel beyleri de oturmuştu ve Belgrad'da sancağın 12 bölgesinin (nahiyesinin) beylerinden oluşan “milli ofis” kurulmuştu¹⁹⁹.

¹⁹⁸ *ibid.*, s. 215.

¹⁹⁹ *ibid.*, s. 210-215.

1804'ten 1815'e kadar süren çatışmalarda 150.000 Sırp, hem asker hem sivil, hayatını kaybetmişti. Bu rakamın o zamanki Sırbistan nüfusunun % 21'i olması dikkat çekmişti. "Bu Sırp milletinin 19. ve 20. yüzyıldaki üç demografik felaketinin birincisiydi"²⁰⁰.

2.5.3. Bağımsızlığa Doğru

Miloš İle Maraşlı Ali Paşa arasındaki anlaşma Sırlara, istedikleri barışın dışında, çok önemli şeyler de getirmemişti. Divan 1815-1816 kışları boyunca anlaşmayı getirdiği 8 fermanla onaylamıştı. Bu fermanlarla Sırbistan, "yarım özerkliğini" kazanmıştı. Miloš Obrenović Osmanlılarla özerklik, vergi ve Kara Yorgi'nin kurtardığı ancak isyan sonrasında Sırbistan'ın dışındaki Osmanlı topraklarında kalan 6 Sırp nahiyesi (bölgesi) konularında, çok başarılı bir şekilde rüşvet kullanarak görüşmelere devam etmişti. Başlangıçta ara sıra İstanbul'a delegasyonlarını göndermişti. Sonra, bu görevi İstanbul'dan atanan kalıcı Sırp temsilcisi üstüne almıştı.

Bu arada, Rusya ve onun İstanbul'daki temsilcisi, Sırbistan'ı ve Miloš'un taleplerini devamlı bir şekilde desteklemişti. Aralarında imzalanan Akkerman Antlaşması'yla Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'nu Sırlara özerklik vermesi için zorlamıştı. 1829 yılında aralarında imzalanan Edirne Antlaşması'nın 6. maddesiyle Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'nu Sırp meselesinin en yüksek yasal belge olan hatt-ı şerif ile çözülmesine mecbur etmişti. Bu baskı altında Osmanlı Devleti Sırlara 1829, 1830 ve 1833 yıllarında üç hatt-ı şerif vermişti.

1829'daki birinci hatt-ı şerif hiçbir özel önem taşımazken, diğer ikisi çok önemlidir. Sırlara verdiği çok sayıda yeni özgürlüğün ve sağladığı kolaylıkların yanında 1830 yılında ilan edilen fermanın en önemli özelliği Sırbistan'a verdiği tam özerkliktir. Aynı yıl Sultan,

²⁰⁰ *Ibid.*, s. 215.

verdiği beratla Miloš Obrenović'a resmi olarak “prens” unvanını vermişti. Böylece Sırbistan, Rusya'nın koruması altındaki Obrenović hanedanı tarafından yönetilen Osmanlı İmparatorluğu içindeki bir otonom prenslik haline gelmişti.

1830 yılında verilen hatt-ı şerif ile çözülemeyen meseleler, 1833 yılında verilen yeni hatt-ı şerifle çözülmeye çalışılmıştı. Bu fermanla hâlâ Sırbistan'da bulunan Türklerin (Türk kelimesiyle Müslümanlar kast edilir; İslam'a geçen Sırlar da “Türk” olarak adlandırılmış) çekilmeleri için son tarih verilmişti, vergi konusunda Sırbistan'ın Osmanlı İmparatorluğu'na yıllık olarak 2.300.000 akçe vermesi kararlaştırılmıştı ve en önemlisi daha önce de bahsedilen isyancılar tarafından kurtarılan ancak isyandan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda kalan 6 nahiye Sırp Prensliği'ne eklenmişti. Bu fermanlarla Sırbistan nihayetinde bağımsız iç yönetime sahip bir otonom prenslik olmuştu.

Bu dönemdeki diğer önemli gelişme tımar sisteminin kaldırılmasıdır. Tımar sistemi Sırp kitaplarında “feodalite” adı altında geçmişti ve bu olay “feodalitenin kaldırılması” olarak anlatılır. İlk Sırp isyanında isyancılar tımar sistemini fiilen kaldırmışlardı ve Sırp çiftçileri özgür çiftçiler olmuşlardı. Miloš ile Maraşlı Ali Paşa arasındaki anlaşmayla tımar sistemi yeniden uygulanmıştı. Tımar Sistemi Sırbistan'da 1833'ye kadar sürmüştü. Toprakların sahibi Sultandır ve topraklar sadece çiftçilerin kullanımına verilmişti. Çiftçi ise kullanımına verilen topraklarda ürettiği gıdaların bir bölümünü sipahiye ve devlete vermek zorundadır. 1833 yılında getirilen hatt-ı şerifle, çiftçilerden vergileri Türklerin değil, Sırp bireylerinin alması ve Sırbistan'ın, prenslik olarak, Osmanlı Devleti'ne belli bir ücret (2.300.000 akçe) ödemesi konularında anlaşılmıştı. Bu belli ücretin içinde hem sipahilere hem de Osmanlı Devleti'ne ait harçlar bulunmuştu. Bu tımar sisteminin kaldırılmasının başlangıcıdır; Sırp çiftçinin artık sipahisiyle herhangi bir iletişim yoktur ve sipahi harcın tutarını

değiştirememişti. Tımar Sistemi 1835 yılında, Miloš Obrenović'in kararıyla kaldırılmıştı. 1838 yılında verilen hatt-ı şerif ile Sultan değil, çiftçiler kullandıkları toprakların sahibi olmuşlar ve tımar sistemi tamamen kaldırılmış oldu.

Miloš Obrenović prensliği mutlakiyetçi bir şekilde yönetmişti. Kendi çıkarlarını devlet çıkarlarıyla ve devlet paralarını kendi paralarıyla birleştirmişti. Siyasi rakiplerini ya hapsetmişti ya da öldürmüştü. Nüfusun çoğu Miloš'a muhalefet ederek, iktidarını sınırlanmasına ve anayasa çıkartılmasına çağırıyordu. Bu muhalefet hareketine “anayasacılar” denmişti. Anayasacıların 1835 yılındaki Miloš'a karşı başarılı bir isyanından sonra Miloš anayasa oluşturmak zorunda kalmıştı. Şubat 1835'te çıkartılan “Sretenye anayasası” ilk Sırp anayasasıdır.

Bu anayasayı Sırlar Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya ile danışmayarak kendi istekleriyle çıkartmışlardı. Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya bu anayasaya karşı çıkmışlardı ve anayasa iptal ettirilmişti. “Kendi anayasası olmayan muhafazakâr devletler olan Osmanlı İmparatorluğu, Rusya ve Avusturya'nın buna karşı çıkmaları tamamen anlaşılabilir bir durumdur”²⁰¹.

Hemen sonra yeni bir anayasanın çıkartılması gündeme gelmişti. Sonunda, İstanbul'daki Sırp vekilleri, Rus temsilcisi ve divan vekilleri işbirliği içinde yeni bir anayasa yazmışlardı ve 1838 yılında Osmanlı İmparatorluğu Sırbistan'a bu anayasayı hatt-ı şerif olarak vermişti. Bu anayasa Sırp halkı arasında “Türk anayasası” olarak anılmıştı.

“Türk anayasası” güçler ayrılığı ilkesine göre yeni bir siyasal yapılanmayı öngörmüştü. Yasama gücü Prens'tedir, yürütme gücü 17 üyeden oluşan Konsey'indir. Konsey'in 17 üyesi

²⁰¹ *ibid.*, s. 232.

ömür boyu hizmettedir ve Prens, Divan'dan izin almadan, onları değiştirememiştir. Konsey'in üyelerinin çoğunu anayasacılar oluşturmuştur. Mutlak güce alışan Miloš başka kimseyle gücünü paylaşmaya hazır olmadığından, 1839'da ülkeyi terk etmiştir. Tahta oğlu Milan geçmiştir; bir aydan az bir süre sonra Milan'ın ölümü üzere tahta Mihajlo Obrenović geçmiştir. Mihajlo, 1842'ye kadar tahtta kaldı ancak anayasacı Konsey'le anlaşmazlıklarından dolayı o da ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Konsey, Divan'ın izniyle tahta Kara Yorgi'nin oğlu Aleksander Karadjordjević'i getirmiştir.

Aleksander çok güçsüz, tecrübesiz ve karizması olmayan bir prensir. Tahtta olduğu sürece anayasacı Konsey prenslikteki tüm idareyi eline almıştır. Konsey idaresi döneminde Sırp Prensliği o ana kadar görülmemiş bir gelişme yaşamıştır. Yeni yasalar getirilmişti, yeni kurumlar oluşturulmuştu, tiyatrolar, okullar, müzeler açılmıştı. Anayasacılardan biri İlija Garašanin, I. Dünya Savaşı'na kadar resmi Sırp dış politikası platformu olan "Načertaniye" adında bir belge yazmıştı. Načertaniye Sırp dış politikasının hedefi olarak diğer Sırp toprakları olan Bosna, Hersek, Karadağ, Kosova ve Makedonya'nın Sırp Devleti'ne eklenmesini savunmuştu. 1853 yılında Sırbistan'a o ana kadar verilen özgürlüklerin onaylandığı hatt-ı şerif verilmişti. Bu dönemde meydana gelen Kırım Savaşı'nda Sırp Prensliği tarafsızdır ve savaşa katılmamıştır. Savaşın sonunda, 1856 yılında Sırbistan'ın özerkliğinin korunması, Rusya'nın elinden Batı Avrupa devletlerinin ellerine geçmiştir.

1857 yılında Prens'e karşı yapılan bir komplodan sonra Prens, Konsey üyelerinin bazılarını hapsedmişti, bazılarını ise Konsey'den çıkartmıştı. Bunun üzerine, Divan kendi temsilcisi Etem Paşa'yı Sırbistan'a göndermişti; Etem Paşa hapsedilen ve işten çıkartılan üyeleri Konsey görevlerine geri getirmiştir. Bunun nedeni, Sırbistan'ın güçsüz bir prence ve işlevsiz bir bürokrasiye sahip olmasıdır. Bürokrasinin, Osmanlı Devleti'nin ve Rusya'nın

ıkarlarına göre hareket etmesi de değerlendirilmişti. 1858 yılında düzenlenen bir meclis toplantısında Aleksander Karadjordjević, tahttan indirilmişti ve Miloř Obrenović tahta yeniden çağırılmıştı.

Miloř, 1859 yılında Sırbistan’a geri dönünce hemen 1838 yılındaki “Türk Anayasası’na” uymayacağını açıklamıştı. Divan’dan üç řey istemişti, bunlar; Obrenović hanedanının yeniden tanınması, 1838 anayasasının kaldırılması ve Türklerin Sırbistan’dan çekilmesi. Ancak bu istekleri yerine getirilmemişti.

lmnn ardından tahta oğlu Mihajlo yeniden geçmişti. Anayasayı değiştiremediğinin farkında olan Mihajlo, siyasi ve idari sistemi yeniden kuran ve 1838 anayasanın ruhunu değiştiren birtakım yasalar getirmişti. Babasının Osmanlı Devleti’ne karşı olan mücadelesini de devam ettirmişti. 1862’de “ukur-eşme olayında” Belgrad’da bir Osmanlı askerinin, Sırp bir çocuğu yaralaması zerine Sırlar ile Türkler arasında sokak kavgaları çıkmıştı. Osmanlı ordusu Belgrad’ı bombalamıştı. Mihajlo fırsatı kullanmaya çalışmıştı ve yine Osmanlı askerlerinin ve sivillerin Sırp şehirlerinden çekilmesi için çağrıda bulunmuştu. Büyük gler bu olaylar üzerine bir konferans düzenlemiştiler ve konferansta Türk sivillerin Sırbistan’dan çekilmelerini kararlaştırmıştılar. Böylece Sırp şehirlerinde sadece Osmanlı İmparatorluğu’nun askerleri kalmıştılar. Nihayetinde, 1867 yılında Sultan’ın özel bir temsilcisi Belgrad kalesinde düzenlenen bir törende Prens Mihajlo’ya Belgrad başta olmak üzere tüm Sırp şehirlerinin anahtarlarını vermişti ve askerleriyle birlikte Sırbistan’ı terk etmişti. Sırbistan’da artık hiç Türk kalmamıştı; Belgrad kalesinde Sırp bayrağının yanında duran Osmanlı bayrağı, Osmanlı egemenliğinin tek simgesi olarak kalmıştı.

Prens Mihajlo’nun amacı sadece Sırbistan’ı özgürlüğe kavuşturmak değil, diğer Sırp topraklarını da kurtarıp bu devlete eklemektir. Prens Mihajlo, “Naertaniye” belgesinin

yazarı olan İlija Garašanin'i kendi hükümet başkanı ve dışişleri bakanı olarak atamıştı. Türklere karşı savaşmak amacıyla kitaplarda "İlk Balkan İttifakı" olarak adlandırılan büyük bir Balkan ittifakı kurmaya başlamıştı. Karadağ'la, iki devletin Obrenović hanedanı altında birleşmesini öngören antlaşmayı 1866'de, Hırvat Milli Partisiyle (Hırvatistan diye bir devlet olmadığı için) ve Bulgar Komitesi'yle 1867'de, Yunanistan'la 1867'de ve 1868'de ve Romanya'yla 1868'de anlaşmalar imzalanmıştı. Ancak bu girişim Osmanlı Devleti'ne karşı büyük bir savaşın başlaması olan hedefine ulaşamamıştı. Savaş başlamamasına rağmen Sırbistan'da Osmanlılarla nihai bir savaş yapılması için duyulan arzu devam etmişti. Bu arzu "Birleşmiş Sırp Gençleri" adı altında örgütlenmiş Sırp gençleri arasında çok güçlüdür.

Mihajlo 1868'de öldürülmüştü ve yerine kuzeni Milan Obrenović atanmıştı. Milan reşit olmadığı için o 18 yaşına gelene kadar iktidar üç üyeli vekilliğin ellerindedir. Vekilliğin attığı ilk adım yeni bir anayasa getirilmesidir. 1869 yılında, Rusya ve Avusturya-Macaristan'ın desteğiyle ve Babıali'ye hiç danışmadan, halk arasında "Vekillik Anayasası" olarak anılan yeni bir anayasa çıkartılmıştı. Yeni anayasa getirildikten sonra Sırbistan Osmanlı İmparatorluğu'nu sadece bilgilendirmişti. "Türk Anayasasına" göre bu yeni anayasa çok daha demokratiktir. Vekiller de Türkler'le Osmanlı Devleti'nin Bosna Hersek'i Sırbistan'ın iktidarına bırakması konusunda başarısız görüşmeler yapmışlardır. Önceki Sırp hükümetleri gibi, valiler de Bosna Hersek'i Sırp nüfuzu altına almaya çalışmışlardır. Belgrad'da Hersek'te başlayacak ve tüm Bosna'ya yayılacak bir isyan hazırlayan bir komite çalışmıştı.

Hersek'te 1875 yılında ortaya çıkan isyanla "büyük doğu krizi" başlamıştı. Avusturya-Macaristan ve Rusya, Sırbistan'ı tarafsız olmaya çağırmıştı ancak Sırp milleti Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşa girmekte ısrarlıdır. Çok sayıda Sırp vatandaşı Bosna Hersek'e geçip isyancılara katılmıştı. Sırbistan ve Karadağ ertesi yıl (1876) resmi olarak Osmanlılara

karşı savaşa girmiştiler. Sırp ordusu içinde çok sayıda Rus gönüllü vardır; Sırp ordusunun komutanı bile Rus General Çernyayev'dir. Aynı zamanda Rusya ve Avusturya-Macaristan, Rayhştat Antlaşması'nı imzalamıştılar; bu antlaşmaya göre Bosna Hersek Avusturya-Macaristan'ın nüfuzu altına girecektir. Sırp ve Karadağ ordusu oraya girememişti. Bu yüzden Sırp ordusu istediği gibi Bosna'ya değil, güneye doğru hareket etmişti. Karadağ ordusu savaşta çok başarıyla, Osmanlı ordusu Sırp ordusunu Cunis'te yenmişti ve Rusya'nın verdiği ültimatom sayesinde Osmanlılar Sırbistan'a karşı hareketini devam ettirmemişler ve 1877'te barış antlaşması imzalamıştılar. Aynı yılın sonunda Rusya, Osmanlılara karşı savaşa girince Sırbistan'ı da yanına çağırmişti. Sırbistan ordusu savaşa girip Kosova'ya kadar ilerleyerek Osmanlı topraklarında kalan çok sayıda Sırp şehrini kurtarmıştı. Rusya ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan ateşkesle Sırp ordusu Kosova'dan çekilmek zorunda kalmıştı. Osmanlı İmparatorluğu için çok olumsuz olan ve savaşı bitiren Ayastefanos Antlaşmasıyla Rusya, Büyük Bulgaristan'ı kurarak uzun bir süredir uğruna mücadele ettiği hedefine ulaşmıştı ve Akdeniz'e erişim sağlanmıştı²⁰².

2.5.4. Osmanlı İmparatorluğu İçindeki Reformlar

19 yüzyıl boyunca, bütün bu meydan okumalara rağmen veya bu meydan okumalardan dolayı, Osmanlı Devleti reformlar yaparak kendini ıslah etmeye çalışmıştı. Reformlar III. Selim ile başlamıştı. Yeniçeri ve sipahilerden memnun olmayan III. Selim askeri reform yaparak Nizam-ı Cedid adlı yeni bir askeri organizasyonu kurmuştu. Yeni büyükelçilikler açarak ve elçilerini Avrupalı başkentlere göndererek diplomasi hizmetini de modernleştirmişti.

²⁰² *Ibid.*, s. 217-236.

Sultan II. Mahmut, Paris ve Londra büyükelçisi olan Mustafa Reşit Paşa'nın yardımıyla reformları uygulamaya devam etmişti. Yeniçeriliği ve sipahiliği kaldırarak, Leh ve Alman danışmanlarıyla yeni bir askeri organizasyon kurmuştu. Sultan Mahmut döneminde çeşitli Batılı etkiler Avrupa'dan Osmanlı Devleti'ne gelmeye başlamıştı. Türkler türbanın yerine fes giymeye başlamıştılar; Sultan Mahmut Topkapı Sarayı'ndan Dolmabahçe'ye geçmişti. Devletin idari yapısı da modernleştirilmişti.

Reform sürecinde en önemli gelişme ise Tanzimat Fermanı'nın getirilmesidir. Kendisi mason olan Mustafa Reşit Paşa tarafından yazılan bu ferman büyük Avrupalı güçlerin baskısı altında getirilmişti. Bu ferman dini ve etnik farklar gözetmeden tüm Osmanlı İmparatorluğu vatandaşlarının eşit olduğunu ilan etmişti. Bu eşitlik ilkesi Batılı ülkelerin baskısı altında fermana girmişti ve şer'i hukuka göre uygun değildir. Şer'i hukuka uygun olmadığı için bu ilke gerçekte hiçbir zaman uygulanamamıştı ve "Türk İmparatorluğu haksız vatandaşlarının dini ayrımcılığı yüzünden sonuna kadar acı çekerdi"²⁰³.

Tanzimat Fermanı'nın getirilmesiyle Tanzimat Dönemi başlamıştı. Tanzimat döneminde Osmanlı idari yapısı "Avrupalıların idari yapısına benzemeye başlamıştı". Sultan Abdülaziz Avrupa'yı gezmişti ve ticari antlaşmalar imzalamıştı. Reformların uygulanmasında mason hareketinin üyeleri Mehmet Ali Paşa ve diğer üst düzey Osmanlı idarecileri aktif bir rol oynamıştılar. Kırım Savaşı sonrasında (1856) büyük Avrupalı güçler, Osmanlı Devleti'ni gayrimüslimleri Müslümanlarla eşitleyecek olan ve Mehmet Ali Paşa'nın yazdığı yeni bir hatt-ı hümayunun getirilmesine zorlamıştılar. 1875'teki Hersek isyanı başta olmak üzere çok sayıda olumsuz gelişmeden dolayı Osmanlı İmparatorluğu bu anayasayı getirmek zorunda

²⁰³ *Ibid.*, s. 186.

kalmıştı. “Osmanlı tarihinin ilk ve son anayasası”²⁰⁴ 1876 yılında getirilmişti ve bu olayla Tanzimat dönemi bitirilmişti. Anayasa gayrimüslimlere Tanzimat Fermanı’yla ve hatt-ı hümayunla verilen hakları yeniden tanımıştı. Ancak bu anayasa birkaç ay sonra kaldırılmıştı. “Avrupalı anayasa düzeninin bir yıl bile dayanmadığı Osmanlı gibi tutucu, Müslüman bir ülkenin tüm reform girişimleri Hristiyan vatandaşlarına daha iyi ve adil yaşamı getiremedi”²⁰⁵.

2.5.5. Büyük Doğu Krizi ve Bağımsızlık

Büyük doğu krizinin başlamasıyla Rusya kendisinin uzun vadeli amacı olan İstanbul’un fethedilmesinin zamanının geldiğini zannetmişti. Ancak Balkanlar’da diğer iki büyük güç olan Avusturya-Macaristan ve İngiltere’nin de çıkarları vardır. Avusturya-Macaristan, Bosna Hersek’i almak ve büyük Slav devletinin oluşturulmamasını istemişti. Süveyş Kanalı’nın inşa edilmesiyle doğuya giden deniz ticari yolunu kontrol eden İngiltere ise Akdeniz’de Rus donanmasını istemediği için İstanbul Boğazları’nın Rusya’nın eline geçmesini engellemek istemişti. Rusya kendi Osmanlı politikasında bu sınırlar içinde hareket etmek zorundadır.

Avusturya ile imzalanan Rayhştat Antlaşmasıyla Rusya, Bosna Hersek’in Avusturya’ya verileceğini ve İstanbul’u ele geçirmeyeceğini kabul etmişti. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında Ruslar, İstanbul’a kadar gelmişler ancak hem Avusturya’yla yaptıkları antlaşma yüzünden hem de Boğaz’da İngiliz donanması bulunması yüzünden durmuşlar ve Osmanlı İmparatorluğu’na Ayastefanos Antlaşması’nı imzalatmışlar. Bu antlaşmayla Büyük Bulgaristan yaratılmıştı. Büyük Bulgaristan’ın yaratılmasıyla Rusya, Balkanlarda kendi

²⁰⁴ *ibid.*, s. 188.

²⁰⁵ *idem.*

etkisini kesinleştirmek ve gelecek savaşta İstanbul'a doğru hareket etmek için bir üsse sahip olmak istemişti.

Avusturya-Macaristan ve İngiltere başta olmak üzere büyük Avrupalı güçler, Rusya'nın Balkanlar üzerinde etkisini fazla arttırması yüzünden Ayastefanos Antlaşması'nı kabul edilemez bulmuşlardı. Ayastefanos Antlaşması'nı revize etmek için Berlin'de yeni bir kongre düzenlemiştiler. Berlin Kongresi'nden önce Rusya ve İngiltere bir araya gelip Bulgaristan'ı küçültmek konusunda bir anlaşma sağlamıştılar. İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü garanti edeceğini ve Osmanlı'nın Asya'daki topraklarını Rusya'nın saldırısından savunacağına söz vermişti. Osmanlı İmparatorluğu tarafından Kıbrıs adası İngiltere'ye verilmişti.

Taraflar arasında nihai antlaşma Berlin Kongresi'nde yapılmıştı. Sırp vekilleri de kongreye kendi istekleriyle gitmiştiler ancak Sırbistan hala resmi olarak bağımsız devlet olmadığı için konferansa katılamamıştılar. Böylece Sırbistan'ın, kongrede kendi isteklerini destekleyecek bir devlet bulma ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Sırbistan 1877-1878 savaşında alınan toprakların ve tüm Kosova Vilayetleri'nin Sırp Devleti'ne eklenmesini istemişti. Sırp vekilleri kendi istekleriyle ilk defa Rusya'ya başvurmuşlar ancak Rusya Sırp'ların isteklerini kongrede savunmak istememişti. Ardından vekiller mecbur kaldıkları için Avusturya'ya başvurmuşlar ve Avusturya, çok zor şartlar altında, isteklerini yapmayı kabul etmişti. Karşılığında Sırbistan, Bosna Hersek'ten vazgeçmişti, Avusturya ve Osmanlı demiryolu sistemlerini bağlayacak Belgrad-Niş demiryolunu inşa etmişti ve Avusturya-Macaristan'la ticari bir antlaşma imzalamıştı.

Avusturya-Macaristan'ın desteğiyle kongrede Sırbistan, 1877-1878 savaşında kurtulan toprakları ve bağımsızlığını kazanmıştı. Ortaçağda Sırp Devleti'nin Osmanlı egemenliği

altına girmesinden sonra Sırbistan nihayetinde yine bağımsız bir devlet olmuştu. Bağımsız olmasına rağmen, stratejik hedefine tamamen ulaşamamıştı; bir taraftan “eski Sırbistan” olan Makedonya ve Kosova, diğer taraftan Bosna Hersek Sırp Devleti’ne girmemişti²⁰⁶.

Osmanlı İmparatorluğu’ndan bağımsız olmasının ardından Sırbistan’da Türk mirasına karşı mücadele başlamıştı. Sırbistan Osmanlı dünyasından uzaklaşmaya ve kendini Avrupalı bir devlet olarak tanıtmaya çalışmıştı. Toplumda ve devlette Batılaşma ve “Sırplaşma” süreçleri hız kazanmıştı ve Türk kıyafetleri ve Türk dilinden geçen kelimeler başta olmak üzere çeşitli Türk etkileri ortadan kaldırılıp Batılı ve eski Sırp unsurları kabul edilmeye başlanmıştı. Türk mirasına karşı mücadele zaman zaman çok sert bir biçim kazanmıştı. Ancak, bütün bu mücadeleye rağmen, “Türk egemenliği Sırp milletinin tarihinde büyük bir iz bıraktı. Türk mirası (...) bugün de hissedilir”²⁰⁷.

2.6. Sırp Devleti’nin dışında Osmanlı İmparatorluğu’nda Kalan Sırlar

Semendire Sancağı ve sonra bağımsız Sırbistan dışında Sırlar da büyük sayıda Osmanlı topraklarında kalan “eski Sırbistan” bölgesi olan Yeni Pazar Sancağı, Kosova ve Makedonya’da ve Bosna Hersek’te yaşamışlar. Onların durumu çok acildi.

²⁰⁶ *Ibid.*, s. 240-249.

²⁰⁷ *Ibid.*, s. 78.

2.6.1. Eski Sırbistan

Eski Sırbistan topraklarında Sırlar nüfusunun çoğunluğunu oluşturmıştı. Onlar ancak Osmanlı tarafından etnik bir grup olarak değil, dini bir grup olarak kabul edilmişler. Osmanlılar, Ortodoks Hristiyanlığını tanımadıkları dolayı, dini olarak Sırları kendilerine ait değil, Yunan Hristiyanlar olarak saydılar. Sırp kilisesi yoktu; Sırlar kiliselerde hizmeti tanımadıkları Yunan dilinde duymak zorundaydılar. Osmanlı İmparatorluğu'nda Ortodoks Kilisesi'nin başı her zaman Yunan idi. Sırp okullarının açılması konusunda da Yunanlara danışılmıştı. Bu bölge Avrupalı ekonomik, sanayi, sosyal, medeni, vs. gelişimlerinin tamamen dışındaydı ve aşırı bir şekilde gelişmemişti.

En büyük sıkıntılar yerel Arnavutlarla yaşanmıştı. Arnavutlar, kuzey Arnavutluk'taki vatandaşlarına Kosova topraklara yol açmak için orada yaşayan Sırlara karşı aşırı saldırgan bir politika izlemişlerdi. Osmanlı merkezi idari zayıflarken bu saldırganlık artmıştı. Sırp isyanının başlamasından sonra, isyanı destekledikleri için yerel Arnavut beyler Sırlardan intikam almıştı. Erkekler öldürülmüştü, kadınlara tecavüz edilmişti, evler ve kiliseler yıkılmıştı. Sırlar kitlesel olarak kuzeye doğru göç etmişler. Bu süreç Avusturya-Macaristan tarafından, Sırbistan ve Karadağ olan iki Sırp Devleti'ni ayırmak ve Sırp birleşmesini engellemek amacıyla teşvik edilmişti.

Durum 1878'teki Sırbistan'ın bağımsızlığıyla daha kötüleşti. Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın bağımsızlığı kazandığını gören Arnavutlar kendileri de bağımsız olmak istediler. Bağımsız Sırbistan'dan da Arnavutlar başta olmak üzere Müslümanlar kaçıp eski Sırbistan topraklara gelmişler ve yerel Sırlardan Sırbistan'da kaybettikleri mülkten dolayı da intikamını almıştılar. Sırbistan durumunu iyileştirmeye çalışarak bu topraklarda konsolosluklar açmıştı, her türlü yardım göndermişti, ancak yerel Sırlar, durumun daha da

kötüleşmesiyle, devamlı bir şekilde bu toprakları terk edip Sırbistan'a geçmiştiler. Bazıları zor koşullar altında İslam'a geçmişti ve kendileri Arnavut olarak tanıtmaya başlamıştılar. Bugün, Arnavutların çoğu eskiden İslamlaştırılan Sırlardır²⁰⁸.

2.6.2. Bosna Hersek

Bosna ve Hersek'te yaşayan Sırlar Drina nehrinin öbür tarafındaki Sırlarla sürekli bir şekilde iletişim içindeydiler. Eski Sırbistan'daki Sırlar gibi onlar da çok zor koşullar içinde yaşamıştı. Birtakım isyan başlattılar ancak onların hepsini başarısız oldu. Bosna ve Hersek'teki yerel Müslüman Beyler Osmanlı Devleti'ndeki en tutucu beylerdendi ve Osmanlı Devleti'nin reformlarının başarısızlığının en önemli nedenlerden biriydiler. Osmanlı Devleti uyguladığı reformlarla Hristiyanların durumu iyileştirmeye çalışmak istediği anda Bosna-Hersek'teki Müslüman Beyler Hristiyanlara göre kendi üstünlüğünü tutmak amacıyla Osmanlı Devleti'ne karşı isyan bile başlattılar. Hristiyan Sırların Bosna ve Hersek'te hayatı çok zordu. Hatt-ı hümayun ve diğer Hristiyanlara bazı özgürlükleri verdiği belgeler Bosna ve Hersek'te hiç uygulanamadı. Bosna-Hersek'te 1875'te çıkan isyan ve büyük doğu krizini başlatan isyan oldu. İsyancıların amacı bütün Osmanlı Devleti içindeki Sırların bir devlet içinde birleşmesiydi²⁰⁹.

2.7. Balkan Savaşları

Berlin Kongresi'nde Sırbistan bağımsızlığını geri aldı ancak hem üzerinde Sırlar yaşadıkları için hem de eski Sırbistan'ın bir parçası olduğundan dolayı kendine ait saydığı

²⁰⁸ *ibid.*, s. 260-264.

²⁰⁹ *ibid.*, s. 264-266.

tüm topraklarını bu bağımsız devlete eklemedi. Bu topraklarının alınmasıyla Sırp Devleti ancak Balkan Savaşları'ndan sonra bütünlenmişti. Balkan Savaşları da Sırpların ve Türklerin karşı karşıya geldiği en son olaydır. Bu kısımda Birinci Balkan Savaşı ve İkinci Balkan Savaşı'ndan bahsedeceğiz.

2.7.1. Birinci Balkan Savaşı

Avusturya-Macaristan'ın Bosna Hersek'i alması Sırp dış politikasını ciddi bir şekilde etkiledi. Sırp Devleti artık o tarafa genişleyemediğinden yüzünü Kosova ve Makedonya'ya çevirdi. Osmanlı Devleti 20. yüzyılın başlarında büyük bir kriz içindeydi. Ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda ciddi sorunlar yaşamıştı. Bağımsız olduktan sonra Osmanlı Devleti'yle iyi bir ilişki içinde olduğuna rağmen²¹⁰ Sırbistan başta olmak üzere yeni Balkan devletleri bu durumunu kullanmak istediler. Bu devletlerin herhangi birisi ancak tek başına Osmanlı Devleti'yle savaşamadı; Osmanlılara karşı başarılı bir savaş yapmak için bir Balkan ittifakı kurulması gerekirdi. Bu ittifaka ulaşmak çok zordu. En büyük sorun Makedonya'ydı; hem Sırbistan, hem Bulgaristan hem Yunanistan Makedonya'yı kendisine ait olarak görmüştü.

Eylül 1911'te İtalya Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişti ve ordusuyla kuzey Afrika'daki Osmanlı topraklarına girmişti. Balkan ülkeleri bunu iyi bir fırsat olarak görmüşler ve ittifak konusunda görüşmeler başlamışlar. Balkan ittifakının kurulması girişimini Sırp başbakanı Milovan Milovanović başlatmıştı. Aynı yılda Sırbistan ve Bulgaristan arasında, Makedonya sorunu bir yana bırakılarak, bir antlaşma imzalanır. Ertesi yıl iki ülke (1912) Makedonya'nın paylaşılması konusunda da anlaşmışlardır. Sonrasında, Bulgaristan ile Yunanistan ve Sırbistan ile Karadağ arasında yapılan antlaşmalarla Balkan

²¹⁰ Suzana Rajić, Kosta Nikolić, Nebojša Jovanović, *İstorija za 8. razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2010, s. 66.

ittifakı kuruldu. Bu ittifakının destekleyicisi Rusya'ydı. Planladıkları savaşın amacı Balkan Hristiyan ülkelerinin milli kurtuluşu ve topraklarının genişlemesiydi.

Birinci Balkan Savaşı Karadağ'ın Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan edilmesiyle başladı. Diğer müttefikler Osmanlılardan Makedonya'da reformlar uygulamasını istediler. Cevap almayınca, onlar da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştiler ve ordularıyla sınırlarını geçmiştiler. Balkan ittifakında Sırp ordusu en kalabalıktı; tüm Balkan ülkelerinin askerlerinin %60'tan fazlası Sırp askerleriydi.

Sırp ordusu Kumanova ve Manastır'da Osmanlı ordusunu yenip Kosova ve Makedonya'nın büyük bir bölümünü kurtarmıştı. Sırp askerleri yerel nüfus tarafından kurtarıcı olarak karşılanır. Sırlar Karadağ ordusuyla birleşip Dıraç şehrini alarak denize çıkmışlardır. Karadağlılar da İşkodra'yı, Bulgarlar ise Sırp ordusunun yardımıyla Edirne'yi ele geçirmiştiler. Sonuçta, Mayıs 1913'te ateşkes imzalandı.

Sırp ordusunun denize çıkması Avusturya-Macaristan'ı çok rahatsız etti ve Avusturya buna hemen karşı çıkmıştı. Savaş başlatacağı tehdidiyle Sırbistan'dan ordusunun deniz kıyısından hemen çekilmesini istedi. Sırbistan'ın denize çıkmasını engellemek için Sırbistan ile deniz arasında Arnavutluk isimli yeni bir devlet kurmayı düşünmüştü. Savaş resmi olarak Londra Konferansı'nda sona erdirdi. Konferansın sonucu olarak tüm Balkan ittifakı devletleri yeni toprakları kazandılar. Avusturya'nın dileği üzerinde de yeni bir devlet olan Arnavutluk kurulmuştu²¹¹.

²¹¹ Radoš Ljušić, *Istorija za treci razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008, s. 280-289.

2.7.2. İkinci Balkan Savaşı

Birinci Balkan Savaşı'nda Osmanlı egemenliğinden kurtulan toprakların paylaşımı üzerinde tartışmalar çıktı. Bu tartışmalar üzerinde Bulgaristan Avusturya-Macaristan'ın teşvikiyle Sırbistan'a savaş ilan etmeden saldırarak İkinci Balkan Savaşı'nı başlatmıştı. Bulgaristan Sırbistan'dan sonra Yunanistan'a da saldırır. Bulgar ordusu her iki cephede de kaybetmişti. Durumu görünce Romanya ve Osmanlı Devleti savaşa girip savunmaz Bulgaristan'a saldırdılar. Osmanlı Devleti Bulgaristan'dan İlk Balkan Savaşında kaybettiği Edirne'yi geri aldı. Savaş Ağustos 1913'te imzalanan Bükreş Antlaşması'yla sona erdi²¹².

Sırbistan Balkan savaşlarında Makedonya'nın bir bölümünü, Kosova'yı, Metohiya'nın bir bölümünü ve Yeni Pazar Sancağı'nı aldı. Osmanlı Devleti ise Midye-Enez hattı gerisindeki tüm Balkan topraklarını kaybetti. İlk Balkan Savaşı'nın sonunda, Balkan Hristiyan devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'ndan kurtulması sağlanmıştı. Bu toprakların kurtulmasından hemen sonra, primitif Osmanlı sisteminin kaldırılmasına ve o bölgelerin modernleşmesine yönelik girişimlerle başlanmıştı. "Balkan savaşları, eski Sırp topraklarının Türk fatihlerinden kurtulmasının bitirilmesinden dolayı Sırp tarihinde özel bir yer alırlar"²¹³.

2.8. 20. Yüzyıl

Bölümü tarihsel olarak çok yoğun, ancak konumuz olan Sırp – Türk ilişkileri konusunda çok zayıf bir dönemle bitireceğiz. Söz konusu dönem 20. yüzyıldır. Bu dönemde küresel olarak büyük sayıda çok önemli gelişmelerin ortaya çıkmasına rağmen, Sırp – Türk

²¹² *Ibid*, s. 289-292.

²¹³ Suzana Rajić, Kosta Nikolić, Nebojša Jovanović, **İstorija za 8. razred osnovne škole**, Zavod za udžbenike, Beograd, 2010, s. 66.

ilişkilerindeki gelişmeler eskisi gibi yoğun değildiler. Diyebiliriz ki artık, iki bağımsız devlet olarak, Sırbistan (Yugoslavya) ve Türkiye birbirleriyle çok fazla ilgilemediler ve ilişkiye girdikleri zaman kavganın tersine işbirliğine girmeyi tercih ettiler.

Bu kısımda Birinci Dünya Savaşı, İki Savaş arası dönem, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş ve Berlin Duvarı'nın yıkılışından sonraki dönemlerdeki Sırp (Yugoslavya) – Türk ilişkilerindeki gelişmelerden bahsedeceğiz.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu tarafsızlık ilan etmişti ancak İttifak devletleriyle gizli bir antlaşma imzalayarak onların tarafına geçti ve Rusya'ya karşı savaşmaya başladı. 1915 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nu savaş dışına bırakmak ve Rusya'yla bağlantıyı kurmak amacıyla İtilaf devletleri Çanakkale operasyonunu başlattılar. Bu operasyon başarısız oldu ve çok sayıda özellikle Avustralyalı asker hayatlarını kaybetti. Çanakkale operasyonundan kalan askerleriyle İtilaf devletleri Yunanistan'da yeni bir savaş cephesi açtılar. Osmanlı İmparatorluğu sonunda savaşı kaybetti ve 30 Ekim 1918'te barış antlaşması imzalamak zorunda kaldı. Sonra, İtilaf Devletleri Osmanlı İmparatorluğu'yla Sevr Antlaşması'nı imzaladılar. Birinci Dünya Savaşı'nın sonucu olarak Osmanlı İmparatorluğu yok oldu²¹⁴.

1934 yılında Yugoslavya Kralı Aleksander'ın girişimiyle Balkan Antantı imzalanmıştı. Burada ilginç bir durumla karşı karşıya geliriz. Kitaplarda 1934'teki Balkan Antantı'na 3 defa değinilir. Bu üç defanın ikisinde ancak taraflar olarak Yugoslavya, Romanya,

²¹⁴ Radoš Ljušić, *Istorija za treci razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008, s. 314.

Yunanistan ve Bulgaristan sayılmışlardır; sadece birinde doğru bilgi olan, bu Antantın taraflarının Yugoslavya, Romanya, Yunanistan ve Türkiye olduğunu buluruz²¹⁵.

II. Dünya Savaşı konusunda sadece Türkiye'nin ilk olarak tarafsız olduğu, sonra müttefiklerin tarafına geçtiği değinilir. Savaştan sonra Türkiye NATO üyesi olmuştu. Doğu Bloku'ndan ayrıldıktan sonra sosyalist Yugoslavya kendini çok olumsuz bir durumda buldu. Bu olumsuz durumdan Yugoslavya ancak Türkiye ve Yunanistan'ın yardımıyla çıktı. 1953 yılında NATO üyeleri olan Türkiye ve Yunanistan ile imzaladığı Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasıyla Yugoslavya dolaylı bir şekilde NATO'nun koruması altına girerek Sovyet tehlikesini ortadan kaldırmıştı²¹⁶.

Son olarak, Türkiye'nin de üyesi olduğu NATO'nun meşru polis ve orduya karşı mücadele eden Arnavut terörist grupları desteklemek için Yugoslavya'yı bombaladığından bahsedilir. Savaştan sonra NATO Sırbistan'ın bir parçası olan Kosova'ya barış koruma gücü olarak girdiğinden itibaren yüzlerce Sırp ve diğer Arnavut olmayan sivil öldürülür. Burada ancak sadece NATO'dan bahsedilir ve Türkiye'ye doğrudan değinilmez.

²¹⁵ *ibid.*, s. 331.

²¹⁶ *ibid.*, s. 342.

III. BÖLÜM

TÜRK VE SIRP TARİH KİTAPLARININ KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ

Birinci bölümde Türk ilköğretim okulu ve lisedeki tarih kitaplarını Türk-Sırp ilişkileri konusunda ayrıntılı bir şekilde inceledik. Kitaplarda genç Türk öğrencisine Sırbistan ve Sırp'ların nasıl gösterildiğini, iki ülke ve millet arasındaki ilişkiler ve ortak tarihin nasıl anlatıldığını anlamaya çalıştık. Sırp öğrencilere okutulan Sırp ilköğretim okulu ve lisedeki tarih kitaplarını inceleyerek ikinci bölümde aynısını yapmaya çalıştık. Amacımız Sırp öğrencilere Türkiye, Türkler ve ortak tarih konusunda ne anlatıldığını öğrenmekti.

Bu bölümde araştırmamızdaki en önemli noktaya varırız. Tarih boyunca aralarındaki ilişkiler hakkında iki ülkenin öğrencilerine anlatılan ortak tarih aynı mı farklı mıdır? Farklı ise, ne kadar farklıdır? İki ülkenin öğrencilerine anlatılan tarih onları yaklaştırır mı, uzaklaştırır mı? Bu önemli sorulara geçtiğimiz bölümlerde edindiğimiz bilgilerin ışığında, tarih kitaplarını kıyaslayarak bu bölümde cevap vermeye çalışacağız.

Anlatımı daha kolay bir şekilde takip etmek amacıyla bu bölümde birinci ve ikinci bölümlerin yapısını takip edeceğiz ve bilgileri kronolojik şekilde organize edeceğiz. Bölümün birinci kısmında iki ülkenin tarih kitaplarını Osmanlıların Balkanlara gelmelerinden önceki dönem konusunda kıyaslayacağız. İkinci kısmında Osmanlıların

Balkanlara gelmeleri ve Sırbistan'ın fethedilmesi söz konusu olacak. Üçüncü kısmında ise iki gruptaki kitapların, Sırbistan ve Sırpların da payı olduğu Osmanlı İmparatorluğu'nun genel durumu ve onun içinde yaşayan Sırpların durumu konusundaki anlatımlarını yan yana koyacağız. Dördüncü kısmında Sırp devrimi ve bağımsızlığından bahsedeceğiz. Beşinci kısmında Balkan Savaşları'nı anlatacağız. Son olarak, altıncı kısmında Birinci Dünya Savaşı, savaşlar arasındaki dönem, İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş sonrası dönemleri kapsayan 20. ve 21. yüzyıldaki gelişmelerle bölümümüzü kapatacağız.

3.1. Osmanlıların Balkanlara Girişinden Önceki Dönem

Bu kısımda geçen bölümlerde anlattığımız gibi, o dönemde bugünkü bildiğimiz anlamda Sırp ve Türkler olmadığı için onların ataları olan Slavlar ve farklı Türk toplulukları arasındaki ilişkiler söz konusudur. Türk kitapları burada Hun Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar 16 Türk devletinin devamlılığında ısrar ederler. Buna göre, bu eski Türk devletleri bugünkü Türkiye'nin öncüleriydi ve onların içinde yaşayanlar bugünkü Türklerin atalarıdır. Bugünkü Türkiye Cumhuriyeti aslında Türk devletlerinin en son şeklidir. Bu da resmi olarak Cumhurbaşkanlığı forsunda simgelenmişti.

Sırp kitaplarında Hun, Avarlar vs. ve onların kurdukları devletlerden bahsedilir ancak onların bugünkü Türkiye'ye ait olduklarına hiç değinilmez. Bu devletlerin hepsi bağımsız ve kendine ait olarak gösterilmişti. Ayrıca, Sırp kitaplarına göre Hunlar Türk bile değillerdi.

Hunlar “barbarlar”²¹⁷, “vahşi göçebeler”²¹⁸ ve “Asyalı savaşçılar”²¹⁹ olarak tanıtılır ama Türk olduklarını değinilmez. Bu önemli bir noktadır; Türk kitaplarına göre Hunlar Türklerdir ve onların devleti de Türk devletiydi. Hunlar 5. yüzyılda Balkanlara gelmişlerdi. Bu, Türklerin Balkanlara Slavlardan daha önce geldikleri anlamına gelir. Sırp kitaplarında, Hunların Türk olmadıklarına ve bugünkü Türkiye’ye hiçbir şekilde ait olmadıklarına göre bu iddianın reddedildiğini söyleyebiliriz.

Slav ile Avarlar arasındaki ilişkiler konusunda iki gruptaki kitaplar birbirlerine daha yakındır. Her ikisi de Avarların Türk olduklarını ve Türk olan Avarların Slavlardan daha gelişmiş olduğunu ve Slavlar üstünde bir şekilde hâkimiyet kurduğunu anlatırlar. Bunu Slav ile Bulgarlar arasındaki ilişkiler için de söyleyebiliriz. Her iki gruptaki kitaplardan Bulgarların Türk olduğunu, Slavları kendi nüfuzu altına aldığını ve zamanla kalabalık Slavlar arasında asimile olduklarını öğreniriz.

Diğer Türk toplulukları hakkında biraz daha fazla çelişki buluruz. Türk kitaplarında diğer Türk toplulukları olan Oğuzlar, Peçenekler, Kuman Türklerinin de Balkanlara geldiklerinden bahsedilir; Sırp kitaplarında buna değinilmez. Macarlar konusunda Hunlarda olduğu gibi aynı çelişkiyi buluruz. Macarlar, Türk kitaplarına göre Türk olmakta iken, Sırp kitaplarına göre Macarlar “ugro-fin kabilesi”²²⁰ olup Türk olarak sayılmazlar.

²¹⁷ Danijela Stefanović, Snežana Ferjančić, Zorica Nedeljković, **Istorija za peti razred osnovne škole**, Zavod za udžbenike, Beograd, 2010, s. 64.

²¹⁸ Snežana Ferjančić, Tatjana Katić, **Istorija za 1. razred gimnazije**, Zavod za udžbenike, Beograd, 2009, s. 233.

²¹⁹ Rade Mihaljčić, **Istorija za šesti razred osnovne škole**, Zavod za udžbenike, Beograd, 2012, s. 19.

²²⁰ Smilja Marjanović-Dušančić, Marko Šujica, **Istorija za 2. razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smeru**, Zavod za udžbenike, Beograd, 2010, s. 77.

3.2. Osmanlıların Balkanlara Giriş ve Sırbistan'ın Fethi

Her iki gruptaki kitaplar da Bizans İmparatorluğu'nu zayıflatan ve dolayısıyla Osmanlıların Bizans'a karşı olan mücadelesini kolaylaştıran en önemli etkenlerden biri olarak Sırp ve onların Bizans'a karşı mücadelelerini sayarlar. Ancak, Osmanlıların Balkanlara gelmeleri konusunda, her iki gruptaki kitap Bizans İmparatoru Andronikos'un ölümünden sonra oğlu Yuannis ile Bizans tahtı için mücadeleye giren Kantakuzenos'a büyük bir önem verirken, ilginç bir husus dikkati çekmiş.

Sırp ders kitaplarına göre, Yuannis'a karşı olan mücadelesinde Kantakuzenos Sırp İmparatoru Duşan ile işbirliğine girmişti. Duşan meşru Bizans hükümdar olan Yuannis'i desteklemeye başlayınca ve bu bağlamda oğlu Uroş'u Yuannis'in kızıyla evlendirdince; Kantakuzenos yeni bir müttefik bulmak için Türklere dönmüştü ve onları, kendi mücadelesine yardım etmek amacıyla Balkanlara getirmeye başlamıştı. Buna anlatıya göre, Duşan'ın Kantakuzenos'tan ayrılmasının Türklerin Balkanlara gelmelerinin en önemli nedeni olduğunu söyleyebiliriz. Balkanlara gelen Türklerden bahsedildiğinde, onlardan "Türk ordusu" değil, paralı, kiralık askerler olarak bahsedilir. Sırp kitaplarında sonrasında Duşan'ın gelen Türklerden rahatsız olduğu ve onları Balkanlardan çıkartmak için Haçlı Seferi hazırlamayı planladığı anlatılır. Türk ders kitapları ise, detaylara girmeden Türklerin Kantakuzenos'un çağırısı üzerine ona taht kavgasında yardım etmek amacıyla Balkanlara gelmelerini Duşan'a değinmeden anlatırlar.

Burada, Sırp-Türk ilişkileri açısından küçük ancak önemli olan husus var. Sırp kitapları Duşan'ın Sırp İmparatoru olarak Türklerden rahatsız olduğundan ve onlara karşı bir sefer planladığından bahsederek, Sırp ve Türkler arasında doğrudan bir ilişki kurarken, Türk

kitapları Türklerin Balkanlara Kantakuzenos’a yardım etmek amacıyla geldiklerinden ve sonra, ancak Kantakuzenos’un askerleri olarak, Sırlara karşı mücadele ettiklerinden bahsederek, Türkler ile Sırlar arasında doğrudan bir ilişki kurmazlar.

Sırp kitaplarında Türkler tanıtıldığında dinlerinin İslam olduğu da vurgulanır. Türk ve Sırp kitaplarında İslam konusunda büyük bir fark ortaya çıkar. Bu önemlidir çünkü Sırp kitaplarında Türkleri tanıtırken ve onların Balkanlara gelmelerini anlatırken onları şekillendiren en önemli unsurlarından biri olarak İslam dini öne sürülür. Türk kitaplarında İslam’dan Türk kimliğinin önemli bir boyutu olarak çok olumlu bir bağlamda bahsedilirken, Sırp kitaplarında İslam’ı saldırgan ve neredeyse vahşi bir din olarak görürüz. Söz konusu kitaplara göre İslam’ın amacı bütün dünyaya yayılmaktır ve her Müslümanın görevi İslam’ı, gerekirse zor da kullanarak, genişletmektir. Metinlerde Muhammed’in de gayrimüslimlere karşı mücadelesinde hayatını kaybeden Müslümanların cennete gideceğine ve bu kutsal savaşının İslam’dan başka bir dinin dünyada kalmayınca kadar süreceğine ilişkin sözleri de alıntı olarak aktarılır. Hatta İslam bir noktada yeni topraklar kazanmak ve devleti genişletmek için kendi ordusunu savaşa motive etmek amacıyla hükümdarların kullandığı alet, araç olarak tanıtılır. Buna göre Sırp kitapları İslam’ın Osmanlıların genişlemesini motive ettiğini sonucuna ulaşırlar ve Sırp-Türk ilişkilerine en erken dönemlerinden beri dini bir boyutu eklerler.

Türklerin Balkanlara gelmeye başlamalarını ve Sırlar ile Türkler arasındaki ilk çatışmaları anlatmaya başlamadan önce Sırp kitaplar, sanki gelecek başarısızlık için bahane olması amacıyla; o dönemde merkeziyetçi, sağlam ve güçlü Osmanlı Devleti’nin karşısında bulunan Balkan ülkelerinin parçalanmış, kavga içinde ve kendi aralarındaki mücadelelerde

aşırı bir şekilde zayıflamış olduğunu sürekli vurgularlar. Türk kitaplarında ise Osmanlıların Balkanlara gelmeleri anlatılırken böyle bir “müsait durum” hiç değinilmez.

Aralarındaki erken dönemdeki ilk çatışmaların anlatımında da durum biraz karışıktır. İki gruptaki tarih kitapları birbirlerini takip etmezler ve her ikisi de farklı çatışmalardan bahsederler. Örneğin, Sırp kitaplarında 1350 yılında ortaya çıkan ve Türklerin Sırp, Bulgar ve Bizans’ın birleşmiş ordusunu mağlup ettiği Dimetoka muharebesine değinilir; Türk kitaplarında ise bu muharebe yoktur. Türk kitapları 1364 yılındaki Sırpsındığı veya 1. Çirmen savaşından bahsederler; bu savaşa Sırp kitaplarında değinilmez. Türk kitapları Sırlar ve Bosnalılardan oluşan ordu ile Türk ordusu arasındaki Ploşnik muharebesini anlatırlar; Sırp kitaplarında bu muharebeyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmaz.

Önemli savaşlar konusunda ise iki taraftaki kitaplar birbirlerine daha yakındır. Örneğin, her ikisi de 1371 yılında meydana gelen; Türk kitaplarının 2. Çirmen Savaşı, Sırp kitaplarının ise Marica Muharebesi olarak isimlendirdiği çatışmaya değinirler. İlginçtir ki, Türk kitapları bu savaşın nedeni olarak Sırların, Sırp kitaplarında hiç değinilmeyen 1. Çirmen savaşındaki yenilgisini telafi etmek istemelerini gösterirler. Sırp kitaplarında ise tabii bu nedenler yer almaz; orada savaşın nedeninin Sırların Türklerden duydukları rahatsızlık olduğunu buluruz. Üstelik Türk kitapları Osmanlı ordusunun Sırp ordusunu yenilgiye uğrattığını; Sırp kitapları yine, sanki savaşta başarısızlığın bahanesi olarak Sırp ordusunun çok küçük olduğunu, sadece iki yerel Sırp beyin ordularından oluşturulduğunu ve o iki beyin çağırısına rağmen hiç bir Sırp beyinin onların desteğe gelmek istemediğini özellikle vurgularlar.

Her iki taraftaki ders kitapları da, 1389 yılında meydana gelen Kosova Savaşı’na özel bir önem verirler. Kendi devletlerinin bu savaş için özel bir şekilde hazırladığını ve bu savaşın o ana kadar aralarında meydana gelen en büyük savaş olduğunu vurgularlar. Savaşın

taraflarından bahsedilirken, Türk kitapları Türk ordusunun “Haçlı Ordusu’na” karşı savaştığını anlatırken, Sırp kitapları ise savaşın tarafın Haçlı ordusu değil, Sırp ordusu olduğunda ısrar ederler. Savaşın süreci konusunda iki taraftaki kitapların benzer bir görüşleri vardır. Her ikisi de savaşın ağır çatışmalara sahne olduğunu ve her iki hükümdarın da, savaşta hayatlarını kaybettiklerini öne sürerler. Sırp kitapları Kosova’da hayatını kaybeden Sultan I. Murat’ın tarihte savaş alanında öldürülen ilk ve tek Osmanlı sultanı olduğunun altını çizerler.

Savaşın sonucu hakkında da farklı görüşler buluruz. Türk kitapları Osmanlı ordusunun “haçlı kuvvetlerini büyük bir bozguna uğrattığından”²²¹ bahsederken Sırp kitapları Sırp tarafının doğrudan kaybettiğini kabul etmezler. Sırp kitaplar, her iki hükümdar da hayatlarını kaybettikleri için savaşın sonucunun belirsiz olduğu, çağdaşlarının savaşta Sırp ordusunun kazandığını söyledikleri, o dönemdeki kurallara göre savaş alanından ilk çekilen ordu mağlup edilen ordu olarak sayıldığı ve savaş alanından ilk çekilen ordunun Osmanlı ordusu olduğu ve savaşın sonra Bosna Kralı Tvrtko’nun savaşın sonucunu kendi zaferi olarak ilan ettiği anlatırlar. Sırpların Kosova Savaşı’nı muharebe alanında kaybettikleri denmez. Savaşın uzun vadeli sonucu olarak Sırpların Kosova’da kaybettikleri hususunda iki gruptaki kitaplar da aynı görüşe sahiptir. Her ikisine göre de, Kosova Savaşı sadece Sırp tarafını etkiledi, Kosova Savaşı’ndan sonra Sırpların Osmanlılara karşı koyacağı bir güç kalmadı ve Sırbistan artık Osmanlı Devleti için kolay bir hedefti.

Kosova Savaşı ile Sırbistan’ın fethedilmesi arasındaki dönemi, beklendiği gibi, Sırp kitapları çok daha detaylı bir şekilde anlatırlar, ancak iki gruptaki kitapların bu konudaki yazdıklarını kıyaslandığında anlatımın hemen hemen aynı olduğu görülür. Burada fark

²²¹ I. Genç, V. Cazgır, Ş. Türedi, M. Çelik, C. Genç, **Ortaöğretim Tarih 10**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s.14.

edilmesi gereken tek husus, Sırp'ların Kosova Savaşı'ndan sonraki savaşlara Osmanlı tarafında katılmalarıdır. Sırp kitapları Çirmen ve Kosova savaşlarından sonra Stefan Lazarevic, Marko Mrnjavcevic gibi Sırp soylularının çoğunun “Osmanlı keleleri” olarak Osmanlıların yaptığı seferlerde onların yanında savaştığını detaylı bir şekilde anlatırlar. Sırp kuvvetleri Rovine Muharebesi, Niğbolu Muharebesi ve Ankara Muharebesi'nde Osmanlı çabalarına büyük bir katkıda bulunmuşlardı. Türk kitaplarında ise bu yardımın, hatta ittifak olarak adlandırabildiğimiz bu ilişkinin izlerini bulamıyoruz.

Sırbistan'ın nihai olarak fethedilmesi konusunda Türk kitapları durumu çok belirsiz bırakırlar; Sırbistan'ın nasıl fethedildiğine ait herhangi bir bilgi yoktur. Tarih konusunda da durum belli değildir; bazı yerlerde tarih olarak 1454, bazı yerlerde ise 1459 yılı geçer. Bu konuyu Sırp kitapları daha detaylı bir şekilde anlatırlar. Bu kitaplara göre, savunmasız Sırp Devleti'nin başkenti olan Semendire'nin savaş olmadan Osmanlıların ellerine geçmesiyle Sırp Devleti Osmanlı egemenliği altına girmişti. Sırp kitapları, Osmanlıların fethi sırasında yaptıkları imha, tecavüz, cinayet, kaçırma gibi zulümlere dikkat ekerler. Bu konuda Türk kitaplarında, beklendiği gibi, herhangi bir bilgi yoktur.

Bu noktada Osmanlıların Balkanlara gelmeleri konusunda en önemli farkı yakalarız. Türk kitapları Balkan uluslarının isteyerek Osmanlı Devleti egemenliğinin altına girdiklerini, Osmanlıları “kurtarıcı ve koruyucu” bir göçü olarak gördüklerini anlatırlar. nceki bölümlerde gördüğümüz gibi, Türk kitaplarında “Adil ve hoşgrl siyaset sayesinde fethedilen yerlerde yaşayan halk kısa sürede Osmanlı yönetimini kabul etmişti. Bunu gören Osmanlı'ya komşu yerlerde yaşayan halk da çoğu zaman herhangi bir direniş göstermeden

Osmanlı yönetimini benimsemişti”²²² veya “Anadolu’da, özellikle de Balkanlarda yaşayan Hristiyan halk, Osmanlı fetihlerini kurtarıcı ve koruyucu olarak karşılamışlardı”²²³ gibi ifadeler buluruz.

Sırp kitapları bu konuyu tam tersi bir şekilde anlatırlar. Türk kitaplarının ısrar ettiği “Osmanlı hoşgörüsüne” bir defa bile değinilmez; onun tersine, Osmanlıların yaptıkları “zulümlere” dikkat çekilir. Osmanlı akıncılarının devamlı bir şekilde Sırp topraklarına ayak basıp yaptıkları imha, cinayet, tecavüzler ile milleti rahatsız ettikleri anlatılır. Sırp imparator Duşan’ın Türklere karşı hissettiği rahatsızlıktan ve onlara karşı planladığı bir seferden de bahsedilir. Devam edersek, Sırpların Türk zulümlerinden Macaristan’a kaçtığını veya Sırp şehirlerinin fethedilmesi sırasında yaptıkları zulümlerden bahsedildiğini de ekleyebiliriz. Osmanlıların Balkanlara gelmelerinin doğası ve şartları konusunda iki gruptaki kitapların tamamen farklı bir görüşe sahip olduklarının altını çizmemiz gerekir.

Osmanlıların Balkanlara gelmelerinin sonuçları konusunda da durum aynıdır. Türk kitapları Osmanlıların Balkanlara gelmelerini Balkan ülkeleri ve ulusları için olumlu bir şey ve onların durumunu daha iyileştirecek bir unsur olarak değerlendirirler. Sırp kitapları bu konuda da tam tersi bir duruş gösterirler. Onlara göre, Osmanlılar gerici bir faktördü ve onların gelmeleri Sırp milletini ekonomik, kültürel, sosyal ve medeni anlamda ciddi bir şekilde geriletmişti. Sırp kitaplarında hatta Osmanlıların İstanbul ve Sırbistan fethi için “büyük felaket”²²⁴ ifadesi geçer.

²²² Yazarlar komisyon, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Öğrenci çalışma Kitabı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 43.

²²³ I. Genç, V. Cazgir, Ş. Türedi, M. Çelik, C. Genç, **Ortaöğretim Tarih 10**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 25.

²²⁴ Radoš Ljušić, **Istorija za treci razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera**, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008, s. 308.

Devşirme sistemi hususunda da büyük farklar buluruz. Türk kitapları açısından bu uygulama sadece Osmanlı ordusunu zenginleştiren bir uygulama olurken, Sırp kitapları devşirme uygulamasını büyük bir zulüm olarak tanıtır. Müslüman Osmanlıların Sırp annelerinin ellerinden çocuklarını zorla kaçırıp Anadolu'ya getirmeleri ve zorlu bir şekilde İslam'a çevirip memleketlerine kendi ebeveynlerini ve kültürünü tanımayan Osmanlı yeniçeri askeri olarak göndermelerini içeren ve “kan vergisi” olarak bilinen bu uygulamaya Sırp kitaplarında büyük bir önem verilir. Bu aslında Osmanlıların tarih boyunca Sırlara karşı yaptıkları en kötü zulümlerden biri olarak anlatılır. Ayrıca, Türk kitapları Osmanlıların Balkanlarda uyguladıkları imar ve iskân politikasından bahsederken Sırp kitapları bu politikaları ve onların kapsamında Sırbistan'a Anadolu'dan gelen çok sayıda Türk'e hiç değinmez.

Son olarak, bir kez daha ilginç bir ayrıntının altının çizilmesi yerinde olacaktır:

Sırp kitapları Karadağ ve Bosna'yı Sırp toprakları olarak ve üzerinde yaşayan nüfusu ise Sırlar olarak sayarlar. Türk kitapları bu toprakları kendilerine ait ve Sırbistan'dan tamamen farklı varlıklar olarak tanıtır. Sırp kitaplarında, Sırbistan'ın Osmanlı İmparatorluğunun egemenliğinin altına girmesinden bahsedilirken, Sırp toprakları olarak Bosna'nın ve Karadağ'ın fethedilmesinden de bahsedilir.

3.3. Sırların Osmanlı İmparatorluğu İçindeki Durumu

Sırp Devleti'nin fethedilmesiyle Sırbistan ve onun toprakları üzerinde yaşayan nüfus Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası haline gelmişti. Sırlar, Osmanlı Devleti'nin bir parçası olarak diğer Osmanlı İmparatorluğu içindeki Hristiyan toplulukların kaderini

paylaşmaya başlamışlar. Osmanlı Devleti'nin idaresinden bahsederken, her iki gruptaki kitaplar onun merkeziyetçi bir devlet olduğunu, Osmanlı padişahının mutlak güce sahip olduğunu ve Osmanlı toprakları üzerinde yaşayanların padişahın egemenliğinde olduğunu anlatırlar.

Azınlıkların ve bu kapsamda Sırp'ların hakları ve bulundukları durum hakkında iki taraftaki kitaplarda çok ciddi farklılıklara rastlarız. Aslında, iki taraftaki kitapları kıyasladığımızda aralarındaki en büyük farkı bu konuda görürüz. Osmanlı İmparatorluğu'nun azınlıklarının durumu anlatılırken, Türk kitapları ilk olarak Osmanlı Devleti'nin onlara karşı uyguladığı “hoşgörü ilkesi” hususunda ısrar ederler. “Hoşgörü ilkesi” Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren²²⁵ uyguladığı temel siyasi ilke olarak gösterilir. “(Osmanlı İmparatorluğu) Hoşgörü ve adaleti yönetiminin temel esası olarak belirlemişti. Halk arasında dil, din, kültür ve değerleri ne olursa olsun ayırım yapmadı”²²⁶. Hem Osmanlı hükümdarları hem sıradan Türkler Hristiyanlara hoşgörülü bir şekilde davranmışlardı. Sırp kitapları ise bu politikayı tamamen farklı bir şekilde gösterirler. Onlara göre, hoşgörü ilkesi “sadece onların (Hristiyanların) kontrol edilmesine ve (devlet içindeki) barışı korumasını amaçlayan siyasi bir araçtı. En önemli amacı Osmanlı imparatorluğu'nun ve İslam'ın genişletilmesiydi”²²⁷.

Türk kitaplarına göre, uygulanan hoşgörü politikası sayesinde azınlıklar Türkler ile dostluk ve mutluluk içinde yaşadılar. Bu konu hakkında “Türklerle Osmanlı idaresinde yaşayan diğer milletler birbirleri ile dostluk içinde yaşarlardı. Dini bayramlarda Türkler,

²²⁵ Yazarlar komisyon, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Öğrenci çalışma Kitabı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 42.

²²⁶ *ibid.*, s. 76.

²²⁷ Smilja Marjanović-Dušančić, Marko Šujica, **Istorija za 2. razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera**, Zavod za udžbenike, Beograd, 2010, s. 241.

Hristiyan komşularına çiçekler verirlerdi. Hristiyanlar da kendi dini bayramlarında Türklere yiyecekler sunarlardı”²²⁸ gibi ifadeleri bulabiliriz.

Sırp kitaplarında ise Sırlar ile Türkler arasındaki ilişkiler tam tersi şekilde anlatılır: iki toplum arasındaki ilişkiler hiç iyi değildi ve dostluk olarak değerlendirilemez. Türkler kendi üstünlüğünde ısrar eden ayrıcalıklı bir sınıf olarak gösterilmişlerdi. Sırlar ikinci sınıf vatandaşlardı ve Türkler ile Sırlar arasında büyük bir sosyal aralık vardı. Sırlar ile Türkler arasındaki ilişkiler konusunda, örneğin, bir Türk caddeden geçerken caddeden çıkıncaya kadar Sırların saygı göstermesi gerektiği, bir Türkün caddede kafasına göre herhangi bir Sırp alıp kendi işlerle çalıştırabildiği ve görev verebildiği anlatılır. Bazen, “bu zamanlardaki atalarımız; Türkler, açlık, veba, ölüm ve doğal afetlerden ötürü sürekli korku ve güvensizlik hissedilerdi. Bu felaketler hayatlarını tehdit ederlerdi”²²⁹ gibi bazı ifadeler çok sert olurlar, ancak Sırp kitaplarının Türkleri veba ve ölüm ile aynı düzeyde göstermesi ve onları Sırların hayatlarına yönelik tehlike ve felaket olarak tanıtmayı burada göstermek istediğimiz farkı iyi bir şekilde vurgular.

Bu konuya daha derin ve detaylı bir şekilde bakarsak, Türk kitapları farklı milletlerin Osmanlı İmparatorluğu’nda refah içinde yaşadıklarını anlatırken, Sırp kitaplarında Türklere her değinildiğinde onlardan olumsuz bir şekilde bahsedildiğini göreceğiz. Osmanlıların yaptıkları zulümlerden, “kan vergisi” olan devşirmeden, insanların Türklerden ve yaptıkları zulümlerden ötürü Macaristan’a kaçtığından ve büyük göçlerden, Türklere direniş olarak meydana getirilen çetelerden, kiliselerin ve manastırların etrafına Türk tehdidinden dolayı

²²⁸ Yazarlar komisyon, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 77.

²²⁹ Radoš Ljušić, **Istorija za treci razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera**, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008, s. 83.

kaleler gibi yüksek duvarlar inşa edildiğinden, Sırların hep Avusturya Macaristan tarafında Türklere karşı savaşmayı tercih ettiğinden bahsedilirken Türkleri olumlu bir şekilde gösterecek ifadelere rastlamıyoruz. “Balkan uluslarının bilincinde Türkler hakkında çok olumsuz bir algı kaldı”²³⁰.

Benzer bir farkı Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan farklı milletlerin eşit olup olmadığı konusunda buluruz. Türk kitapları farklı milletlerin eşit olduğundan ve ayırım yapılmadığından bahsederken, Sırp kitapları net bir şekilde gayrimüslimlerin resmi olarak devletin koruması altındayken gerçekte ikinci sınıf vatandaşlar durumunda olduğunu ve “Osmanlı İmparatorluğu’nda Hristiyanların ve onun özelinde de Sırlara karşı fark gözetildiği tartışılmazdır”²³¹ olduğunu vurgularlar.

Dini özgürlükler konusunda durum neredeyse aynıdır. Türk kitapları Osmanlı İmparatorluğundaki Hristiyanların durumunun iyi, hatta dini bir azınlık olarak diğer Avrupa ülkelerinin azınlıklarına göre daha iyi olduğunu anlatırlar. Osmanlı İmparatorluğundaki tüm milletler “kendi kültürlerini cemaat sistemi içinde yaşatma hakkına da sahip olmuşlardır”²³². Din, Türk kitaplarına göre, halka hiçbir zaman baskı aracı olarak kullanılmamıştı.

Diğer taraftan, Sırp kitaplarında bu konuda yine çok olumsuz ifadeler yer alırlar ve bu ifadelere bakarsak yukarıda belirtilen iddiaların hepsinin reddedildiğini görebileceğiz: Hristiyanlar olarak Sırların durumu kötüydü ve Sırlar ikinci sınıf vatandaşlardı. Diğer Avrupa ülkelerin azınlıklarına göre onların Osmanlı Devleti’ndeki durumunun daha iyi olması da söz konusu değildi; Osmanlı İmparatorluğu’nda ve Avusturya-Macaristan’da

²³⁰ *ibid.*, s. 311.

²³¹ *ibid.*, s. 83.

²³² M. Öztürk, M. Aksoy, H. Kızıltan, A. Sever, Y. Okur, M. Karaman,, **Ortaöğretim Tarih 11**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 30-31.

yaşayan Sırların durumları her kıyaslandığında, Avusturya-Macaristan'daki Sırların durumunun daha iyi olduğu vurgulanır.

Kendi cemaat içinde yaşama hakkı söz konusu olduğunda, 1557-1766 yılları arasındaki dönem haricinde, Sırların kilisesi ve dini bir örgütlenmesinin olmadığı vurgulanır. Osmanlılar Sırları Rum Ortodokslar olarak saymışlardı ve Sırp toprakları ve üzerinde yaşayan nüfusu Rum Ortodoks Kilisesi'ne eklemişlerdi. Bu yüzden, Sırlar kiliselerinde dini ritüelleri bilmedikleri Yunan dilinde duymak zorundaydılar. Osmanlı İmparatorluğu'nda Ortodoks Kilisesi'nin başı her zaman Yunan'dı. Kiliselerin yanında, Sırp okullarının açılması ve yürütülmesi işinden de Yunanlar sorumluydu. Yunanlar ancak sadece Sırp kiliselerinden ve okullardan alabileceği gelirlere bakarlarmış ve Sırp Kilisesi ve milleti onların umurunda değildi. Bu Osmanlı İmparatorluğu içindeki Sırp milletinin durumunu daha da kötüleştirdi.

Türk kitapları Osmanlı İmparatorluğu'nda dinin baskı aracı olarak kullanılmamasından bahsederken, Sırp kitapları Sırları kötü bir şekilde etkileyen en önemli etkenlerden birinin İslamlaştırma sürecinin olduğunu anlatırlar. İslamlaştırma, aslında, Müslüman olmayanların İslam'a çevrilmesidir, dolayısıyla dinin belli bir şekilde baskı aracı olarak kullanılması olarak değerlendirilebilir. Müslümanlar ayrıcalıklı bir sınıf olunca, gayrimüslimler ayrıcalıklar kazanmak, sosyal pozisyonlarını iyileştirmek, daha az vergi ödemek gibi amaçlarla İslam'a geçerlerdi. İslamlaştırma sürecinin ancak zorlu bir boyutunun da olduğunu hatırlatalım - Osmanlıların genç Hristiyanları alıp Anadolu'ya götürmesi ve orada İslam'a çevirmesini kapsayan devşirme uygulaması bunun bir örneğidir.

Ders kitaplarındaki anlatımlar açısından, büyük bir farkı da göçler konusunda buluruz. Sırp kitapları Sırların büyük göçlerinden bahsederken Türk kitapları buna hiç değinmezler. Türk kitaplarında Sırp milletinin Osmanlı İmparatorluğu'nda özgürlük ve mutluluk içinde

yaşadığı anlatılırken Sırp kitapları içinde bulundukları zor koşullardan dolayı ve Türk zulümlerinden kaçarak Sırp'ların Osmanlı İmparatorluğu'ndan Macaristan'a kitleler halinde göç ettiklerini anlatırlar. Bu süreç devamlı ve bazı zamanlarda en üst düzeyden organize edilmiş bir süreçti. Sonucunda, Türk kitapları Sırp milletinin Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olduğunu anlatırken Sırp kitapları, göçlerin sonucu olarak bir anda Osmanlı İmparatorluğu'na göre daha fazla Sırp'ın Macaristan'da yaşamaya başladığının altını çizerek – “19 yüzyılın ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Sırp topraklarında 956.893, Avusturya-Macaristan'da ise 1.000.000 Sırp yaşadı”²³³.

Avusturya-Macaristan'da ve Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Sırp'ların durumları her kıyaslandığında Avusturya-Macaristan'daki Sırp'ların durumunun daha iyi olduğu vurgulanır. Macaristan'a kaçan Sırp'lar Avusturya-Macaristan askerleri olarak genelde Osmanlılara karşı savaşmış; Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Sırp'lar da her savaşta Osmanlılara karşı onların tarafına geçerlerdi. Bu iddialar Sırp'ların Osmanlı İmparatorluğu'nda mutluluk ve memnuniyet içinde yaşadığını anlatan Türk kitaplarının iddialarından çok farklıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Sırp'ların olumsuz durumu, Sırp kitaplarına göre, hiçbir zaman iyileştirilmedi. Her iki gruptaki kitaplar Tanzimat Fermanı ve Kanunu Esasi'yi anlatır, ancak etkilerinin değerlendirilmesinde temel farklılıklar vardır. Türk kitapları Tanzimat Fermanı'nın Hristiyanların durumunu iyileştiren, Hristiyanlara önemli haklar veren ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyanları Müslümanlarla eşit yapan en önemli

²³³ Suzana Rajić, Kosta Nikolić, Nebojša Jovanović, *İstorija za 8. razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2010, s. 62.

belge olarak tanıtırlar. Tanzimat Fermanı'na birincil bir önem verilir ve etkilerinin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyanların durumunu kökten değiştirdiğinde ısrar edilir.

Sırp kitaplarında da Tanzimat Fermanı'na değinilir ancak bu gelişmeye Türk kitaplarındaki kadar fazla önem verilmez. Tanzimat Fermanı Hristiyanların durumunu başarısız bir şekilde iyileştirmeye çalışan bir belge olarak geçer. Tanzimat Fermanı anlatılırken Osmanlılar istediği için değil, yabancı devletlerin baskısı altında getirildiğini ve masonlar tarafından tasarlandığını ve uygulamaya çalışıldığını vurgulanır. Tanzimat Fermanı'nın amacı gayrimüslimleri Müslümanlarla eşit kılmak olduğu için şer'i hukuka uygun değildi ve ondan dolayı hiçbir zaman uygulanmadı; "Türk İmparatorluğu haksız olan kendi vatandaşları arasındaki dini ayrımcılıktan sonuna kadar hasta olmuştu"²³⁴. "Osmanlı İmparatorluğu kendi içinde yaşayan diğer milletlerin özelliklerine müsamaha etmedi. (...) Dolayısıyla, azınlıkların milliyetçilikleri büyüdü ve sık sık isyanlar meydana gelirlerdi"²³⁵.

Benzer bir durumu Kanun-u Esasi konusunda da görebiliriz. Türk kitapları bu belgenin Hristiyanlara verdiği hakları ve özgürlükleri vurgularken, Sırp kitapları dış baskı altında getirildiğini, etkisiz ve çok kısa süreyle geçerli olduğunu belirtirler. Sonuçta, "Avrupalı anayasa düzeninin bir yıl bile dayanmadığı Türkiye gibi tutucu, Müslüman bir ülkenin tüm reform girişimleri, Hristiyan vatandaşlarına daha iyi ve adil yaşam sunma arzusunu yerine getiremediler"²³⁶. Burada bir kez daha ilginç bir noktanın altı çizilmelidir: Kanun-u Esasi'ye değinilirken Sırp kitapları onu, çok yanlış bir biçimde, "Türk tarihindeki ilk ve son

²³⁴ Radoš Ljušić, *Istorija za treci razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008, s. 186.

²³⁵ Suzana Rajić, Kosta Nikolić, Nebojša Jovanović, *Istorija za 8. razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2010, s. 23.

²³⁶ Radoš Ljušić, *Istorija za treci razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2008, s. 188.

anayasa”²³⁷ olarak tanıtırlar. Üzerinde düşünürsek bu yargıdan bugünkü Türkiye’nin anayasasının olmadığı anlamına geldiğini anlayabiliriz.

Türk kitapları bu iki belgenin büyük ve köklü değişikliklere neden olduğunu anlatırlar. Hatta bu değişikliklerden dolayı Osmanlı İmparatorluğu’nun o dönemdeki diğer Avrupa ülkelerine göre azınlıklar konusunda daha ileri ve “çağdaşları arasında en önde gelen devlet”²³⁸ olduğuna sürekli değinilir. Sırp kitapları ise, Osmanlı İmparatorluğu’nu çağdaş Avrupalı ülkelerle, özellikle Avusturya-Macaristan’la her kıyasladığında azınlıkların durumunun öbür ülkelerde daha iyi olduğunu öne sürerler.

Aslında, bu kıyaslama konusuna daha geniş bakarsak bir kez daha büyük bir fark buluruz. Türk kitaplarında Osmanlı İmparatorluğu önemli, özel bir kültüre sahip, Avrupalı bir devlet olarak tanıtılır. Hoşgörülü Osmanlı Devleti diğer Avrupa ülkeleriyle yapılan her kıyaslamada üstün gelen devlet olarak öne çıkar. Bunun birkaç örneği olarak Yahudilerin hayatlarının tehlike altında olduğu ülke olan İspanya’dan hoşgörülü Osmanlı İmparatorluğu’na kaçıp barındıklarını, Avrupa kanlı savaşlarda boğulduğunda Osmanlı İmparatorluğu’nun azınlıklara verdiği büyük özgürlüklerden dolayı barış ve refah içinde yaşadığını ve savaşın bu nedenle Osmanlı Devleti’nde asla kan dökemediğinin anlatılması, Tanzimat’tan ve Kanun-u Esasi’nin getirilmesinden sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun tek tek olarak Rusya, Fransa, Avusturya ve İngiltere ile kıyaslanarak Osmanlı Devleti’nin daha özgür ve hoşgörülü olduğunun gösterilmesi değinebiliriz.

Diğer taraftan, Sırp kitapları Osmanlı İmparatorluğu’nu geri kalan, medenileşmemiş ve Asyalı bir devlet olarak tanıtırlar. “Devlet organizasyonu, sosyal ve ekonomik ilişkileri,

²³⁷ *Idem*.

²³⁸ I. Genç, V. Cazgir, Ş. Türedi, M. Çelik, C. Genç, **Ortaöğretim Tarih 10**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 182.

kültür ve yaşam tarzı açısından Osmanlı İmparatorluğu Avrupa devletlerinden aşırı bir şekilde farklıydı. Avrupalı toplumlar ve devletler için ‘Batı’ terimi kullanılırken, İslamcı Osmanlı İmparatorluğu’nun eşanlamlısı ‘*Orient*’ idi”²³⁹, “*Orient*, medeni dünyada çok kötü bir çağrışıma sahipti”²⁴⁰, “Avrupa, Doğu Avrupa’yı Asyalılar ve Afrikalılar gibi Avrupa dışı topluluklar olarak sayardı; ona yarı-medenileşmiş, yarı-barbar bölge olarak bakardı”²⁴¹, “Avrupalılar Balkanlılara, üzerinde Osmanlı egemenliğinin silinmez, utanç verici bir izi kalan barbarlar ve külhanbeyiler olarak bakardı”²⁴² gibi ifadelerde bunu açıkça görebiliriz.

Sırp kitaplarında Sırbistan üzerindeki Osmanlı egemenliğinin sonuçları da hoşgörölü ve özgür Osmanlı İmparatorluğu’ndan bahseden Türk kitapların aksine tamamen olumsuz bir şekilde anlatılır: “Balkan ülkeleri ve toplumları Avrupa’daki gelişim akımlarının dışında kaldı; onların gelişmesi Osmanlı fetihleriyle kesilmişti”²⁴³. Bunlara göre, yüzyıllarca süren Osmanlı egemenliği ve ilkel Osmanlı Devleti Sırp milletinin ve devletinin gelişmesine engel oldu. Osmanlı Devleti içindeki zor koşullardan dolayı Sırp milletinin en zengin, medenileşmiş ve gelişmiş bölümü Avusturya-Macaristan’daki Sırlar oldular. Sırp asilzadelüğünün yok edilmesi, kadınların toplumsal hayattan çekilip evlerine kapatılması, Sırp nüfusunun tasfiye edilmesi ve İslamlaştırılması, toplumun temelini köylü olması, toplumun bir bölümünün İslam’a geçmesiyle Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında ortaya çıkan ayrılık ve toplumun bölünmesi, Arnavutların güney Sırbistan’ı etnik temizliğe tabi tutması ve Sırlara o toprakları terk ettirmesi, büyük oranda demografik olarak gerilemesi, kültürel,

²³⁹ Radoš Ljušić, *Istorija za treci razred gimnazije opšteg i društveno-jezičkog smera*, Zavod za udžbenike, Belgrad, 2008, s. 64.

²⁴⁰ Suzana Rajić, Kosta Nikolić, Nebojša Jovanović, *Istorija za 8. razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike, Belgrad, 2010, s. 34.

²⁴¹ *Ibid.*, s. 23.

²⁴² *Idem.*

²⁴³ Dušan Bataković, *Istorija za sedmi razred osnovne škole*, Zavod za udžbenike, Belgrad, 2009, s. 11.

sanatsal, ekonomik ve teknolojik gelişmesinin kesilmesi gibi olumsuz gelişmeler Osmanlıların Sırbistan üzerindeki egemenliğinin sonuçlarının örneklerinin sadece bazılarıdır.

3.4. Sırp İsyanı ve Bağımsızlık

İsyanın çıkmasının nedenlerini iki taraftaki kitaplar da çok benzer bir şekilde anlatırlar. Türk kitapları Sırp isyanının en önemli nedeni olarak Osmanlı İmparatorluğu'nu zayıflatmaya çalışan Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı politikaları, özellikle Rus dış politikası ve kendi amaçlarına göre uyguladığı Panislavizm politikasını ön plana çıkarırlar. Panislavizm politikasıyla Rusya, Balkanlarda kendi nüfuzunu arttırmak ve İstanbul'a ve sıcak denizlere yaklaşmak amacıyla Balkan Hristiyanlarını hep Osmanlılara karşı kışkırtırlarmış. Bu etki altında Balkanlar'daki Hristiyanlar isyanlar çıkartmışlardı. Bunun yanında, Fransız Devrimi ve onun yaydığı fikirlerin Sırp lar arasında yayılması, Sırbistan'ın coğrafi konumundan dolayı tarih boyunca savaş alanı olması ve yerel yeniçerilerin nüfusa kötü davranmaları isyanın nedenleri olarak sayılır. Bunlara bakıldığında, Türk kitaplarına göre Sırp isyanının birincil nedenleri dışardan gelen etkiler, Osmanlı Devleti'nin neden olmadığı coğrafi faktörler ve merkezin kontrolü altında olmayan askerlerin davranışları olduğu görülür. Dolayısıyla, Sırp ların Osmanlı Devleti'nden genel bir memnuniyetsizliği söz konusu değildir.

Sırp kitapları Türk kitapları gibi Fransız Devrimi ve onun yarattığı fikirlerin Sırp ların arasında yayılmasını, Rusya'nın Sırp lara her zamanki desteğini ve en önemlisi yerel yeniçerilerin (dahilerin) halka kötü davranmalarını anlatırlar. Yerel yeniçerilerin halka kötü

davranmaları aslında isyanın temel nedenidir ve isyan başlangıcında Osmanlı Devleti'ne karşı değil, yerel yeniçerilere karşı ortaya çıkmıştı. Bu noktada Osmanlı Padişahı bile isyancıların tarafında yer almıştı. Ortaya çıkan isyan daha sonra bağımsızlık mücadelesi niteliğini kazanmıştı.

Yine, bir noktanın vurgulanması gerekir: Sırp kitapları sürekli olarak, Osmanlıların zulümlerinden, Osmanlı egemenliğinin Sırbistan'ın gelişmesine engel olmasından ve Sırpların Türklerden ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan duyduğu aşırı memnuniyetsizlikten bahsederler. Bu nedenlerden dolayı Sırpların hep kendi devletlerini kurtarıp yeniden kurmak istedikleri anlatılır. İsyanı doğrudan neden olan faktör yerel yeniçerilerin halka kötü davranmaları olmasına rağmen, Sırpların Osmanlı Devleti'nden memnuniyetsiz oldukları ve ondan dolayı bağımsızlık istedikleri Sırp kitaplarının bu konuda gönderdikleri ana mesajdır.

İsyanın gelişim süreci konusunda, Türk kitapları detaylı olmayan bir şekilde isyanın Kara Yorgi tarafından başlatıldığını ve bağımsızlığın kazanmasına kadar sürdüğünü belirterek, Osmanlı İmparatorluğu'nda çıkan ilk isyan olduğunu vurgularlar. Sırp kitapları ise doğal olarak bu süreci çok daha detaylı bir şekilde anlatırlar.

İki taraftaki kitaplar arasında bazı ufak farklılıklar mevcuttur: Örneğin, Türk kitapları Sırlara Bükreş Antlaşması'yla bazı ayrıcalıklar ve özgürlükler verildiğinden bahsederken Sırp kitapları Sırpların savaşa devam etmek istedikleri için Bükreş Antlaşması'nı reddettiklerini anlatırlar, yani bu antlaşmadan kaynaklanan özgürlükler ve ayrıcalıklar söz konusu değildir. Türk kitapları Sırpların 1829 yılındaki Edirne Antlaşması'yla özerkliğini kazandığından bahsederken Sırp kitaplarında Edirne'de Rusların Osmanlıları Sırpların durumunu iyileştirmesine zorladığı, Osmanlıların ancak Sırlara özerkliği 1830 yılında ilan edilen fermanla verdiği anlatılır. Sırp kitaplarında, geçen bölümlerde de değindiğimiz gibi

Sırp­ların, sa­de­ce Sırbis­tan de­ğil, Bos­na ve Ka­ra­dağ’ı da Sırp to­prak­ları olar­ak sayar­ak bu to­prak­ları da kur­tarıp ye­ni Sırp De­vle­ti’ne ek­le­mek istedik­leri an­la­tılır. Bu as­lında Sırp dış po­litika­sı pro­gramı­nın res­mi bir ama­cıydı. Türk ki­ta­pların­da Bos­na’nın ve Ka­ra­dağ’ın Sırp to­prak­ları ol­du­ğu söy­len­mez ve bu co­ğra­fi var­lık­ların her birisine ken­dine öz­gü olar­ak ba­kılır.

Sırbis­tan’a ba­ğımsızlık ge­ti­ren 1877-1878 Os­manlı Rus sa­va­şı konusun­da da öne­mli bir fark bu­luruz: Türk ki­ta­plar­ı Rus­ların Sırp­ları ve Ka­ra­dağlı­ları sa­va­şa gir­meye kış­kırt­mış ve silah­lan­dır­mış an­la­tılır. Bu id­dia za­ten Türk ki­ta­pların­ın ısrar et­ti­ği Rusya’nın İs­tan­bul’a ve sıcak de­niz­lere çı­kmak ama­cıyla Os­manlı De­vle­ti’ni za­yıf­lat­mak için uy­gu­ladığı Pan­sla­vizm po­litika­sı hikâyesinin doğ­rultusundadır. Sırp ki­ta­plar­ı an­cak duru­mu tersi bir şekil­de an­la­tılır ve Sırp­ları Rusya’nın ken­di ama­ç­larına göre kul­lan­dığı bir oy­uncak olar­ak ta­ni­tmazlar. Sırp ki­ta­pların­da, Rusya’nın res­mi olar­ak Sırp­lardan sa­va­şa gir­memeleri ve tarafsız ol­ma­larını rica et­ti­ği an­cak Sırbis­tan’ın, halk istedi­ği için sa­va­şa gir­diği an­la­tılır.

Sırp ki­ta­pların­da ba­ğımsızlığın ka­zanılmasın­dan he­men son­ra Sırbis­tan’dan Türk mirasın­ın çıkartılması sü­recinin baş­latıldığını ö­ğ­reniriz. Bu­gü­ne ka­dar Os­manlı İm­pa­ra­to­r­lu­ğu ve Türk­ler­den ge­riye Sırp­lar arası­nda olu­msuz bir algı kal­dı­ğı da ha­ti­r­la­tılır.

Son olar­ak be­lir­tilmesi ge­re­ken öne­mli bir husus da şudur: Birinci Dün­ya Sa­va­şı ön­cesi dö­nem­den ba­hsederken Türk ki­ta­plar­ı “Os­manlı İm­pa­ra­to­r­lu­ğu” terimi kul­lanırken Sırp ki­ta­plar­ı “Türk İm­pa­ra­to­r­lu­ğu” ve “Türkiye” terimlerini kul­lanırlar. Os­manlı İm­pa­ra­to­r­lu­ğu’yla Sırp­ların ve di­ğer mil­let­lerin bir­lik­te ya­şadığı ortak bir ül­ke ka­stedilir. Türkiye ve Türk İm­pa­ra­to­r­lu­ğu derken sanki o de­vle­tin, içinde ya­şayan tüm mil­let­lerinin de­ğil, sa­de­ce Türk­lerin ol­du­ğu ve Türk­lerin ayrıcalıklı ve de­vle­ti ken­di çıkarlarına göre yö­ne­ten bir mil­let ol­du­ğu vur­gu­lan­mak istendi. Türk ki­ta­plar­ı daha kapsayıcı olan “Os­manlı

İmparatorluğu” terimini kullanırken Sırp kitaplarının, Sırpların onun parçası olarak hissetmediklerini ve olmak istemediklerini gösteren “Türkiye” ve “Türk İmparatorluğu” terimini kullanması ilginç bir nokta olarak karşımıza çıkar.

3.5. Balkan Savaşları

Balkan savaşları konusunda Sırbistan’ın bağımsızlığı konusundakilere benzer farklılıklarla karşılaşmayız. Bu konuda da iki gruptaki kitapların en önemli farkı; Sırbistan’ın kendi iradesine sahip ve kendi istediklerine göre hareket eden bir devlet mi yoksa sadece Rusya’nın elinde ve onun çıkarlarına göre ve istediği zaman kullanacağı bir alet mi olduğudur.

Türk kitapları Birinci Balkan Savaşı’nın nedeni olarak, Rusya’nın Balkan ülkelerini kışkırtmasını ve Balkan ülkelerinde uyandırdığı yayılmacı politikaları gösterirler. Diğer taraftan, Sırp kitapları Birinci Balkan Savaşı’nın nedeni olarak, yeni Sırp Devleti’nin fethinden önceki Sırp Devleti’nin ve Sırpların hala yaşadıkları tüm topraklarını kapsamadığını ve bu topraklarının yeni Sırp Devleti’ne eklenip Sırp Devleti’nin tarihi bütünleşme sürecini bitirmek istemesini gösterirler. Rusya’nın Balkan İttifakı’nın koruyucusu olduğuna değinilir ancak Rusya’nın etkisi küçültülür ve Sırbistan’ın kendi çıkarlarına göre hareket ettiği ve istediği için savaşa girdiğinde ısrar edilir.

Buna daha geniş olarak bakarsak, Sırp kitapları Sırbistan’ın Balkan İttifakı’nın koruyucusu ve önderi olduğunu vurgularlar. İttifakın kurulmasına doğru ilk inisiyatifin Sırbistan’dan gelmesi, Balkan İttifakı ordusunun %60’ının Sırp ordusu olması gibi hususlarla Sırbistan’ın bu ittifakta en büyük rol oynadığı vurgulanmak istenir. Bunların aksine, Türk

kitaplarında Sırbistan'ın bu savaştaki önemli bir rolü söz konusu değildir; savaşın başlamasından bahsederken sadece savaşın Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne saldırmasıyla başladığına değinilir.

Birinci Balkan Savaşı konusunda bir kez daha ilginç bir nokta buluruz: Türk kitapları Balkan Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin yürüttüğü Trablusgarp Savaşı sırasında çıktığını ve Osmanlı Devleti'nin, Balkan Savaşı'nı daha önemli sayarak ve ona odaklanabilmek için Trablusgarp Savaşı'ndan çok olumsuz koşullar altında çekildiğini anlatırlar. Dolayısıyla, Balkan Savaşları yüzünden Osmanlı İmparatorluğu hem on iki adayı hem de Afrika'daki son topraklarını kaybetmiş olur. Balkan Savaşları'nın Osmanlı Devleti üzerindeki bu dolaylı ancak önemli etkisini Sırp kitapları tamamen gözden kaçırmışlar.

İkinci Balkan Savaşı'nın nedenlerini anlatırken her taraftaki kitaplar da kendi devletlerine odaklı bir görüş öne sürerler. Türk kitapları için neden, Birinci Balkan Savaşının sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'dan çekilmesiyle ortaya çıkan siyasi ve otorite boşluğudur; Sırp kitapları için ise neden toprak hakkındaki tartışmalar ve Sırbistan'ın gerektiğinden daha az toprak kazanmasıdır. İkinci Balkan Savaşı'nın nasıl başladığına dair olarak da iki gruptaki kitaplar farklı bilgiler sunarlar. Türk kitaplarında İkinci Balkan Savaşı'nın Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'ın Bulgaristan'a saldırılarıyla başladığı yazılırken, Sırp kitapları tam tersi bir şekilde savaşın Bulgaristan'ın Sırbistan'a savaş ilan etmeden saldırmasıyla başladığını anlatırlar. Görüldüğü gibi, savaş kimin başlattığı konusunda iki taraftaki kitaplarda köklü farklılıklar buluruz.

İkinci Balkan Savaşı'ndan sonra, Osmanlı İmparatorluğu ile Sırbistan arasında Sırbistan'daki Türkleri koruma altına alacak bir anlaşmanın imzalandığını Türk kitaplarından öğreniriz. Sırp kitapları bu anlaşmaya değinmezler.

3.6. 20 Yüzyıl

Balkan Savaşları'yla Sırbistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin yoğun dönemi biter. Balkan savaşlarından sonra, 20. ve 21. yüzyılda Sırbistan (20. yüzyılın çoğu boyunca Yugoslavya) ve Osmanlı İmparatorluğu (sonra Türkiye Cumhuriyeti) ortak sınırı olmayan iki bağımsız devlet olarak ilişkiler yürütürler. Tabii, bu yeni koşullarda iki devlet arasındaki ilişkiler eskisi kadar yoğun değildir ve bu tarih kitaplarına da yansıtılmıştı.

Sırbistan'ın Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasındaki rolü konusunda iki taraftaki kitaplar birbirlerine uyarlar. Sırbistan'ın savaşa neden olmasının aksine Saraybosna'daki suikastın sadece savaşın bahanesi olduğu ve asıl nedenin büyük Avrupa güçlerinin arasındaki rekabet olduğu anlatılır.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra, Sırp kaynaklarına göre, Hırvatlar, Bosnalılar, Slovenler ve Karadağlılar kendi istekleriyle Sırplarla beraber bir güney Slav devleti kurmaya karar verirler. Böylece, yeni bir devlet olan Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı kurulmuş olur. Bu devlet 1929 yılında ismini değiştirir ve devletin yeni ismi Yugoslavya Krallığı oluyor. Türk kitapları ise bu hikâyeyi başka bir şekilde anlatırlar. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra “Sırbistan (yeni adıyla Yugoslavya), Romanya, Yunanistan, İtalya, Fransa (Alsace-Lorraine'yi alarak) ve Danimarka gibi devletler genişledi ya da güç kazandı”²⁴⁴. Yani, Yugoslavya'nın tam olarak yeni bir ülke değil, Sırbistan'ın bir devamı olduğu anlatılır. Yeni Sırp Devleti olan Yugoslavya'ya Bosna-Hersek, Hırvatistan ve bazı diğer yerler “verilmişti”²⁴⁵. Buradan bu bölgelerin kendi nüfusları istediği için değil, büyük Avrupa

²⁴⁴ M. Aksoy, A. Sever, E. Aydın, M. Öztürk, H. Kızıltan, Y. Okur, **Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015, s. 5.

²⁴⁵ *ibid.*, s. 6.

güçleri tarafından Yugoslavya'ya “verildiğini” öğreniriz. Bu fark iki taraftaki kitaplarda bundan sonraki tarihsel gelişmeler ve ortaya çıkma nedenleri konusunda iki farklı bakış açısına neden olacaktır. Bu konuya değinmişken bir kez daha küçük bir farkı ifade edelim; Sırp kitapları Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nın kurulmasından ve bu devletin isminin daha sonra Yugoslavya olarak değiştirilmesinden bahsederken, Türk kitapları Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan güney Slav devletini doğrudan Yugoslavya olarak adlandırırlar.

Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki dönem anlatılırken Türk kitaplarının en önemli konusu doğal olarak Kurtuluş Savaşı, Atatürk devrimi, Lozan Antlaşması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşudur. İlginçtir ki, Sırp kitaplarında bunların hiç birisine değinilmez; sanki Türkiye'de önemli hiçbir şey olmamıştı. Sırp kitaplarında sadece Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı'nı kaybettiği ve Sevr Antlaşması'nı imzaladığı anlatılır; hikâye burada devam etmeden biter. Atatürk, cumhuriyetin kuruluşu ve Lozan Antlaşması bir kelime olarak bile geçmez.

Türk kitaplarından yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk'ün “yurtta barış, dünyada barış” parolasını takip ederek Balkan bölgesinde barış ve istikrarı sağlamak amacıyla farklı girişimlerde bulunduğunu öğreniriz. 1925 yılında Türkiye ile Yugoslavya arasında ikili dostluk antlaşması imzalanmıştı, 1926'te Türkiye yeni bölgesel bir antlaşmanın imzalanması girişiminde buluyor ancak bu girişim başarıyla sonuçlanmamıştı, 1933'te Türkiye ile Yugoslavya arasında Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması imzalanmıştı ve sonunda, 1934'te tarafları Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya olan Balkan Pakti kurulmuştu.

Sırp kitapları ise tüm bu girişimleri kaçıırırlar. Bunlardan sadece 1934 yılında kurulan Balkan Pakti'na değinilir, ancak burada da büyük bir fark görülür. Sırp kitaplarında 1934'teki

Balkan Paktı'na üç defa değinilir; bu üç defanın ikisinde Balkan Paktı'nın tarafları olarak Yugoslavya, Romanya, Yunanistan ve Bulgaristan sayılır. Buna göre, Türkiye Balkan Paktı'nın tarafı değildir. Sadece bir yerde Yugoslavya'nın tarafı bu olduğu Pakt'ta Türkiye'nin (Bulgaristan'ın yerine) de taraf olduğu anlatılır. Üstelik Balkan Paktı'nın Yugoslavya Kralı Aleksandar'ın girişiminde kurulduğu vurgulanır.

İkinci Dünya Savaşı konusunda ise Türk kitapları Yugoslavya'da ve Arnavutluk'ta direniş hareketlerinin savaş başlar başlamaz işgalcilere karşı direniş göstermeye başladıklarını ve savaşın sonunda SSCB'nin yardımını almadan tek başlarına ülkelerini kurtardıkları anlatılır. Bundan dolayı, Türk kitaplarına göre, savaş sonrasında SSCB'nin nüfuzu Yugoslavya ve Arnavutluk'ta o kadar güçlü değildi. İlginç şekilde, Sırp kitapları ise Yugoslavya'yı o kadar da SSCB'den bağımsız olarak görmezler ve yukarıda belirttiğimiz her iki iddiayı reddederler. Söz konusu kitaplara göre; Yugoslavya'daki komünistler Yugoslavya'nın işgal edilmesi sırasında değil, Almanlarla iki yıl sonra, Almanya SSCB'yi saldırdığı anda Moskova'dan emir alarak mücadele etmeye başladılar. Buna göre, Yugoslavya'nın komünist hareketi SSCB'deki merkezin yönetimi altındaydı ve oradan emirler alırmış; mücadeleye kendi ülkesini kurtarmak için değil, Almanya'nın SSCB'ye karşı operasyonunu zayıflatmak için girmişlerdi. Savaşın sonunda SSCB'nin "kıızıl ordusunun" Yugoslavya'ya gelmesi Partizanların (Yugoslavya'nın komünist direniş hareketi) kazanmasında ve Almanların Yugoslavya'dan sınır dışı edilmesinde kritik bir rol oynamıştı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde Türkiye Cumhuriyeti ve Sosyalist Yugoslavya arasında çok da fazla ilişki olmadı. Ancak, her iki gruptaki kitaplar da 1953 yılında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nın imzalanmasıyla kurulan ve tarafları Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya olan Balkan Paktı'na özel bir önem verirler. Sırp kitapları

özellikle Türkiye ve Yunanistan NATO üyeleri olduğu için Balkan Paketi'yle NATO üyesi olmayan ve SSCB'le ilişkilerinin bozulmasından sonra tehlike altında bulunan Yugoslavya'nın dolaylı olarak NATO koruması altına girdiğini vurgularlar.

İnceleyeceğimiz diğer önemli bir konu ise, 1990'lardaki Yugoslavya iç savaşıdır. İlginçtir ki, kitapların büyüklüğüne ve olayın ilgili ülkeler için taşıdığı önemine göre bu konuya Türk kitaplarının beklenilenden daha fazla yer verilirken Sırp kitaplarının beklendiğinden daha az yer vermişlerdir.

Türk ders kitaplarına göre, savaşın çıkmasının nedeni dondurulmuş milliyetçiliklerinin ortaya çıkmasına neden olan büyük ekonomik buhrandır. Yugoslavya'nın ömür boyu başkanı Tito yönettiği devletin farklı uluslarının milliyetçiliklerini kontrol altında tuttu. Onun ölümüyle milliyetçilikler ortaya çıkmaya başladılar. Üstelik Tito'nun ölümünden sonra ortaya çıkan dünya ekonomik buhranı Yugoslavya'yı çok olumsuz biçimde etkilemişti. Milliyetçilikler konusunda, Türk kitapları Yugoslavya'daki tek bir ulusu suçlarlar. Slovenlerin ve Hırvatların daha gelişmiş olduklarından diğerlerini küçümsediklerini, Hırvatların İkinci Dünya Savaşı'nda Naziler tarafında savaştıklarını ve Sırlara karşı büyük suçlar işlediklerini, Sırların Boşnakları kışkandığını ve devlet kurumlarında diğer uluslara göre daha büyük oranda temsil edildiği gibi hususlara değinilir. Sırp kitapları da savaşın nedenleri olarak ekonomik buhranı ve ortaya çıkan milliyetçilikleri sayırlar; bu konuda iki gruptaki kitapların aynı fikirde olduğunu söyleyebiliriz.

Her iki taraftaki kitaplar da, Kosova'nın özerkliğinin kaldırılması durumunu savaşı tetikleyen diğer bir unsur olarak değerlendirirler. Türk kitaplarına göre, özerkliğinin kaldırılması Kosova'daki Arnavut nüfusunda büyük tepkiler yarattı. Bu karara karşı çıkan Arnavutlar hapis edilmişlerdi, işten çıkartılmışlardı; Sırbistan Kosova'nın Arnavut nüfusunu

baskı altında tutmuştu. Sırp kitapları durumu başka bir şekilde anlatırlar: Kosova'daki Arnavut nüfusu yerel Sırp nüfusunu aşırı bir şekilde bastırmaya başladı. Sırp lar öldürölürdü, kiliseler yıkılırdı, zölüm görölürdü. Bunun sonucu olarak Sırp lar Kosova'dan kaçımaya başladılar. Bu yıllarda Sırp nüfusu gittikçe düşer ve Arnavut nüfusu gittikçe artırır. Sırp ordusu, Kosova'da iç savaşı engellemek amacıyla sokaklara çıkmak zorunda kalmıştı.

Savaşın kendisi hakkında, iki taraftaki kitaplarda beklendiğı gibi önemli farklılıklar görölür. En önemli olanlardan biri, savaşın taraflarından biri ve en güçlü olanı Yugoslavya Milli Ordusu'nun (*JNA*) pozisyonudur. Türk kitaplarına göre, *JNA* Sırp ların kontrolü altındaydı ve Sırp lar onu kendi çıkarlarına göre kullandılar. Burada *JNA* işgalci ordusu olarak gösterilmişti. Sırp kitaplarında ise *JNA*'nın anayasal görevlerini yerine getirerek ayrılıkçı güçlere karşı kendi devletinin bütönlüğünü korumaya çalışması vurgulanır. Burada *JNA* ile Sırbistan arasında somut bir ilişki bulamıyoruz. Onlara göre, savaşa *JNA*'nın yanında gelen farklı özel milisler ve paralı askerler zulümler yapmışlardı.

Bosna Savaşı konusunda da durum aynıdır. Türk kitapları Sırbistan'ın Bosna-Hersek'i işgal ettiğini yazırlar. Sırp kitaplarına göre işgal söz konusu değildir. Bosna Savaşı iç savaştır; çünkü taraflar Bosnalı Müslümanlar, Bosnalı Hırvatlar ve Bosnalı Sırp lardı. Yani Sırbistan ordusunun sınırı geçerek Bosna'ya girmesi söz konusu değildir; savaştaki Sırp tarafı Bosnalı Sırp lardılar. Sırbistan'ın Bosna-Hersek'i işgal ettiğinde ısrar eden Türk kitapları, işgalin en büyük nedenlerinden biri olarak "büyük Sırbistan'ın" kurulması hedefini gösterirler.

Türk kitaplarının sadece Boşnaklara karşı yapılan zulümlere yer verdiği ve diğ er uluslara, onun çerçevesinde de Sırp lara karşı yapılan zulümlere hiç değ inmediğı göze çarpar. Sırp kitaplarında farklı milletlerin zulüm gördükleri kabul edilir ancak Sırp lara karşı işlenen suçlara en büyük önem verilir. Buna bağı lı olarak, Türk kitapları sadece Müslümanların

yaşadıkları Bosna ve Kosova'daki olayları anlatırlar. Hırvatistan'da ve Slovenya'da da savaşılmış ve önemli olaylar gerçekleşmesine rağmen, bunlar Türk kitaplarında bir kelime ile bile değinilmez.

Türk kitaplarına göre, savaşın bitmesinden sonra Türkiye, hassas Balkanlar bölgesinde barış, istikrar ve güvenliğinin sağlanmasına katkıda bulunmak amacıyla aktif bir rol oynamaya çalışmıştı. Bunun çerçevesinde Türkiye Bosna-Hersek'e gönderilen NATO ordusunda yer almıştı, NATO'nun 1999'te Yugoslavya'ya karşı düzenlediği hava harekâtında yer almıştı, Kosova'ya gönderilen NATO birimlerinde yer alır ve Kosova'yı bağımsızlığın ilan edilmesinden hemen sonra tanımıştı. Sırp kitapları, beklendiği gibi, bu konuda tamamen farklı bir bakış açısına sahiptir. NATO'nun ve dolayısıyla onun içinde bulunan Türkiye'nin özellikle Kosova savaşındaki rolü eleştirilir. 1999'daki hava harekâtları, NATO'nun Arnavut ayrılıkçılarına ve teröristlerine destek vermek amacıyla bağımsız bir devletin meşru polis ve ordusuna karşı düzenlendiği bir saldırı olarak değerlendirilir. Hava harekâtından sonra barışı korumak amacıyla Kosova'ya giren Türk askerlerinin de parçası olduğu NATO ordusunun Kosova'da olduğu sürece yüzlerce Sırp ve Arnavut olmayan kişileri öldürülmesi özellikle vurgulanır. Burada hatırlatalım ki, Sırp kitapları Kosova'nın bağımsızlığını kabul etmeyerek Kosova'yı Sırbistan'ın bir parçası olarak gösterirken Türk kitaplarında Kosova bağımsız bir devlet olarak gösterilir.

Son olarak Türk tarih kitaplarının neredeyse her birisinin son sayfasında bulunan "Türk dünyası haritasını" hatırlatalım. Hem Sırbistan'ın bağımsız olarak kabul etmediği ve kendi toprağının parçası olarak gördüğü Kosova'yı hem de Kosova dışındaki Sırp topraklarının güneyini "Türk dünyası" olarak göstermek, Sırp kitaplarıyla ve onların tarih anlatısıyla tamamen çelişki içindedir.

SONUÇ

Bu tezde Türk ve Sırp tarih kitaplarının iki devlet arasındaki ilişkiler konusunda kendi öğrencilerine neyi benimsettiği ve diğer ülke ve millet hakkında nasıl bir imaj yaratmaya çalıştığı gösterilmeye çalışılmıştı. Tezde de sıklıkla vurgulandığı gibi, Sırp ve Türk okul tarih kitapları ortak tarihi farklı bir şekilde anlatırlar. Bu farklılıklar özellikle önemli konularda daha derinleşir. Bir öğrenci, bir tarafın tarih kitaplarını okuyarak diğer ülkeye gidip tarih konusundaki bir tartışmaya girerse, o tartışma ciddi bir anlaşmazlıklarla sonuçlanacaktır. Anlaşmazlık, tartışmadaki tarafların kötü niyetinden değil, çocukken okulda okudukları farklı tarih anlatımlarını benimsemelerinden kaynaklanacaktır.

Türk ders kitaplarına göre Osmanlılar Balkanlara “kurtarıcı ve koruyucu” olarak gelmişlerdir; Balkan ulusları Osmanlıları kurtarıcı ve koruyucu olarak karşılamışlardır ve bağımsız Balkan devletleri Osmanlıları hızla benimsedikleri için isteyerek Osmanlı egemenliğinin altına girmişlerdir. Sırp kitapları ise Osmanlıların “saldırgan düşmanlar” olarak geldiklerini anlatırlar. Türkler Sırpı yüzyıllarca rahatsız edermişler, Sırp hükümdarlar Türklere karşı savaşmışlar. Türkler genel olarak Balkanlarda ve özel olarak Sırbistan’da yaşayan nüfusu öldürürlermiş, tecavüz ederlermiş, kaçırırlarmış, evleri, kiliseleri yıkarlarmış, halk Türklerden ötürü çevredeki ülkelere kaçırmış. Üstelik Sırp kitaplarında Türkleri büyük bir ölçütte şekillendiren bir unsur olarak alınan İslam dini “saldırgan” ve bütün dünyayı “zorla fethetmeyi” amaçlayan bir din olarak tanıtılır.

Türk ders kitapları Balkanların fethinden sonra Sırlar da dâhil olmak üzere tüm azınlıkların Osmanlı İmparatorluğu’nda mutluluk, serbestlik, refah ve Türklerle dostluk içinde yaşadıklarını anlatırlar. Azınlıklar din, dil, kültür vs. özgürlüğüne sahiptiler ve genel olarak durumları diğer Avrupa ülkelerindeki azınlıkların durumundan çok daha iyiydi. Sırp ders kitaplarına göre ise durum tam tersinedir. Sırlar sürekli bir şekilde rahatsız edilen, zulmedilen ikinci sınıf vatandaşlardır. İçinde yaşadıkları olumsuz koşullardan dolayı sürekli Osmanlı İmparatorluğu’ndan Macaristan’a kaçtılar ve her savaşta Osmanlılara karşı Macar tarafında savaşmışlar. Macaristan’daki Sırlar çok daha iyi koşullar içinde yaşadılar ve bundan dolayı Sırp milletinin en medenileşmiş ve zengin bir parçası oldular. İlkel Asyalı Türkler Sırbistan’ın ekonomik, kültürel vs. gelişmesini engellemiş ve Sırbistan’ı ilkelletirmişlerdir.

I. Dünya Savaşı’ndan hemen sonraki dönem, Türk tarihinin en önemli dönemlerinden biri ve bugünkü Türkiye’yi şekillendiren yılları içerir. Sırp kitaplarının bu dönem hakkında herhangi bir bilgi vermemesi çok çarpıcıdır. Gördüğümüz gibi, Türk kitapları Kurtuluş Savaşı’na, Atatürk devrimine, Lozan Antlaşması’na ve cumhuriyetin kuruluşuna büyük bir önem verirken, Sırp kitapları bunları bir kelimeyle bile değinmezler. I. Dünya Savaşı’ndan sonraki Türkiye’den bahsederken Sırp kitapları sadece Türkiye’nin savaşı kaybettiğini ve Sevr Antlaşması’nın imzalandığını anlatırlar. Böyle bir anlatım ciddi bir karışıklığı doğurur. Sevr Antlaşması’nı anlatıyorlarsa daha sonra onun yerine gelen Lozan Antlaşmasını da anlatmaları gerekirdi; derslerde Lozan yoksa Sevr’in de olmaması gerekir. Bu haliyle Sevr’i anlatıp Lozan’a değinmeyerek Sırp öğrenciler için Sevr ile bittiği izlenimini oluşturabileceklerdir.

Tez de altını çizmeye çalıştığımız gibi, Türk kitapları I. Dünya Savaşı önceki devleti “Osmanlı İmparatorluğu” ve savaş sonraki devleti ise “Türkiye Cumhuriyeti” olarak

adlandırırken ve iki devlet arasındaki farklılığı vurgularken Sırp kitapları savaştan önceki devlete “Türkiye” ve “Türk İmparatorluğu”, savaştan sonraki devlete yine “Türkiye” derler. Atatürk Kurtuluş Savaşı’yla, yaptığı devrimle ve cumhuriyeti kurmasıyla durumu kökten değiştirdi ama Atatürk, devrim ve cumhuriyet Sırp kitaplarında değinilmez. Sırp ders kitaplarına göre I. Dünya Savaşı’ndan önceki “Türkiye” ve savaş sonrasındaki “Türkiye” sanki aynı devlettir ve aralarında herhangi bir farklılık yoktur.

Sırp kitaplarının Atatürk’ü, devrimini, Lozan Antlaşması’nı ve cumhuriyetin kuruluşunu anlatmaması Sırp öğrencilerinin çağdaş Türkiye hakkındaki bilgisinde büyük bir boşluk ve karışıklık yaratır. Öğrencilerin Atatürk’ten ve devrimden hiç haberi yoktur. Diyebiliriz ki, okul tarih kitapları nedeniyle, Sırp öğrenciler çağdaş Türkiye Cumhuriyeti’ni hiç tanımazlar; çağdaş Türkiye Cumhuriyeti’ni Osmanlı İmparatorluğu’yla karıştırırlar.

Benzer farklılıklar çağdaş dönem Sırp-Türk ilişkilerine kadar sürerler ve bu dönem anlatılırken iki gruptaki kitaplar tamamen zıt bir anlatıma sahiptirler. Türk kitapları Yugoslavya iç savaşındaki bütün suçları Sırp tarafına yüklerler. Bu kitaplara göre, Yugoslavya Milli Ordusu (*JNA*) Sırp kontrolü altındaydı ve Sırbistan Bosna Hersek’i işgal etti. Savaştan bahsedilirken sadece Müslümanların yaşadıkları Kosova ve Bosna’daki gelişmeler anlatılır; Hırvatistan ve Slovenya savaşlarına değinilmez. Bunun yanında sadece Sırpların Boşnaklara ve Kosovalılara karşı yaptıkları zulümlerden bahsedilir; Sırp da dâhil olmak üzere diğer milletlere karşı yapılan zulümlerden bahsedilmez.

Sırp kitaplarına göre Bosna savaşında taraflar Bosna Hersek’te yaşayan Boşnak, Sırp ve Hırvatlar oldukları için bu savaşın bir “iç savaş” olduğu vurgulanır ve dış işgalin söz konusu olmadığını anlatılır. Bu anlatıya göre, *JNA* Yugoslavya ordusu olarak anayasal görevlerini yerine getirerek devletin parçalanmasını durdurmaya çalıştı ve onun ile Sırbistan arasında

doğrudan bir ilişki yoktu. Savaşta ki zulümlerden bahsedilirken tüm ulusların zulüm gördüğü belirtilmesine rağmen, Sırlara karşı yapılan zulümlere özel bir yer verilir.

Savaş sonrasında Türkiye'nin Balkanlarda oynadığı rol hakkında da iki gruptaki kitaplar önemli farklar gösterirler. Türk kitaplarına göre Türkiye Balkanlar bölgesinde istikrar ve barış sağlamak amacıyla aktif bir rol oynamaya çalışır. Bu çerçevede, Türkiye NATO'nun Yugoslavya'ya karşı hava harekâtına katılmıştı, askerlerini Kosova'ya ve Bosna'ya barış gücü olarak göndermişti, Kosova'nın ilan ettiği bağımsızlığı kabul etmiş ve desteklemiş. Sırp kitaplarının bakış açısından, Türkiye'nin de katıldığı 1999 hava harekâtı ayrılıkçı güçleri desteklemek amacıyla bağımsız bir devletin meşru bir ordusuna karşı işlenmiş bir suçtur, Kosova'ya gönderilen NATO askerleri Sırpların durumunu daha da kötüleştirmiştiler ve en önemlisi, Sırp kitapları için Kosova'nın bağımsızlık ilanı uluslararası hukuka aykırı ve kabul edilmezdir.

Türk ders kitaplarının son sayfasında bulunan, Kosova ve Kosova dışındaki güney Sırbistan'ı “Türk Dünyası'nın” bir parçası ve “özerk olmayan Türk bölgesi” olarak gösteren harita iki taraftaki kitapların hem tarih hem bugünkü dünya hakkındaki bakış açılarının ne denli farklı olduğunu çok açık bir biçimde gösterir.

Görüldüğü gibi, iki ülkenin ders kitapları arasında çok ciddi farklar mevcuttur. Her biri kendi ülkesini iyi ve haklı olarak göstermeye çalışır. Ders kitapları arasındaki bu büyük farklar ve çelişkiler, doğal olarak iki millet ve devlet arasındaki ilişkileri etkilerler. İki devlet ve milletin aynı ya da yakın tarih anlatımlarına sahip olmaması, aralarındaki ilişkileri bozabilecek, daha da gelişmesini engelleyebilecek ve iki devleti birbirlerinden uzaklaştırabilecek bir etkidir. Kuşkusuz; iki ülke arasındaki ilişkileri şekillendiren en önemli faktörlerden biri, bir ülkedeki diğer ülkenin imajıdır. Bu bağlamda, bir ülkenin

kamuoyunun diğ er bir ülkeyi nasıl gördüğü o devletin öbür devlete karşı yürüttüğü d   politikasını büyük bir ölçüde şekillendirir. Bu imajın yaratılmasında okullarda resmi ve sistematik olarak okutulan tarih kitaplar birincil rol oynarlar.

KAYNAKÇA

I-KİTAPLAR:

Balcı, Ali, **Türkiye Dış Politikası**, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2013.

Batakovic, Dušan., **Istorija Za Sedmi Razred Osnovne Škole**, Zavod Za Udžbenike, Belgrad, 2009.

Birbiçer, Bekir, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 4, 1-3 kitap**, Dikey Yayıncılık, Ankara, 2015.

Davutoğlu, Ahmet, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, İstanbul, 2014.

Diñçer, Osman Bahadır, Özdal, Habibe, Necefoğlu, Hacali, **Yeni Dönemde Türk Dış Politikası**, USAK Yayınları, Ankara, 2010.

Dragojlović, Nataša, Sretenović Stanislav, Đukanović, Dragan, Živojinović, Dragan, **Spoljna Politika Srbije: Strategije i Dokumenta**, Evropski Pokret u Srbiji, Belgrad, 2010.

Erhan, Çağrı, **Türk Dış Politikası'nın Güncel Sorunları**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2010.

Ferjančić, Snežana, Katić, Tatjana, **Istorija za 1. Razred Gimnazije**, Zavod Za Udžbenike, Belgrad, 2009.

Hale, William, **Türk Dış Politikası 1774-2000**, Mozaik Yayınları, 2003.

Hamzaoglu, Yusuf, **Sırbistan Türklüğü**, Logosa, 2006.

Karabıyık, Erol Ünal., **İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı**, Evren Yayıncılık, Ankara, 2015.

Karabıyık, Erol Ünal, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Öğrenci Çalışma Kitabı**, Evren Yayıncılık, Ankara, 2015.

Karpat, Kemal, **Türk Dış Politikası Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.

Ljušić, Radoš, **Istorija Za Treći Razred Gimnazije Opšteg i Društveno-Jezičkog Smera**, Zavod Za Udžbenike, Belgrad, 2008.

March, James G., Olsen, Johan, P., **Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics**, The Free Press, New York, 1989.

Marjanović-Dušanić, Smilja., Šujica, Marko, **Istorija za 2. Razred Gimnazije Opšteg i Društveno-Jezičkog Smera**, Zavod Za Udžbenike, Belgrad, 2010.

Mihaljčić, Rade, **Istorija Za Šesti Razred Osnovne Škole**, Zavod Za Udžbenike, Belgrad, 2012.

Nikiforov, Konstantin, **Srbija Na Balkanu u 20. Veku**, Filip Višnjić, Belgrad, 2014.

Nikolić K., Žutić N., Pavlović M., Špadijer Z., **Istorija Za 3. Razred Gimnazije Prirodno-Matematičkog Smera i 4. Razred Gimnazije Opšteg i Društveno-Jezičkog Smera**, Zavod Za Udžbenike, Belgrad, 2010.

Okay, Yeliz, Babalı, Tuncay, **Türkiye-Sırbistan İlişkileri**, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2012.

Okur Y., Aksoy M., Kızıltan H., Sever A., Öztürk M., Karaman M., **Ortaöğretim Tarih 11**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015.

Okur Y., Sever A., Aydın E., Kızıltan H., Aksoy M., Öztürk M., **Ortaöğretim Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi 12**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015.

Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası**, Cilt 1-3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Özdağ, Ümit, Demirağ, Yelda, **Stratejik Derinlikte Savrulan Türk Dış Politikası**, Kripto Basın Yayın, Ankara, 2016.

Petrović, Dragan, **Geopolitika Balkana**, Institut za Medjunarodnu Politiku i Privredu, Belgrad, 2014.

Proroković, Dušan, **Geopolitika Srbije: Položaj i Perspektive Na Početku 21. Veka**, Geopolitika, Belgrad, 2015.

Rajić, Suzana, Nikolić, Kosta, Jovanović, Nebojša, **İstoriya Za 8. Razred Osnovne Škole, Zavod Za Udžbenike**, Belgrad, 2010.

Sander, Oral, **Türkiye'nin Dış Politikası**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2013.

Spasojević, Dušan, **Između Turske i Evrope**, Čigoja, Belgrad, 2015.

Stefanović, Danijela, Ferjančić, Snežana, Nedeljković, Zorica, **Istoriya Za Peti Razred Osnovne Škole**, Zavod Za Udžbenike, Belgrad, 2010.

Tanasković, Darko, **Neoosmanizam-Povratak Turske na Balkan**, Sluzbeni glasnik, Belgrad, 2011.

Trifković, Srđa, **The Sword Of The Prophet**, Regina Orthodox Press, Salisbury, 2007.

Turan V., Genç İ., Çelik M., Genç C., Türedi Ş., **Ortaöğretim Tarih 10**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015.

Yazarlar Komisyon, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015.

Yazarlar Komisyon, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Öğrenci Çalışma Kitabı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015.

Yazarlar Komisyon, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015.

Yazarlar Komisyon, **İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Öğrenci Çalışma Kitabı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2015.

Yılmaz, Ahmet, **Ortaöğretim Tarih 9 Sınıf**, Ekoyay Yayınları, Ankara, 2015.

II-MAKALELER VE KİTAP BÖLÜMLERİ:

Alibašić, Ahmet, “İmidž Osmanlija u Historijskim Udžbenicima u Bosni i Hercegovini”, **Novi Muallim Dergisi**, sayı 32, 29.12. 2007.

Bozkuş, Yıldız Deveci, “Ermeni Tarih Ders Kitaplarında Türk İmgesi”, **Yeni Türkiye Dergisi**, sayı 60, 2014.

Erözden, Ozan, “Hırvatistan Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı”, **Journal of Faculty of Political Science**, Mart 2014, Vol. 50, s. 39-54.

Özkan, Mehmet, **Türkiye’nin Balkan Politikası**, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, Ankara, 2013.

Slaughter, Anne-Marrie, “International Relations, Principal Theories”, Wolfrum, R. (Ed.)
Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford University Press, 2011.

Türbedar, Erhan, “Türkiye-Sırbistan İkili İlişkiler”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Mart 2010.

Türbedar, Erhan, “Türk Dış Politikası Balkanlar’da Nasıl Algılanıyor?”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Nisan 2012.

Yurdusev, Nuri, “Osmanlı Mirası ve Türk Dış Politikası Üzerine”, O.B. Dinçer, H. Özdal, H. Necefoğlu, **Yeni Dönemde Türk Dış Politikası**, USAK yayınları, Ankara, 2010.

III-DİĞER KAYNAKLAR

Aras, Bülent, **Balkanlarda “Türk” Barışı**

<https://www.setav.org/balkanlarda-turk-barisi/> (10.2.2010)

Bosna ve Sırp Tarih Kitaplarında Osmanlı İmaji

<http://bosnakbalkan.blogcu.com/bosna-ve-sirp-tarih-kitaplarinda-osmanli-imaji/11740747>
(2012)

Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, **Balkanlar ve Türkiye**

<http://www.gif.org.tr/TR/balkanlar-ve-turkiye-dis-politika-ve-savunma-arastirmalari-grubu-dsa> (11.9.2013)

Diri, Esra, **Türkiye-Sırbistan İlişkilerinde Dönüşüm ve Balkanlarda İstikrar**

<http://www.bilgesam.org/incele/152/-turkiye-sirbistan-iliskilerinde-donusum-ve-balkanlarda-istikrar/#.WMCfs2favIU> (9.11.2010)

Hur, Ayşe, **Rusya ders kitaplarında Osmanlı/Türk bilgisi**

<http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/rusya-ders-kitaplarinda-osmanli-turk-bilgisi-1482328/> (29.11.2015)

İsmailoğlu, Alaaddin, **Tarihsel süreçte Türk-Sırp ilişkileri**

<http://www.yesilbursadergisi.com/yazar/tarihsel-surecte-turk-sirp-iliskileri-695.html> (10.3.2015)

Mihajlović, Branka, **Turska i Srbija: Kosovo Kamen Spoticanja**

<http://www.slobodnaevropa.org/a/turska-i-srbija/27864967.html> (18.7.2016)

Muhasilović, Jahja, **Bosna Hersek Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk**

İmajı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2015.

Oran, Baskın, **Türkiye'nin Balkan ve Kafkas Politikası**

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/468/5401.pdf> (29.11.1994)

Sancaktar, Caner, **1990 Sonrası Türkiye'nin Balkanlar Politikası**

http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/1294/1990_sonrasi_turkiyenin_balkanlar_politikasi (12.7.2010)

Sancaktar, Caner, **Türkiye'nin Balkanlar Politikası Üzerine Genel Bir Değerlendirme:**

Amaçlar ve Yapılması Gerekenler

<http://www.tasam.org/tr->

TR/Icerik/1300/turkiyenin_balkanlar_politikasi_uzerine_genel_bir_degerlendirme_amaclar
_ve_yapilmasi_gerekenler (4.8.2010)

Svirčević, Miroslav, “**Strategijska Dubina**” **Turske Spoljne Politike**

<http://www.nspm.rs/prikazi/strategijska-dubina-turske-spoljne-politike.html?alphabet=l>
(19.7.2010)

Tanner Marcus, **Ottoman Past Haunts Turkey’s Balkan Image**

<http://fellowship.birn.eu.com/en/alumni-initiative/alumni-initiative-articles-ottoman-past-haunts-turkey-s-balkan-image> (2.12.2010)

Trifković, Srđa, **Neo-Ottomanism in Turkey: A Hostile Islamic Power**

<http://www.balkanstudies.org/articles/neo-ottoman-turkey-hostile-islamic-power>
(13.3.2010)

Trifković Srđa, **Turkey Up To Its Old Tricks Again**

<http://tundratabloids.com/2010/03/srdja-trifkovic-turkey-up-to-its-old/> (8.3.2011)

Trifković, Srđa, **Neo-Ottomanism in Action: Turkey as a Regional Power**

<http://serbianna.com/analysis/archives/1333> (7.2.2012)

Trifković, Srđa, **Turkey Resurgent**

<http://www.beoforum.rs/en/comments-belgrade-forum-for-the-world-of-equals/273-turkey-resurgent-by-srdja-trifkovic.html> (10.8.2012)

Tuncer, Fatih Fuat, **Kosova Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı**, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 2012.

Vatansever, Muzaffer, **Türkiye'nin Balkanlar Stratejisi: Türk Dış Politikasında Değişen Dinamikler**

https://www.academia.edu/472997/T%C3%BCrkiyenin_Balkanlar_Stratejisi_T%C3%BCrk_D%C4%B1%C5%9F_Politikas%C4%B1nda_De%C4%9Fi%C5%9Fen_Dinamikler
(15.9.2010)

Yabancıların Ders Kitaplarında Türkler ve Türkiye

<http://tarihinefesi.blogcu.com/yabancilarin-ders-kitaplarinda-turkler-ve-turkiye/3148252>
(2008)

Yalım, Burak, **Sırbistan'ın Srebrenica Övrü ve Türkiye'nin Stratejik Derinlik Rolü**

https://www.academia.edu/226303/S%C4%B1rbistan%C4%B1n_Srebrenica_%C3%96zr%C3%BC_ve_T%C3%BCrkiyenin_Stratejik_Derinlik_Rol%C3%BC (4.2.2010)

Yasın, Gözde Kılıç, **Balkanlarda Pekistirilen Türkiye Karşıtlığı**

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/balkanlar-ve-kibris-arastirmalari-merkezi/2012/11/21/6806/balkanlarda-pekistirilen-turkiye-karsitligi> (21.11.2012)

Yunan Ders Kitapları Nefret Tohumları Ekiyor!

<http://www.birlikgazetesi.net/haberler/8015-yunan-ders-ktaplari-nefret-tohumlari-ekyor.html> (3.10.2013)

ÖZET

Bu tezde Türk ve Sırp resmi tarih ders kitapları, ortak tarih ve Türk-Sırp ilişkileri açısından kıyaslanmıştır. İki devletin okullarında öğrencilere okutulan tarih kitaplarının ortak tarih, ikili ilişkiler ve öbür taraf hakkındaki anlatımı incelenirken, kitapların yansıttığı tarih versiyonlarını belirlemek ve bu iki tarih versiyonunun aynı mı, farklı mı, farklı ise ne kadar farklı olduğunu belirlemek tezin ana konusudur.

Sadece güncel resmi tarih ders kitaplarını analiz eden bu tezde Türk ve Sırp öğrencilere okutulan tarih kitaplarının dayandığı tarih anlatımlarının tamamen farklı olduğu ispat edilmişti. Türk kitapları Türklerin Balkanlara kurtarıcı olarak geldiklerini, Balkan uluslarının Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altına isteyerek girdiklerini ve Osmanlı İmparatorluğu'nda barış, refah ve Türk komşularla dostluk içinde yaşadıklarını anlatırlar. Yine bu anlatıma göre, Sırlar istedikleri için değil, Rusya'nın kışkırtması nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmak istediler. Sırp kitapları ise Türklerin Balkanlara “vahşi işgalciler” olarak geldiklerini, Sırbistan'ı zorla fethettiklerini ve Sırları “karanlıkta ikinci sınıf teba” olarak tuttuğunu ileri sürerler. Fakat, kurtuluştan sonra anlatım değişir ve Sırp kitapları, Yugoslavya iç savaşına kadar olan dönemde Sırbistan'ın ve sonra Yugoslavya'nın Osmanlı İmparatorluğu ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti ile ilişkilerini olumlu bir çerçevede ele alırlar. 1990'larda ortaya çıkan savaş ve bugünkü Balkan politikası hususunda iki ülkenin kitapları yine anlaşmazlıklara ve farklı bakış açlarına dönerler.

Söz konusu farklı tarih versiyonları iki devletin öğrencilerine sistematik olarak benimsetilirler ve bu iki devletin kamuoyları arasında anlaşmazlıklara neden olur. Bu sebeple söz konusu farklılıklar önemlidir ve hem Türk-Sırp ilişkilerini hem de genel Balkanlar politikasını anlamak isteyen birinin bu çalışmanın bulgularını göz önünde tutması faydalı olacaktır.

ABSTRACT

Comparison of contemporary Turkish and Serbian history textbooks

This work compares Turkish and Serbian official history textbooks over the topic of Turkish-Serbian relations and two countries' common history. Through the analysis of two countries' official school history textbooks, in particular their narrative of relations between two countries, the "other" country and their common history, the aim of this research is to identify the historical narrative and projected "version of history" each set of books is trying to reflect and determine whether the two versions of history are same or not, and if different, how different they are.

In this work, which encompasses only contemporary school textbooks currently in use in two respective countries' schools, it is proven that two versions of history offered by the two sets of textbooks are very different. We can find the biggest differences in two sets of books' narratives about arrival Ottomans to the Balkans, conquering of Serbia, life of Serbs in Ottoman Empire, reasons for Serbian fight for liberation, reasons and flow of Balkan wars and ultimately, reasons and nature of Yugoslav civil war in 1990's and role of modern day Turkey in Balkans in late XX and early XXI century.

Two different versions of history discussed above are systematically thought to the students of two countries, creating as a consequence misunderstanding and lack of trust between two publics. Therefore, the aforementioned differences are of significant importance

and it would be useful for one trying to understand Turkish-Serbian relations, as well as Balkan politics in general, to consider findings of this work.

